

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

МАТЕРІАЛИ

XIII Міжнародної науково- практичної конференції

«Глобалізація українського
законодавства як результат війни
Російської Федерації проти
України»

19 квітня 2023 р.
м. Київ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

INSTITUTE FOR EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL
DEVELOPMENT, BUDAPEST, HUNGARY
DEPARTMENT "SCIENCE, INNOVATION AND COOPERATION"
OF THE TRAINING CENTER OF THE STATE TAX SERVICE
UNDER MINISTRY OF ECONOMY OF THE REPUBLIC OF
AZERBAIJAN
HAN UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, NETHERLANDS
FORENSIC SCIENCES CENTRE OF THE MINISTRY OF JUSTICE
OF THE AZERBAIJAN REPUBLIC,
BAKU C., AZERBAIJAN
CROWNE PLAZA DUSSELDORF-NEUSS NHO NEUSS HOTEL
OPERATIONS GMBH,
DEUTSCHLAND

ВГО «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ» М. КИЇВ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТУРИЗМУ, ЕКОНОМІКИ І ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА
НАУКОВО-ПРАВОВИХ ЕКСПЕРТИЗ НАПРН УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНА КАДРОВА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВІДДІЛ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУКОВО-
ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА НАПРН
УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, М. ЖИТОМИР

ЖИТОМИРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКСПЕРТНО-
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР МВС УКРАЇНИ, М. ЖИТОМИР
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЛУГАНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКСПЕРТНО-
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР МВС УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА ПРАВА
БЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА
БІОЕТИКИ НААУ

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ З ПИТАНЬ
ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ,
ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ
(АРМА), М. КИЇВ

МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

МАТЕРІАЛИ

ХІІІ Міжнародної науково-практичної конференції
«ГЛОБАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК
РЕЗУЛЬТАТ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ
УКРАЇНИ»

19 квітня 2023 р.

КИЇВ

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Брайковська Н.С., ректор Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат технічних наук, професор;

Горбань А.В., перший проректор Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат історичних наук, доцент;

Дудник Ю.П., проректор з науково-педагогічної роботи Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат педагогічних наук, доцент;

Добкіна К.Р., декан юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Новосельська І.В., доцент кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент;

Клюєва Є.М., завідувач кафедри господарського та транспортного права Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор, дійсний член Транспортної Академії України;

Мусієнко А.В., завідувач кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Беззубов Д.О., в.о. завідувача кафедри конституційного та адміністративного права Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор;

Матвійчук А.В., в.о. завідувача кафедри правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук;

Мусієнко В.В., доцент кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Ковальчук А.Т., професор кафедри правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки;

Савицька С.Л., доцент кафедри Правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Хохленко В.М., старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права Юридичного факультету ДУІТ;

Михайлов В.О., старший викладач кафедри правосуддя Юридичного факультету ДУІТ;

Стародубова О.А., доцент кафедри конституційного та адміністративного права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Васильчук С.С., доцент кафедри правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Акімова М.П., асистент кафедри Правосуддя Юридичного факультету ДУІТ;

Філіптов А.В., доцент кафедри господарського та транспортного права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент;

Мартюк А.С., доцент кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Киренко С.Г., доцент кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент;

Блошко В.В., доцент кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук.

«Глобалізація українського законодавства як результат війни Російської Федерації проти України»: Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: ДУІТ, 2023 – 266 с.

У збірнику матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Глобалізація українського законодавства як результат війни Російської Федерації проти України» (м. Київ, 19 квітня 2023 р.) висвітлено сучасні погляди науковців щодо стану та перспектив розвитку цивільного, міжнародного морського, господарського та транспортного права, кримінальної та адміністративної відповідальності, проблеми правового регулювання відповідальності за правопорушення на транспорті, в результаті війни РФ проти України, розглянуто актуальні проблеми всіх галузей права в умовах сьогодення.

*Для науково-педагогічних працівників та аспірантів.
Матеріали друкуються мовою оригіналу в редакції авторів.*

©Юридичний факультет, ДУІТ, 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО І ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА

<i>Єлазаров Олександр Петрович</i>	«ЗЕРНОВА УГОДА»: ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВІДНОСИН МІЖ УЧАСНИКАМИ	11
<i>Клюєва Євгенія Миколаївна</i>	СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ МОРСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МОРЕПЛАВСТВА	14
<i>Собовий Олександр Михайлович</i>		

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

<i>Білецька Людмила Миколаївна</i>	ПРО КОНЦЕПЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕМУ: «ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАХУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»	18
<i>Подольян Юлія Олександрівна</i>	ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ КОРПОРАТИВНОГО СЕКРЕТАРЯ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ	20
<i>Філіппов Артем Валерійович</i>	УКРАЇНА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КРИЗИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	25

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

<i>Федорченко Наталія Володимирівна</i>	ДОГОВІР ЯК ОСНОВНИЙ РЕГУЛЯТОР ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН	32
<i>Бондаренко-Берегович Валерія Валентинівна</i>	ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	35
<i>Котюк Олександр</i>	ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ	39

<i>Мудрий Сергій Миколайович</i>	МАЙНО ТА МАЙНОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК ПІДРУНТЯ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ	42
<i>Aliyev Nazim Kazim oghlu</i>	THEORY AND LEGAL BASIS OF LAND TAXATION	46
<i>Afandiyev Khalil Valeh oghlu</i> <i>Савицька Світлана Леонідівна</i>	ЗБІЛЬШЕННЯ ТЕРМІНІВ РОЗГЛЯДУ ЗАЯВ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ЯК СПОСІБ ЗМІЦНЕННЯ СІМ'Ї	53
<i>Мартюк Аліна Сергіївна</i>	ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТІВ ВІЙСЬКОВИХ ТА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	57
<i>Добкіна Катерина Робертівна</i>	НЕОБХІДНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ ПРОФЕСІЇ МЕДІАТОРА	61
<i>Новосельська Ірина Василівна</i>	ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СПРОЩЕНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН	64
<i>Ludmila Zelena</i>	CURRENT ISSUES OF THE STAY OF UKRAINIAN CITIZENS IN GERMANY IN CONNECTION WITH THE AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION	66

СЕКЦІЯ 4. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

<i>Беззубов Дмитро Олександрович</i>	АДМІНІСТРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА БЕЗПЕКОЮ СУДНОПЛАВСТВА	68
<i>Камалов Євген Віталійович</i>	МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ В ОБОРОННІЙ СФЕРІ: ТЕОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ	71
<i>Каменський Дмитро Васильович</i>	ЗЛОЧИННІ ОБ'ЄДНАННЯ ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	78
<i>Колодяжний Максим Геннадійович</i>	ВПЛИВ ПРАВОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА СТАН БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ	84
<i>Кобилянський Олег Леонідович</i>	МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	87

<i>Шкуропацький Олександр Іванович</i>	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	92
<i>Шкуропацька Марина Олександрівна</i>		
<i>Хохленко Віра Миколаївна</i>	ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ У СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО АРЕШТУ ТА АРЕШТУ З УТРИМАННЯМ НА ГАУПТВАХТІ	98
<i>Мусієнко Анатолій Володимирович,</i>	ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	100
<i>Мусієнко Володимир Володимирович</i>		
<i>Ясенюк Альона Анатоліївна</i>	ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	107
<i>Завада Ростислав Степанович</i>	ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	110
<i>Макарчук Віталій Володимирович</i>	АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС ЯК МЕТОД ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	113
<i>Киренко Сергій Георгійович</i>	ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНИХ ВБИВСТВ	117
<i>Вітко Олександр Юрійович</i>	КРИМІНАЛЬНІ МИТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТ. 201-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	122
<i>Заяць Наталія Володимирівна</i>	ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	131

<i>Муляр Галина Володимирівна</i>	ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	134
<i>Терещук Микола Миколайович</i>	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	138
<i>Сенюта Ірина Ярославівна</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЧУТЛИВОЇ ОБРОБКИ АДВОКАТОМ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ КЛІЄНТІВ	142
<i>Єсімов Сергій Сергійович</i>	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	148
<i>Куковинець Дар'я Олександрівна</i>	ОНЛАЙН-ВИМІР СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ	154
<i>Михайлов Володимир Олександрович</i>	ПОНЯТТЯ ТА МЕТА СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ, ЯК ОБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	157
<i>Мартинюк Роман Романович</i>	РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ПОСИЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТ І ЗА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ	161
<i>Гулак Олена Василівна,</i>		
<i>Паламарчук Іван Васильович</i>	АРМА СЕРЕД ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ДЕРЖАВНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ОСІБ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	165
<i>Дунасва Тетяна Євгенівна</i>	ЩОДО ОBOB'ЯЗКОВОГО ДЕКЛАРУВАННЯ НАЯВНОСТІ ПАСПОРТУ КРАЇНИ- АГРЕСОРА РФ	169
<i>Матвійчук Анатолій Васильович</i>	СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВOPOPУШЕННЯМ	171
<i>Nuriyeva Günəş Nizami qizi</i>	CONCEPT OF JUSTICE IN CRIMINAL LAW	177

СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

<i>Ковальчук Андрій Трохимович</i>	ЗАСТОСУВАННЯ КРИПТОАКТИВІВ ТА БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ	190

СЕКЦІЯ 6. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ

<i>Вознюк Юрій Степанович</i>	ФІЛОСОФСЬКО - ЮРИДИЧНА ДОКТРИНА ПРИРОДНОГО ПРАВА ГУГО ГРОЦІЯ ТА ЙОГО ТРАКТАТ «ПРО ПРАВО ВІЙНИ ТА МИРУ»	193
<i>Синицький Петро Едвартович Бурдоносова Марина Анатоліївна</i>	МЕТОДОЛОГІЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄС ТА СКЛАДАННЯ ТАБЛИЦЬ ВІДПОВІДНОСТІ	201
<i>Цимбалюк Віталій Степанович</i>	КІБЕРНЕТИЧНЕ ПРАВО, ЯК ВІДГУК НА ГЛОБАЛІЗАЦІЮ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	206
<i>Юлдашев Олексій Хашимович</i>	ПРО ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ АРХІТЕКТОНІКИ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ (ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)	215
<i>Юлдашев Олексій Олексійович</i>	ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ І ПРЕЦЕДЕНТНЕ ПРАВО	229
<i>Іванов В'ячеслав Миколайович</i>	КОНФЛІКТОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ	232
<i>Озель Віталіна Іванівна,</i>	ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ	235
<i>Стародубова Ольга Анатоліївна</i>	ІСТОРИКО-ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДЕРЖАВНИМ БЮДЖЕТОМ	240

<i>Андрій Вігірінський</i>	ВИПРОБУВАННЯ СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ СТРИМУВАНЬ ТА ПРОТИВАГ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	243
<i>Геннадій Дубов</i>		
<i>Олещенко В.Ю.</i>	ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСНИЙ ЗМІСТ ІДЕЇ ПРАВ ЛЮДИНИ	248
<i>Медвідь Федір Михайлович</i>	МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ ЯК ІДЕОЛОГ І ТЕОРЕТИК УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)	251
<i>Чорна Марія Федорівна</i>		
<i>Свінтановська Тамара Олегівна</i>		
<i>Суворова С.О.</i>	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	262

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО І ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА

Єлєзаров Олександр Петрович
Кандидат юридичних наук, доцент
Декан факультету судноводіння КІВТ ДУІТ

«ЗЕРНОВА УГОДА»: ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВІДНОСИН МІЖ УЧАСНИКАМИ

Чорноморську зернову ініціативу було запущено у Стамбулі Україною, Туреччиною, Російською Федерацією та Організацією Об'єднаних Націй 22 липня 2022 року. В рамках цієї ініціативи було створено механізм безпечного експорту зерна, пов'язаних із ним продуктів харчування та добрив, включаючи аміак, із певних країн.

Мета Ініціативи — зробити внесок у запобігання глобальному голоду, зменшити та вирішити проблему відсутності продовольчої безпеки, а також забезпечити безпеку торгових суден, що доставляють зерно та продукти харчування [1].

Для сприяння реалізації Чорноморської зернової ініціативи, що була підписана в Стамбулі під егідою Організації Об'єднаних Націй було створено Спільний координаційний центр (СКЦ), до складу якого увійшли високопоставлені представники України, Туреччини, Російської Федерації та Організації Об'єднаних Націй. Таким чином, в липні в Стамбулі за пропозиції Організації Об'єднаних Націй Україна, Туреччина та Генеральний секретар ООН Антоніу Гуттереш підписали Ініціативу про безпечне транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів «Одеса», «Чорноморськ» та «Південний». Чорноморська зернова ініціатива, її ще назвали «Зерновою угодою» - це домовленість між ООН, Україною, Туреччиною і РФ про морські коридори для вивезення українського зерна.

Документ підписали міністр інфраструктури України

Олександр Кубраков, міністр оборони Туреччини Хулусі Акар та генсек ООН Антоніу Гутерріш. Такий же документ підписали представники Туреччини, ООН та Росії (Україна та РФ ніяких спільних документів не підписували).

«Зернова угода» діятиме 120 днів без необхідності розмінування портів. Раніше Росія заблокувала вивезення українського зерна морем. 29 жовтня Росія заявила, що припиняє участь у «зерновій угоді», перед цим звинувативши Україну в атаці на російські кораблі у Севастополі [2]. Україні за домовленостями не потрібно розмінювати порти — кораблі проходилимуть по безпечним маршрутам у межах територіальних вод України.

«Зернова угода», від якої Росія відійшла нібито через «теракт» проти її кораблів у Чорному морі, може працювати навіть без участі російської сторони, якщо на це буде воля президента Туреччини Ердогана, і реалізація цього сценарію вже розпочалася. Домовленість про експорт українського зерна відзначає, що Спільний координаційний центр у Туреччині, який проводить інспекцію суден, об'єднує ООН та «Сторони» - без перелічення їхніх назв у цьому пункті. І якщо Росія наполягає, що вона більше не є стороною, яка діє у складі центру, то в цьому органі все одно залишаються Туреччина, Україна і ООН. «Зернова угода» за рішення ініціативних сторін була продовжена на 120 днів

Чорноморська зернова ініціатива, схвалена під егідою ООН на липневій зустрічі України, Туреччини та Росії у Стамбулі, не має статусу міжнародної угоди.

З точки зору міжнародного права це документ, і його автори чудово це усвідомлювали, тому в його оригінальному (англійському) тексті він не згадується за назвою «Угода», «Договір» тощо. У тесті документа вживається лише назва «Ініціатива за згодою сторін».

Це означає також, що його не будуть ратифікувати у жодному з парламентів. Це дозволяє ввести домовленості у дію

просто зараз, не чекаючи на завершення жодних процедур. Але так само це означає, що документ не є юридично зобов'язуючим для сторін (наприклад, не вийде позиватися в Суд ООН чи інший міжнародний суд у разі порушення «зернової угоди») [3]. Цю угоду за рядом ознак можна назвати політичною.

Спільний координаційний центр сприяє реалізації Чорноморської зернової ініціативи, яка дозволяє суднам безпечно експортувати зерно, інші продукти харчування та добрива, включаючи аміак, з України через морський гуманітарний коридор. До обов'язків Спільного координаційного центру входить забезпечення безпечного проходу торгових суден, що перевозять зерно, продовольство та добрива, у тому числі аміак з трьох українських портів - Одеса, Чорноморськ та Південний (Південний). СКЦ слідкує за рухом комерційних суден, щоб забезпечити дотримання процедур, доведених до екіпажів суден та судновласників. Інспекції суден проводяться спільними інспекційними групами під егідою СКЦ. Спільний координаційний центр координує свої дії з відповідними органами для визначення відповідних дій у разі виявлення недотримання.

Однак, як показала практика, Російські інспектори СКЦ штучно блокують повноцінну роботу Ініціативи та порушують один з принципів міжнародного морського права, а саме принцип свободи судноплавства в Чорному морі. Зокрема, російська сторона систематично затримує перевірку суден, які прямують Босфором до та з українських портів [4].

Література:

1. Офіційний сайт ООН. Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre URL: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/faq> (Дата звернення: 26.03.2023)
2. Прес-реліз: Україна почала перемовини з партнерами про продовження «зернової угоди». URL: <https://hromadske.radio/news/2023/03/07/ukraine-pochala->

перемовину-з-partneramy-pro-prodovzhennia-zernovoi-uhody (Дата звернення: 27.03.2023)

3. Прес-реліз: Стамбул як "Мінськ": що отримає Росія від Заходу у «зерновій угоді» та поза нею. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/23/7143744/>

(Дата звернення: 29.03.2023)

4. Прес-реліз. URL: <https://eba.com.ua/biznes-zaklykaye-storony-chornomorskoyi-zernovoyi-initsiatyvy-oon-ta-turechchynu-spryyaty-yiyi-stabilnij-roboti-prodovzhennyu-i-rozshyrennyu-ta-zabezpechyty-vilne-torgovelne-sudnoplavstvo-v-chornomors/> (Дата звернення: 29.03.2023)

***Клюєва Євгенія Миколаївна**
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій*

***Собовий Олександр Михайлович**
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права
Державного університету інфраструктури та технологій*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ МОРСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МОРЕПЛАВСТВА

Міжнародна морська організація (англ. International Maritime Organization, ІМО) – це міжнародна міжурядова організація, є спеціалізованою установою ООН. Діяльність ІМО спрямована на скасування дискримінаційних дій, що зачіпають міжнародне торговельне судноплавство, а також прийняття норм (стандартів) по забезпеченню безпеки на морі і запобіганню забрудненню з суден довкілля, в першу чергу, морського.

Одним із найважливіших напрямів роботи Міжнародної морської організації в період пандемії COVID-19 стало сприяння державам та екіпажам судів у вирішенні кризи, пов'язаної з репатріацією моряків за умов обмежень міжнародних поїздок. Було розроблено рекомендації щодо полегшення переміщення моряків через кордони, доступу до медичної допомоги та вакцинації. ІМО провела велику кампанію на підтримку визнання державами моряків як ключових працівників, пріоритетного доступу до вакцин, сприяння репатріації. Асамблея в ході своєї сесії ухвалила резолюцію з відповідними закликами до держав, зазначивши, що понад 60 держав уже вжили на національному рівні відповідних заходів, спрямованих на полегшення репатріації моряків. Крім цього ІМО звернула свою увагу на усунення інших прогалин в забезпеченні безпеки мореплавання.

Зростаючий сектор морських відновлюваних джерел енергії, робота на шельфі на спеціальних установках (наприклад, вітрові електростанції, бурові вежі) збільшив попит на судна, які можуть поєднувати перевезення та розміщення промислового персоналу, що працює на морі.

В даний час не існує міжнародних правил для вантажних суден, що перевозять понад 12 осіб, які не зайняті на борту судна виконання обов'язків. Сьогодні судна, які перевозять понад 12 осіб, не зайнятих на борту, вважатимуться пасажирськими судами відповідно до Конвенції СОЛАС, однак не є такими.

ІМО розробила новий XV розділ СОЛАС і пов'язаний з нею Кодекс, якій встановлює правила безпечного перевезення понад 12 осіб промислового персоналу (Кодекс ІР) на торговельних вантажних суднах та високошвидкісних вантажних суднах. Кодекс ІР призван заповнить та прояснить нормативну прогалину в визначенні та різниці між вантажними суднами СОЛАС та пасажирськими судами СОЛАС [1].

Новий Кодекс ІР на сьогодні є дуже необхідним у зв'язку зі

зростанням економічної активності на шельфі: встановленням морських бурових платформ, офшорних вітряних електростанцій та, як наслідок, необхідністю підвищення рівня безпеки морського перевезення для обслуговування таких об'єктів. Мета Кодексу ІР полягає в тому, щоб забезпечити мінімальні стандарти безпеки для суден, що перевозять промисловий виробничий персонал, а також для самого персоналу, та усунути певні ризики морських операцій в офшорному та енергетичному секторах, таких як операції з переміщення персоналу. Такий персонал може займатися будівництвом, технічним обслуговуванням, виведенням з експлуатації, експлуатацією або обслуговуванням морських об'єктів, таких як вітряні електростанції, морських нафтогазових установок, аквакультурою, видобутком корисних копалин або аналогічною діяльністю.

Новий розділ XV Конвенції СОЛАС та Міжнародний кодекс з безпеки для суден, що перевозять виробничий персонал, містять комплект цілей та функціональних вимог з різних аспектів забезпечення безпеки перевезення виробничого персоналу, включаючи суднове обладнання та системи, протипожежну безпеку, рятувальні засоби, порядок передачі виробничого персоналу з судна на судно та на офшорний об'єкт у морі, підготовку та ознайомлення персоналу з різних питань безпеки на борту, огляд та видачу відповідного судового свідоцтва.

Глава XV та Кодекс ІР були розроблені Підкомітетом з проектування та конструкції судна. Новий розділ та Кодекс передбачають мінімальні стандарти безпеки для суден, що перевозять виробничий персонал, і для самого персоналу в секторі шельфового нафтогазовидобутку та енергетичному секторі (обслуговування вітряних електростанцій, морських об'єктів, аквакультури) та розглядають специфічні ризики морських операцій, такі як операції з перевезення персоналу. Судна будуть оглядатися та сертифікуватись відповідно до Кодексу ІР [2].

Нові вимоги, які набудуть чинності 1 липня 2024 року, вкрай потрібні в галузі у зв'язку зі зростанням економічної активності на шельфі і, як наслідок, запитом на безпечні морські перевезення виробничого персоналу для обслуговування офшорних об'єктів.

Новий Кодекс ІР буде застосовуватися до нових суден, побудованих після 1 липня 2024 року, і до існуючих судів, на яких до 1 липня 2024 року не було промислового персоналу і які: мають валову місткість 500 і більше, і здійснювати міжнародні рейси і перевозити в загальній складності понад 12 осіб промислового персоналу, спеціального персоналу та пасажирів [3].

Існуючим судам, яким адміністрація прапора вже дозволила перевозити промисловий персонал, необхідно отримати Сертифікат безпеки промислового персоналу відповідно до положень Кодексу ІР, тобто необхідно підтвердити відповідність судна положеннями про навчання, безпечне переміщення персоналу, рятувальні засоби. та перевезення небезпечних вантажів. Прийняття нового кодексу до СОЛАС не означає, що усі судна зобов'язані отримувати Сертифікат, який підтверджує дозвіл на перевезення промислового персоналу.

Література:

- 1.Електронний ресурс. URL:
<https://www.dnv.com/maritime/insights/topics/imo-ip-code/index.html#>
(дата звернення: 29.03.2023)
- 2.Офіційний сай ІМО. URL:
<https://www.imo.org/en/MediaCentre/PressBriefings/pages/MSC106.aspx>
(дата звернення: 24.03.2023)
- 3.Електронний ресурс URL:
<https://www.marineregulations.news/what-is-the-new-international-code-of-safety-for-ships-carrying-industrial-personnel/> (дата звернення: 25.03.2023)

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

*Білецька Людмила Миколаївна,
кандидат юридичних наук, докторант МАУП*

ПРО КОНЦЕПЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕМУ: «ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАХУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Метою дослідження на тему: «Правове забезпечення страхування господарської діяльності» є розгляд підходів до визначення страхування господарської діяльності, організації страхового підприємництва в т.ч. і з урахуванням закордонного досвіду та обґрунтування напрямків удосконалення відповідних відносин.

Має бути проаналізовано поняття «страхування у сфері господарювання», яке надається у нормативних актах, зокрема, у Господарському та Цивільному кодексах України, а також у фаховій літературі. Планується проаналізувати досвід окремих країн, де термін «страхування» вживається стосовно господарської діяльності також визначається на законодавчому рівні. Цікава практика, згідно якої у низці країн зазначена категорія формується завдяки рішенням судів чи впливає з практики. Важливо також дослідити відповідне поняття, що пропонується у фаховій науковій літературі. У зв'язку з вступом України у ЄС доцільно надати юридичний аналіз Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка, як відомо, передбачає запровадження європейської системи регулювання фінансового ринку, зокрема і ринку страхування. Важливим уявляється аналіз українського законодавства (ГКУ, ЦКУ), яке передбачає утворення товариств взаємного страхування. Планується проведення аналізу практики затосування відповідного

законодавства в Україні, з метою в'яснення, чому у нашій країні, на відміну країн Європейського Союзу, такі товариства ще не стали ефективним засобом страхового захисту для суб'єктів малого та середнього бізнесу. Попередній аналіз поняття страхування господарської діяльності, зіставлення різних його тлумачень, які містяться в наукових працях, показують, що у офіційних визначеннях терміну акцент робиться на правових аспектах, договірній формі опосередкування страхових відносин. Планується оцінити важливість майнової самостійності суб'єктів господарювання як передумови застосування страхування. Планується також алгоритмізувати рішення щодо оцінки ступеню зацікавленості суб'єктів страхового підприємництва у переданні відповідальності за наслідки ризику спеціалізованим формуванням. В той же час, як показують попередні дослідження стосовно страхування господарської діяльності таке поняття страхування є неповним. Пропонується наступне визначення страхування господарської діяльності: «страхування господарської діяльності - це сукупність господарсько-правових відносин між страхувальником і страховиком, що виникають на підставі договору або закону з приводу передачі страховикові за певну плату частини матеріальної відповідальності за наслідки ризику, зумовленого подіями, за яких страхувальник сплатою грошового внеску забезпечує собі чи третій особі в разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати страховиком, який формує достатній спеціалізований страховий фонд, страхові резерви і несе певний обсяг майнової відповідальності і для її забезпечення організовує поповнення та ефективне розміщення резервів, здійснює превентивні заходи щодо зменшення ризику, а у разі доцільності перестраховує частину останнього.

Виходячи з важливості і актуальності задачі вступу України до ЄС пропонується обґрунтувати і розвинути висновок про те, що розвиток страхового підприємництва сприяє збільшенню

інвестиційних можливостей країни, поліпшенню грошового обігу, підвищенню купівельної спроможності національної валюти, а правове забезпечення страхового підприємництва має базуватися на ключових вимогах законодавства Європейського Союзу, принципах прозорості, капіталізації та стійкості страхового ринку». Забезпечення реалізації цих принципів є доцільно розглядати як напрямки удосконалення страхування господарської діяльності.

*Подольн Юлія Олександрівна,
Кандидат юридичних наук,
Доцент кафедри господарського та транспортного права
Юридичного факультету
Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та технологій,
Україна*

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ КОРПОРАТИВНОГО СЕКРЕТАРЯ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ

Корпоративний секретар забезпечує високий рівень корпоративного управління за рахунок дій, направлених на мінімізацію агентського конфлікту, належне проведення корпоративних процедур, запровадження управлінських практик.

Варто відзначити, що у моделях корпоративного управління становлення інституту корпоративного секретаря триває більше як століття. Даний інститут найбільшого поширення набув в англо-американській моделі корпоративного управління (Великобританія, Канада, США, Австралія) та у низці європейських країн. В свою чергу поява інституту корпоративного секретаря зумовлена розподілом функцій та повноважень між органами управління, а

також потребою вирішення агентської проблематики корпоративного управління та пом'якшення асиметрії розподілу повноважень ресурсів відповідальності. Інститут корпоративного секретаря у нинішніх економічних умовах розвинутих країн надає можливість ефективно розвивати комунікації між акціонерними товариствами та зацікавленими особами, включаючи акціонерів, державу та потенційних інвесторів.

Термін «корпоративний секретар», як і багато іншого в корпоративному праві та корпоративному управлінні, прийшов до нас із заходу. Тобто, на початку XXI ст. інститут корпоративного секретаря був запозичений і українським корпоративним правом.

З цією метою вважається за доцільне проаналізувати окремі наукові позиції щодо правового статусу корпоративного секретаря.

Так, корпоративний секретар, на думку В.П. Савчук, є особою, яка відповідає за взаємодію акціонерного товариства з акціонерами та/або інвесторами [1, с. 55].

У своїй роботі Н.Ф. Ментух та О.Р. Шевчук зазначають, що «корпоративний секретар являється особою, яка відповідає за взаємодію товариства з акціонерами та органів товариства між собою, а також за вдосконалення корпоративного управління» [2, с. 84].

Корпоративний секретар, як зауважує Г.В. Анікіна, є «координуючим органом між власниками акціонерного товариства, його менеджерами та радою директорів, яка є гарантом дотримання органами та посадовими особами товариства процедурних вимог, які забезпечують реалізацію інтересів акціонерів товариства. Секретар є підзвітним раді директорів» [3, с. 48].

Служба корпоративного секретаря, як зауважує Д. Баюра, «за умови ефективної розбудови відповідно до кращої практики корпоративного управління може не лише налагодити в акціонерному товаристві ефективні канали комунікацій, забезпечити дієвий діалог між зацікавленими особами, але й

запобігати виникненню корпоративних конфліктів і ризиків» [4, с. 31].

Тобто корпоративний секретар, як зауважує К. Маєвська, «є особою, яка відповідає за якісну комунікацію між акціонерами акціонерного товариства та органами управління товариством між собою, налагоджує системні комунікаційні алгоритми під час підготовки та проведення корпоративних процедур, акумулює та забезпечує обмін інформації між акціонерами та органами управління акціонерним товариством» [5].

Таким чином, інститут корпоративних секретарів не є новелою у правовому полі, англосаксонські правові системи давно та успішно користуються цим управлінським інструментом, упорядкувавши таким чином правовідносини між акціонерами, акціонерним товариством та його органами управління.

Варто відзначити, що однією із переваг Закону України від 27 липня 2022 року № 2465-ІХ «Про акціонерні товариства» [6] є можливість значно впорядкувати та полегшити діяльність органів управління товариством и самого товариства в цілому шляхом впровадження позиції корпоративного секретаря.

Однак, у даному Законі не міститься визначення поняття «корпоративний секретар». Лише зазначається, що відповідно до ч. 2 ст. 85 даного Закону, «корпоративний секретар є посадовою особою товариства, яка відповідає за ефективну поточну взаємодію товариства з акціонерами, іншими інвесторами, координацію дій товариства щодо захисту прав та інтересів акціонерів, підтримання ефективної роботи ради директорів або наглядової ради, а також виконує інші функції, визначені цим Законом, статутом акціонерного товариства» [6].

Відповідно до чинного законодавства, корпоративний секретар, як зауважує А. Тимошенко, «це особа, що відповідає за ефективну поточну взаємодію товариства з акціонерами, іншими інвесторами, координацію дій товариства щодо захисту прав та

інтересів акціонерів, підтримання ефективної роботи ради директорів або наглядової ради. Така діяльність забезпечується зокрема через: надання інформації акціонерам та/або інвесторам, іншим заінтересованим особам про діяльність товариства; виконання функцій голови лічильної комісії у відповідних випадках; забезпечення підготовки та проведення загальних зборів, засідань наглядової ради або ради директорів, виконання функцій секретаря загальних зборів чи відповідних засідань, складення їх протоколів та інше» [7].

Також визначено випадки, де є обов'язковим запровадження посади корпоративного секретаря.

Таким чином, корпоративний секретар – центральна сполучна ланка у системі корпоративного управління товариства. Від належного виконання ним обов'язків та повної реалізації прав залежить якість корпоративного управління та, як наслідок, вартість компанії. Тому з метою подальшого поширення кращих практик корпоративного управління та виключення спірних випадків реалізації прав, пов'язаних зі статусом корпоративного секретаря, є необхідним внесення відповідних доповнень та змін до чинного законодавства.

Література:

1. Савчук В.П. Місце корпоративного секретаря у системі корпоративних відносин. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 54. Том 2. С. 54-57. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc54/part_2/12.pdf
2. Ментух Н.Ф., Шевчук О.Р. Корпоративний секретар у системі управління акціонерним товариством: зарубіжний досвід правового регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2017. №1. С.83-87. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/16.pdf>

3. Анікіна Г.В. Позасудовий захист корпоративних прав міноритарних акціонерів за правом України та Європейського Союзу. Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2020. № 3. С. 44-50. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35634/1/ПОЗАСУДОВИЙ%20ЗАХИСТ%20КОРПОРАТИВНИХ%20ПРАВ.pdf>
4. Баюра Д. Служба корпоративного секретаря як інститут удосконалення системи корпоративного управління публічних акціонерних товариств. Україна: аспекти праці. 2012. № 1. С. 27-31. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Uap_2012_1_7.pdf
5. Маєвська К. Корпоративний секретар у сучасному вимірі корпоративного права. Юридична практика. 2022. URL: <https://pravo.ua/korporatyvnyi-sekretar-v-suchasnomu-vumiri-korporatyvnoho-prava/#:~:text=корпоративний%20секретар%20–%20це%20особа%2C%20яка,обмін%20інформації%20між%20акціонерами%20та>
6. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#top>
7. Тимошенко А. Новий закон про акціонерні товариства: що прийняла Верховна Рада URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/novij-zakon-pro-akcionerni-tovaristva-so-prijnala-verhovna-rada>

Філіппов Артем Валерійович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій, м. Київ

УКРАЇНА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КРИЗИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Головування країни-агресора РФ у Раді безпеки ООН, яке розпочалося 1 квітня 2023 р., виступ в Раді безпеки ООН уповноваженої з прав дитини РФ М. Львової-Белової, щодо якої Міжнародним кримінальним судом виданий ордер на арешт, зрештою, заяви міністра закордонних справ С. Лаврова щодо можливості переговорів про припинення війни проти України лише на основі російських «законних» інтересів та принципів, на яких базуватиметься «новий світовий порядок без домінування США» – самі по собі хоч і прикрі, але не критичні для міжнародного правопорядку факти. Але якщо розглядати їх системно з іншими фактами – численними міжнародними, зокрема воєнними злочинами, порушеннями імперативних норм міжнародного права, які відкрито чинить і закликає вчиняти РФ [1, 390-391] – разом вони створюють гнітюче враження глибокої системної кризи міжнародного правопорядку, фундаментом якого є Статут ООН. Навіть сам факт того, що на міжнародній арені обговорюються переважно політичні, а не юридичні питання, свідчить про низький вплив міжнародного права та міжнародно-правових інституцій на сучасну міжнародну політику. Зрештою, постійно обговорюється питання «нового світового порядку», натомість ми хотіли б сфокусуватись на проблемі побудови «нового міжнародного правопорядку» та участі у ньому України. Дана доповідь є логічним продовженням попередньої [1], тому деякі її висновки

взаємопов'язані.

Жодна з таких міжнародних організацій як ООН, ОБСЄ, Рада Європи, МАГАТЕ, ІКАО тощо не показала себе достатньо ефективною щодо забезпечення дотримання норм міжнародного права в сфері своєї компетенції – ані під час воєнної агресії РФ в 2014 р., ані після початку повномасштабної війни 2022 р. Зовнішньополітична стратегія України, що полягала в участі у значній кількості міжнародних організацій з метою захисту своїх інтересів на зовнішньополітичній арені (в тому числі забезпечення безпеки), але з позаблоковим статусом, не виправдала себе – міжнародні організації, учасником яких є Україна, не надали їй суттєвої підтримки. Натомість, найбільшу підтримку Україна отримала від ЄС та країн НАТО, хоча й не бере в них участь. Сьогодні, через 9 років після початку воєнної агресії та більше року повномасштабної війни РФ проти України є усі підстави вважати, що роль та значення міжнародних організацій у підтриманні міжнародного правопорядку виявились сильно перебільшеними. Немає жодного факту суттєвого позитивного впливу міжнародної організації на поведінку РФ як порушника міжнародного правопорядку з метою спонукати РФ дотримуватись хоча б норм статутних документів міжнародної організації. Мова в першу чергу про ті міждержавні організації, у яких РФ бере чи брала участь станом на 24.02.2022 р. Це можна пояснити відсутністю в більшості міжнародних організацій суттєвих важелів впливу на поведінку держав, як у випадку Ради Європи чи ОБСЄ, які можуть хіба що позбавити права голосу, призупинити або припинити членство держави-порушника. Так, Рада Європи 25.02.2022 призупинила представництво РФ, але рішення про виключення РФ прийняла лише 16.03.2022 – на наступний день після того, як РФ сама почала процес виходу – що значною мірою зіпсувало виховний ефект від даної санкції. Але, навіть не говорячи про ООН, є міжнародні організації, в першу чергу економічні, що володіють досить

ефективними важелями впливу на держави-порушниці: наприклад СОТ, ІКАО, МАГАТЕ.

Щодо ІКАО, то єдиним «покаранням» РФ за систематичні з 2014 р. порушення Чиказької конвенції 1944 р. [2] (зокрема, статей 1, 2, 3, 8, 9 та ін.) і додатків 11 та 15 до неї (РФ незаконно без погодження з Україною використовувала суверенний повітряний простір України та повітряний простір над Чорним морем, в тому числі для польотів своїх державних повітряних суден та безпілотних літальних апаратів, виконувала польоти та здійснювала обслуговування повітряного руху в повітряному просторі над Чорним морем та АР Крим [3] тощо) можна назвати не переобрання РФ до Ради ІКАО (виконавчого органу цієї організації, наділеного певними «наднаціональними» повноваженнями щодо прийняття SARPs – стандартів та рекомендованої практики).

Залишається невирішеною проблема захоплення РФ Запорізької АЕС – реакція ООН та МАГАТЕ залишається досить стриманою, жодних санкцій у зв'язку з цими діями дані організації не застосували.

Так само не виправдала себе участь у програмах з роззброєння та приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року на основі Будапештського меморандуму про гарантії безпеки 1994 р. [4]. Постійно лунають безвідповідальні та провокаційні заяви РФ про можливість застосування проти неядерної України тактичної ядерної зброї. Очевидно, що такі заяви РФ суперечать її міжнародним зобов'язанням (як перед Україною, так і перед іншими сторонами), що містять п. 2 та п. 5 Будапештського меморандуму 1994 р. [4].

Що стосується роззброєння, треба згадати вкрай невдалий досвід односторонніх дій України щодо відмови не тільки від ядерної зброї, а й знищення або передачі РФ стратегічної авіації: Ту-160 (9 утилізовано, 8 віддали РФ), Ту-95МС (3 передано РФ, 19 утилізовано), утилізовано 6 Ту-142, 60 важких бомбардувальників

типу Ту-22, авіаційних крилатих ракет типу Х-55 (575 ракет Х-55 і Х-55СМ передано РФ), типу Х-22 (423 знищено, 386 ракет передано РФ). В односторонньому порядку Україна утилізувала мобільний оперативно-тактичний ракетний комплекс 9К72 «Ельбрус»: 132 пускові установки і 185 балістичних ракет малої дальності. Ратифікація 18 травня 2005 року Оттавської конвенції 1997 р. супроводжувалась знищенням п'ятого найбільшого арсеналу протипіхотних мін у світі (6 млн. мін типу ПФМ-1), яким володіла Україна до виконання нею угоди [5]. Очікувано, що РФ до Оттавської конвенції 1997 р. не приєдналась. Сьогодні Україна змушена просити зброю у своїх закордонних партнерів. Це лише деякі з багатьох прикладів, до яких катастрофічних наслідків може призвести необдумане прийняття на себе міжнародних зобов'язань, що не лише не відповідають стратегічним інтересам України, а й загрожують національній безпеці.

Цікаво, що ані РФ, ані Україна зрештою так і не ратифікували Римський статут 1998 р. [6] – отже не несуть зобов'язання за цим договором. Втім, незважаючи на цю досить вагому юридичну підставу самоусунутись від проблеми, наразі Міжнародний кримінальний суд проводить кілька розслідувань, пов'язаних з міжнародними злочинами РФ в Україні та видав ордер на арешт В. Путіна та М. Львової-Белової. Не будемо знов піднімати питання доцільності чи недоцільності ратифікації Україною Римського статуту [6] – лише відмітимо, що юридичні перепони після набрання чинності нової редакції ст. 124 Конституції України [7] відпали. Крім сучасної міжнародної кон'юнктури (негативного ставлення США та деяких інших держав, пов'язаних з Україною тісними зв'язками) ніщо не заважає Україні стати повноправною учасницею Міжнародного кримінального суду з метою притягнення винних до кримінальної відповідальності за злочини агресії, геноциду та воєнні злочини, розглянуті нами у попередній доповіді [1, 390-391].

Розмірковуючи над шляхами відновлення міжнародного правопорядку важливо пам'ятати минулий досвід. Свого часу багато критики лунало на адресу Ліги націй за те, що вона виявилась неспроможною запобігти Другій світовій війні. Але сьогодні ми бачимо, що й механізм ООН неспроможний гарантувати міцний та надійний мир. На нашу думку, війни так само неминучі, як і будь-які інші різновиди конфліктів – тож будувати міжнародний правопорядок, базуючись на гуманістичних, але утопічних цілях повної ліквідації збройних конфліктів настільки ж недосяжно, як намагались створити систему міжнародної безпеки з нульовими ризиками. Наш народ дорого заплатив за такі ілюзії. Враховуючи негативний досвід, доцільно пам'ятати, що безпека – це не відсутність небезпеки (ризик), а стан, за якого фактори ризику контролюється на прийнятному рівні. Такий підхід давно є загальноприйнятим, коли мова йде про різні види безпеки – доречно поширити його й на безпеку міжнародну. Цілі та завдання, закладені в Статуті ООН, явно не відповідають реальним повноваженням та можливостям, а також фактичній діяльності цієї організації. В той час, коли повноваження Ради безпеки ООН фактично заблоковані РФ, функції ООН щодо підтримання міжнародного правопорядку, зокрема миру та безпеки, запобігання агресії та геноциду фактично взяли на себе інші суб'єкти міжнародного права, такі як ЄС, Міжнародний кримінальний суд, НАТО та окремі держави. Спостерігаємо перерозподіл функцій міжнародної безпеки від глобальної системи до регіональних, які виявились більш дієвими та менш бюрократизованими. Враховуючи це, членство в НАТО та ЄС стає для України нагальною необхідністю, оскільки активна участь нашої держави в ООН, Раді Європи, ОБСЄ та багатьох інших міжурядових організаціях та міжнародних договорах не забезпечила нам жодних твердих гарантій безпеки.

Гостра криза міжнародного правопорядку змушує міжнародну спільноту, реагувати на ці виклики. Жодна криза не триває вічно:

частина суб'єктів міжнародного права намагається відновити *status quo ante bellum*, але все більше схиляється до необхідності реформування ООН як фундаменту міжнародних відносин. На наш погляд, у випадку неможливості реформування через спротив окремих держав, ООН цілком може бути замінена новою організацією, що стане її правонаступницею – так само, як після Другої світової війни ООН замінила Лігу Націй. Це дозволить вирішити проблему так званого «права вето» РФ та КНР, які наразі блокують виконання Радою безпеки ООН своїх найважливіших функцій щодо підтримання міжнародного миру та безпеки. Дану проблему ми вже аналізували більш детально у попередній доповіді [1, 390]. Плекаємо надію, що новий міжнародний правопорядок нарешті базуватиметься на принципі верховенства права, справжньому приматі міжнародного права, що забезпечить неухильне виконання норм *ius cogens*, а не на «врахуванні інтересів» впливових держав. Для цього необхідно створити абсолютно новий, безпрецедентний міжнародно-правовий механізм, позбавлений вад та «сліпих місць» Ліги Націй та ООН. Створення такого механізму – складний та тривалий процес, неможливий без системних та міжгалузевих наукових досліджень, зокрема й міжнародно-правових.

Література:

1. Філіппов А. В. Агресія РФ проти України як криза міжнародного правопорядку. Консолідація правової системи, як шлях до зміцнення державотворення: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 листопада 2022 р.). К., 2022. С. 388-395.
2. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 7 грудня 1944 р. (Зі змінами і доповненнями, внесеними Протоколом від 10 травня 1984 р.). Офіційний Вісник України. 2004. № 40. Ст. 2667.
3. Історія про те, як росію з Ради ІКАО виганяли / Державна

авіаційна служба України. URL: <https://avia.gov.ua/> / (дата звернення: 12.04.2023)

4. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 12.04.2023)

5. Оттавська конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачу протипіхотних мін та про їхнє знищення 1997 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#Text (дата звернення: 12.04.2023)

6. Римський статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 12.04.2023)

7. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

***Федорченко Наталія Володимирівна,**
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін,
цивільного права та правового забезпечення туризму
Київського університету туризму, економіки і права,
головний науковий співробітник відділу
приватноправових досліджень
Науково-дослідного інституту правотворчості та
науково-правових експертиз НАПрН України
м. Київ, Україна*

ДОГОВІР ЯК ОСНОВНИЙ РЕГУЛЯТОР ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Договірні зобов'язання посідають важливе місце в системі цивільно-правових зобов'язань. Бурхливий процес виникнення і розвитку нових форм договірних відносин вимагає оновлення в Цивільному кодексі України договірних конструкцій [4, с. 85].

Виділення окремих типів зобов'язань дає можливість глибокого їх вивчення і правильного вибору суб'єктами того чи іншого договірного виду, залежно від потреб та інтересів. Постійний розвиток та зміна відносин буде потребувати зміни і уточнення системи договорів.

Більшість договірних конструкцій належать до поймаєнованих договорів у сфері надання послуг, під якими доцільно розуміти такі договірні моделі, основи яких передбачені і закріплені законодавчо. Сторони, укладаючи поймаєнований договір, повинні дійти згоди за істотними умовами договору, а решта умов міститься у законодавчому акті, що регулює цей вид договору. Разом із тим зазначимо, що сьогодні у сфері зобов'язань, що опосередковують надання послуг, застосовується значна кількість договорів, які не

знайшли свого законодавчого закріплення [2, с. 259].

Актуальні тренди договірного регулювання приватноправових відносин відображаються у підвищенні ролі договору як основного регулятора приватноправових відносин та зміщення акцентів з нормативного в бік індивідуального їх регулювання шляхом розширення меж правового регулювання за рахунок передання ініціативи із забезпечення окремих аспектів його здійснення учасникам договірних відносин [3, с. 601].

Обґрунтованим вбачається імплементація до національного законодавства нових договірних конструкцій, які наразі відсутні у ЦК, але добре зарекомендували себе в цивільних кодексах інших держав. Серед таких договір про надання туристичних послуг, який був включений до Німецького цивільного уложення. В українському законодавстві цей договір закріплений в Законі України «Про туризм».

Можемо констатувати доцільність включення до ЦК України таких договірних конструкцій як форфейтинг, франчайзинг, валютний дилінг, договори про надання медичних послуг, договори азартної гри (парі), компенсаційні договори, рамкові договори, примірні договори, тощо. Актуальними є також питання імплементації до ЦК України спеціальних положень про брокерські договори, оренду узурфрукта, договір про управління справами, про обіцянку виконати зобов'язання, договір про визнання боргу. Основним критерієм для включення таких договорів, очевидно, слід вважати їхню розповсюдженість у цивільному законодавстві країн ЄС, зважаючи на необхідність гармонізації законодавства України з нормами європейського приватного права.

Водночас доцільно розглянути необхідність виключення з ЦК України деяких інститутів зобов'язального права, які збереглися з часів функціонування адміністративно-командної економіки. Йдеться про інститути договору поставки і контракції сільськогосподарської продукції.

З метою оптимального та більш логічного структурування нормативного матеріалу стосовно конструкції договору, пропонується перенести норми щодо поняття договору та його видів, а також форми договору, до Глави 16 ЦК, передбачивши в ній також положення про недійсність договорів [1].

Література:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. 128 с. URL: <https://pravo.ua/wp-content/uploads/2021/01/Projekt-Koncepcii-onovlennja-Civilnogo-kodeksu-Ukraini.pdf> (дата звернення: 21.03.2023 р.)

2. Оновлення договірної регулювання приватноправових відносин в Україні: монографія / за заг. ред. А.Б. Гриняка, О.О. Кота, М.Д. Пленюк. Київ: НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 488 с.

3. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу: монографія / за заг. ред. Н.С. Кузнецової. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 690 с.

4. Федорченко Н.В. Договірні зобов’язання з надання послуг: проблеми теорії і практики : монографія / Н.В. Федорченко. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2015. – 328 с.

Бондаренко-Берегович Валерія Валентинівна
доктор філософії, студент
Поліського національного університету, м. Житомир
старший судовий експерт
Житомирського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України, м. Житомир

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

З усіх видів страхування цивільної відповідальності страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів сьогодні є найбільш розповсюдженим, особливо під час дії правового режиму воєнного стану. На його долю в країнах із розвинутим страховим ринком припадає близько 50-90% всіх страхових внесків, які збираються зі страхування цивільної відповідальності. Зумовлено це, перш за все, зростанням інтенсивності дорожнього руху, що, у свою чергу, супроводжується збільшенням числа дорожньо-транспортних пригод [1].

Страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів є гарантією збереження майнових благ цих власників у разі виникнення обов'язку відшкодування збитків третім особам. У цьому полягає страховий інтерес, під яким слід розуміти матеріальні витрати, яких міг би зазнати страхувальник у випадку заподіяння ним шкоди третім особам, якщо б його цивільна відповідальність не була застрахована [1, с.231].

Цивільна відповідальність власника транспортного засобу є різновидом відповідальності власника джерела підвищеної небезпеки і в силу цього наступає незалежно від його вини. Щоправда, використання терміну відповідальність у даному разі не можна вважати, на наш погляд, вірним, оскільки цивільне право розмежовує сутність понять відповідальність та обов'язок. Будь-яка

відповідальність може наступити лише за наявності вини правопорушника. На відміну від відповідальності, поняття обов'язку не пов'язане з винною протиправною поведінкою особи. Тому, у випадках, коли шкода була заподіяна за відсутності вини власника транспортного засобу, на нього покладається обов'язок із відшкодування шкоди внаслідок дорожньо-транспортної пригоди (що виникла випадково) з метою матеріального забезпечення потерпілих (хоча в юридичній літературі традиційно послуговуються терміном відповідальність).

Важливе значення для страховика має той факт, яким саме транспортним засобом була завдана шкода, і що взагалі розуміється під поняттям транспортний засіб. Згідно з Правилами дорожнього руху, під механічним транспортним засобом розуміється такий транспортний засіб, що приводиться в рух з допомогою двигуна. Поширюється цей термін на трактори, самохідні машини і механізми (крім транспортних засобів, робочий об'єм двигуна яких не перевищує 50 см³), а також – тролейбуси та транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВ [2].

Якщо вести мову про моторне (транспортне) страхове бюро України (далі – МТСБУ), то воно є єдиним об'єднанням страховиків, які здійснюють обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за шкоду, заподіяну третім особам. МТСБУ є неприбутковою (неприбутковою) організацією і здійснює свою діяльність відповідно до Закону, законодавства України та свого Статуту. З метою оформлення страхового полісу особі необхідно звернутись до страховика [2].

Розміри індивідуальних страхових платежів (внесків, премій) встановлюються страховиками самостійно шляхом добутку базового платежу та відповідних коригуючих коефіцієнтів, визначених відповідно до діючого законодавства, а саме постановою Правління Національного банку України від 30 травня

2022 року № 108 «Про деякі питання здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [3].

При цьому, вартість полісу залежить від: типу транспортного засобу, місця реєстрації транспортного засобу, періоду використання транспортного засобу, сфери використання транспортного засобу, водійського стажу осіб, які допущені до керування транспортним засобом, наявності або відсутності у страховальника (протягом попереднього року) доведених у судовому порядку спроб страхового шахрайства або випадків, що були підставою для пред'явлення регресного позову відповідно до Закону [2].

До кінця року, якщо воєнна ситуація не погіршиться, можна очікувати деякого поживлення ринку, насамперед, щодо обов'язкових видів страхування. Зокрема, ми вже спостерігаємо більш ніж удвічі зростання кількості контрактів на Green Card через те, що тисячі біженців покидають країну на власних автомобілях. Члени Асоціації почали доповнювати різні стандартні договори страхування пунктами про покриття військових ризиків, як первинних, так і вторинних. Це має сприяти утриманню клієнтів, для яких покриття таких ризиків сьогодні є дуже важливим.

Коли ви реєструєте автомобіль у будь-якій країні ЄС, ви повинні застрахувати його цивільну відповідальність. Це обов'язкове страхування діє в усіх інших країнах ЄС.

Головний актив у страхуванні – це люди. На жаль, деякі підприємства східних регіонів стикалися з неодноразовими випадками, коли працівники залишалися на тимчасово окупованій території, постраждали від обстрілів або були призвані до лав Збройних Сил України, проходили службу в підрозділах територіальної оборони чи були евакуйовані, в тому числі за кордон, що значно ускладнює роботу. Частина матеріальних цінностей багатьох страхових компаній, у тому числі їх

регіональних відділень, постраждала від війни. Вони були зруйновані або залишилися на окупованій території. Гривневі активи знецінені більш ніж на 30% через ослаблення гривні та інфляцію. Активи, вкладені в державні облігації, піддаються високому ризику реструктуризації, що ми побачили на прикладі валютних державних облігацій.

Література:

1. Лесик Л.М. Досвід застосування в Україні обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Актуальні проблеми економіки, 2010. № 6 (108). С. 231-234.
2. Шратовський Г.Л. Страхувальний бізнес: управління розвитком: монографія. К.: НТЕУ, 2011. 254 с.
3. Постанова Правління Національного банку України від 30.05.2022 № 108 «Про деякі питання здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_30052022_108.

*Котюк Олександр,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного
процесу
Навчально-наукового інституту права
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка*

ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ

Вимога пріоритету норм міжнародного права перед нормами національного законодавства передбачає необхідність їх гармонізації. А розв'язання цього завдання було б доречним розпочинати з узгодження засад, на яких базуються відповідні, і насамперед, процесуальні правовідносини. Адже, як відомо, хоча порядок будь-якого з видів судочинства визначений нормами процесуального законодавства, але лише в загальних рисах. А оскільки кожен його складову детально врегулювати і неможливо, то тут конструктивно-орієнтуючу функцію й виконують його засади та принципи. Водночас, як виявляється, комплексне вчення про них відсутнє, а у наукових дослідженнях вказаної проблеми зусилля спрямовувались на розкриття змісту окремих з них. Як наслідок, потребують уточнення традиційні уявлення про їх систему, переліки, класифікації, їх узгодженість з засадами, визначеними у міжнародно-правових актах тощо, що й свідчить про актуальність подальшого дослідження цих проблем.

Зокрема, оскільки поняття “принцип” походить від латинського “*principium*”, що перекладається як основа, засада, начало, то вважається, що ці слова є синонімами. Однак при їх аналізі виявляється, що це не зовсім так. Адже, основа – це серцевинна сутність явища, його онтологічний аспект, що простежується навіть

на понятті “основа слова”. А слово “засади” означає методологічні, а тому й безальтернативні настанови з урахуванням яких повинна здійснюватись певна діяльність, спрямована на досягнення її мети. Що ж до слова “принципи”, то воно означає відправні положення, правила, з дотриманням яких повинне відбуватися розв’язання окремих завдань в ході конкретної діяльності, яке може здійснюватись з дотриманням й альтернативних принципів.

При характеристиці засад підставою їх класифікації найчастіше обирають види суспільних відносин, на які вони поширюються, згідно з чим розрізняють й правові засади, серед яких, в свою чергу, – загальноправові, міжнародно-правові, міжгалузеві, галузеві, окремих правових інститутів тощо.

При цьому традиційно вважається, що такими засадами і принципами є лише ті з них, які передбачені у чинному законодавстві. Однак, засада верховенства права орієнтує на те, що їхніми джерелами є не тільки чинне законодавство, а й інші легітимовані суспільством соціальні норми – морально-етичні, релігійні тощо.

З урахуванням цього, правовими засадами, є закріплені у Конституції України, міжнародно-правових актах, національному галузевому законодавстві та інших легітимованих суспільством загальновизнаних системах правил, засадничі настанови, які орієнтують на найдодільніші способи належного впорядкування суспільних відносин та розв’язання суперечностей, що виникають в їх ході.

А оскільки судочинство також є одним із видів правовідносин, то розрізняють і його засади та принципи, які є загальнообов’язковими настановами у діяльності їх учасників при ухваленні ними процесуальних рішень та вчиненні відповідних дій.

Як відомо, основні засади судочинства в Україні визначені у ст. 129 її Конституції. А оскільки згідно з цією статтею “законом можуть бути визначені й інші засади судочинства”, то необхідно

розрізняти й засади окремих його видів, їхніх стадій, розв'язання окремих процесуальних завдань тощо.

Що ж до засад (принципів) цивільного судочинства, то вони визначені ч. 3 ст. 2 ЦПК України, а зміст кожної з них розкритий у нормах Глави 1 ЦПК.

У зв'язку з цим насамперед слід констатувати, що й у даній нормі: 1) поняття “засади” і “принципи ототожнюються, що, як вже зазначалось, є спірним; 2) у ній не тільки дублюються конституційні засади судочинства, а й визначені галузеві, тобто засади власне цивільно-процесуальних правовідносин; 3) перелічені у даній нормі засади є основними тому, що вони стосуються як цивільного судочинства в цілому, так і кожної його складової, зокрема; 4) оскільки у цій статті також визначені лише основні засади, то це означає, що крім цих “основних” є й інші – окремі (спеціальні) засади та принципи нижчого ступеня загальності, які впливають як з норм ЦПК, так і з інших норм законодавства, згідно з яким здійснюється цивільне судочинство, а також з інших загальноновизнаних та легітимізованих суспільством соціальних норм; 5) якщо поняття “засади” означає методологічні, а тому й безальтернативні, настанови з урахуванням яких повинне здійснюватися судочинство, то поняття “принципи”, мало б означати відправні положення, правила, з дотриманням яких повинне відбуватися розв'язання окремих завдань, що виникають в його ході (наприклад, принципи оцінки доказів), що передбачає можливість застосування при цьому й альтернативних принципів; 6) перелік засад і принципів цивільного судочинства потребує розмежування, уточнення і розширення з урахуванням сучасних уявлень про їхні джерела; 7) потребують уточнення і традиційні уявлення про їхній зміст; 8) при їх характеристиці доречно було б використовувати метод класифікації; 9) вчення про їх систему потребує уточнення з урахуванням як сучасних досягнень національної теорії права, так і джерел міжнародного права та

відповідних концептуальних положень зарубіжних теоретико-правових надбань.

Урахування викладеного дає підстави для загального висновку, що засади цивільного судочинства: 1) це доктринально обґрунтовані вихідні настанови, які мають методологічне значення для провадження у справі в цілому або окремих його складових, оскільки визначають його спрямованість, побудову в цілому, а також форми і зміст його стадій та інститутів; 2) виражають панівні в державі та суспільстві політико-правові, морально-етичні та релігійні погляди, які спрямовані як на здійснення судочинства в цілому, так і на розв'язання окремих завдань, що виникають в його ході; 3) закріплені не тільки у нормах законодавства, а й у нормах інших загальноновизнаних соціальних норм як обов'язкові вимоги, що стосуються всіх учасників процесу; 4) можуть поширюватися на всі або окремі стадії судочинства, а також орієнтувати на найдоцільніші підходи у розв'язанні його завдань; 5) порушення будь-якої з них означає як незаконність, так і неправомірність рішення у справі та є підставою для його скасування.

*Мудрий Сергій Миколайович,
суддя господарського суду
міста Києва, аспірант МАУП*

МАЙНО ТА МАЙНОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК ПІДґРУНТЯ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ

Інтерес суб'єктів різних організаційно-правових форм, в тому числі одноосібних або колегіальних представників, що уповноважені виконувати функції управлінського органу такого суб'єкта, зазвичай просувають до втілення у життя свою позицію на підставі тих чи інших економіко-правових поглядів. Такі економіко-

правові погляди завжди обумовлені доцільністю впровадження в життя бажання досягти більшого майнового еквіваленту та/або необхідністю дотримуватись правових приписів, що є обов'язковими у певних випадках. Також, слід зазначити, що досягненню поставленої мети, не в останню чергу, слугує рівень майнового стану зацікавленого суб'єкта як у відповідній сфері (галузі виробництва) так і у суспільстві в цілому. Останнє є беззаперечним твердженням рушійної сили зацікавленості суб'єкта в залежності від його економічного статусу. Проте і економічний статус має бути розглянутий у безпосередньому взаємозв'язку із психоемоційним ставленням осіб, що приймають відповідні рішення до розуміння дотримання вимог чинного законодавства, та навіть більше – етико-моральних цінностей, які панують у суспільстві.

Все це, в повній мірі, підтверджує багатоманітність висновків, які були зроблені науковцями при обґрунтуванні різних теорій виникнення конфлікту інтересів між найманими працівниками та власниками, а також між власниками та кредиторами (теорія агентських відносин М. Дженсена и У. Меклінга), що стало поштовхом для виникнення інших теорій таких теорій як теорія максимізації доходів акціонерів та теорії стейкхолдер-підходу (теорія зацікавлених осіб) [1, с. 35-36]. Безумовним, також є те, що поняття конфлікту інтересів не може розглядатись як безальтернативний стан у вигляді рушійної сили зацікавлених суб'єктів. Конфлікту інтересів завжди кореспондує необхідність досягнення збалансованості інтересів протилежних сторін як логічний та завершальний етап вирішення існуючої суперечки. Зазначена протилежність є різнополярним становищем суб'єктів у їх першочерговому стані, проте початком впорядкування інтересів задля досягнення їх логічного збалансування.

Природнім, також, вбачається теоретико-правова підстава виникнення теорії раціонального вибору (rational choice theory), яка

обґрунтовує максимально можливий ефект при прагненні мінімізувати витратну складову у максимально широкому розумінні видів у яких вона може проявлятися [2]. Зазначена існуюча природність протилежності інтересів була і залишається рушійною силою законотворчої ініціативи різних за своїм статусом гілок влади, які тим чи іншим чином, безпосередньо або приховано лобіюють інтереси відповідних соціально-економічних груп або об'єднань.

З позиції теорії права, абсолютно беззаперечним є те, що така законотворча діяльність має бути підпорядкована загальним вимогам, які становлять предмет та метод правового регулювання та є основою відповідної галузевої приналежності (галузі права).

Як ми вже звертали увагу, галузева приналежність норм, що можуть мати відношення до поняття конфлікту інтересів, може опосередковуватись приналежністю до адміністративного, цивільного, господарського, трудового, податкового, кримінального та інших галузей права. Також, вважаємо за доцільне нагадати про існуючі поняття диспозитивності та імперативності змісту окремих правових норм, які можуть впливати на «першочерговість» правозастосування тієї чи іншої норми права. Така ситуація може продукувати певні правові преференції окремим суб'єктам, які виступають стороною конфлікту інтересів. Зазначене превалювання та відповідні преференції окремих суб'єктів конфлікту інтересів можуть мати місце не лише тоді, коли йдеться про домінування імперативних норм (наприклад, публічних галузей) над диспозитивними (приватних галузей), а й в окремих випадках виключно приватної сфери (до якої відноситься цивільне та міжнародне приватне право), які, в свою чергу, безпосередньо покликані врегулювати відносини на підставі юридичної рівності, вільного волевиявлення та майнової відокремленості сторін (стаття 1 ЦК України [3]). Таким прикладом може бути вилучення майна у зв'язку із суспільною необхідністю (стаття 351 ЦК України [3]),

норми якої надають перевагу суспільним інтересам як домінуючим. Разом з тим, наведена як приклад норма домінування суспільних інтересів над приватними має розглядатись у поєднанні з іншою стороною її правозастосування – економічною (наприклад, частина 1 статті 351 ЦК України передбачає: припинення права власності на нерухоме майно у зв'язку з викупом для суспільних потреб чи примусовим відчуженням з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене...з обов'язковим попереднім і повним відшкодуванням їх вартості [3]), що за своєю суттю «включає» економічний важіль впливу як дієвий елемент впорядкування конфлікту інтересів.

Таким чином, все вищезазначене дозволяє дійти висновку про те, що будь-який конфлікт інтересів має бути впорядкований з правової точки зору відповідної галузевої приналежності та враховувати майнові інтереси зацікавлених сторін конфлікту інтересів.

Література:

1. Jensen M., Meckling W. Theory of the firm: Managerial Behavior, Agency costs and Ownership Structure // Journal of Financial Economics. October 1976. V. 3. № 4. 78 p.
2. Ulen T.S. Rational Choice in Law and Economics // Encyclopedia of Law and Economics / Ed. By G. De Geest and B. Bouckaert. 2000. P. 790. URL: <https://reference.findlaw.com/lawandeconomics/0710-rational-choicetheory-in-law-and-economics.pdf> (дата обращения: 03.04.2023).
3. Цивільний кодекс України: від 16 січ. 2013 р. № 435-IV (зі змінами) / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>____(дата звернення: 03.04.2023).

*Aliyev Nazim Kazim oghlu,
Doctor of Law, Head of the Department "Science, Innovation and
Cooperation" of the Training Center of the State Tax Service under
Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan*

*Afandiyev Khalil Valeh oghlu
Chief scientist the Department "Science, Innovation and Cooperation"
of the Training Center of the State Tax Service under Ministry of
Economy of the Republic of Azerbaijan*

THEORY AND LEGAL BASIS OF LAND TAXATION

Under the leadership of the President of the Republic of Azerbaijan, Mr. Ilham Aliyev, systematic and comprehensive measures are being taken to ensure sustainable economic development of our country. The liberation of our country, which were under the foothold of the Armenian invaders for a long time, the glorious historical Victory won in the Patriotic War created new and very serious additional opportunities for restoring the territorial integrity of our and economic strengthening of our country.

The state's tax legislation, including tax policy, must be flexible and progressive in order to accommodate the systematic reforms implemented for the dynamic development of the nation's economy. In this regard, the role of the tax system in the regulation of economic relations in our country is increasing. The main goals of the tax policy put into place in our republic in recent years have been accurate tax computation, prompt and complete payment of calculated taxes to the state budget, decrease of the size of the shadow economy, and an increase in the level of voluntary compliance.

From statistical data it is known that there are mainly trends in the growth of revenue from a number of tax types, including land tax. Thus, the total amount of land tax revenues paid to the state budget by legal entities was 4403697.4 in 2019, 4543163.3 in 2020, and 5514023.6 in

2021. During the years 2019-2021, the amount of total revenues collected by the state tax authorities to the state budget was 7672600000 AZN, 7400000000 AZN in 2020, and 8500000000 AZN in 2021. The percentage of land taxes in total revenue is 0.05% in 2019, 0.061% in 2020, and 0.061% in 2021, according to data. The land tax revenues collected by the municipalities amounted to 4014775.9 AZN in 2019, 3578026.5 AZN in 2020, and 4243629.9 AZN in 2021.

In addition to all this, it should be noted that the land tax in Azerbaijan is not characterized by a high level of development. It is necessary to do research in this area and look at cutting-edge practice to increase the significance and role of land tax. Land tax is distinguished by its unique position in the tax system and is not noticeable by the same level of development across countries. Land was frequently considered as an object of legal relations and market economy under the effect of multiple economic developments, rather than as a means of production and a source of tangible products.

Looking at the history of taxes, we see that land and property tax is one of the oldest types of local taxes. Land which is considered real property and is the object of property relations. Land serves as both a tool for production and a source of wealth for its owner, serving as their primary source of income. As a result, agricultural land, which is a form of productivity, makes up more than half of the land fund. The total of all lands situated inside the borders of a particular region, the country, is known as the land fund (fund is a French word meaning "foundation, basis"). The Republic of Azerbaijan's land fund consists of agricultural lands, lands for transportation, communication, and other purposes, lands for special protected areas, lands for the forest fund, lands for the water fund, and lands for the reserve fund.

As is well known, a system for calculating land taxes was developed as a result of the valuation of land plots being assessed in order to establish the taxation base. This tax is a part of the category of real

taxes and is levied on land that is owned and utilized by both physical persons and legal entities. In the 17th century, land taxes became a concept. The need to cover public expenses to expand the role of the state brought up the problem of taking land rent instead of paying land tax. For the practice of public administration, it has been proposed to use taxation of land as the easiest and most painless way to pay the expenses of the state [3].

Azerbaijan was split in two by the Treaty of Gulistan in 1813, and then on February 10, 1828, by the Treaty of Turkmenchay, the areas north of the present-day Republic of Azerbaijan were added to the Russian Empire while the lands south of the Araz River were given to Iran. In the early 19th and early 20th centuries, the tax system in Azerbaijan changed radically and was administered centrally according to the legislation of the Russian Empire, taking into account local factors and peculiarities. During Russian rule in the mid-19th century, the population paid many taxes to the treasury, most of which were land taxes.

From 1920 to 1991, the tax system in Azerbaijan was administered in accordance with the Soviet socialist legislation. The existence of a planned socialist economic system in the Soviet Union and its Azerbaijan SSR, the exclusion of private property, the separation of types of property such as state and public property and the granting of permission for private property to a small level reduced the value of taxes to zero.

During the period when Azerbaijan was part of the USSR, agricultural and municipal taxes, construction taxes and land rent were paid. Agricultural tax was paid for the household of a citizen who owned land in villages. Agricultural tax rates varied according to the quality and productivity of the soil. For this tax, various tax reliefs were offered. For instance, households owned by elderly, disabled, or disaster-affected households were exempt from taxes. In order to expand the workforce in rural areas and foster favorable financial conditions, the agricultural tax was also waived for teachers, physicians, medical personnel, agronomists, zootechnicians, and other specialists. Equal portions of this

tax were paid over two times, on August 15 and October 15 [2].

The Republic of Azerbaijan began adopting its own autonomous budget and tax policy after gaining independence in 1991. The Law of the Republic of Azerbaijan "On Land Tax" was one of the legislation that was enacted during this time (adopted on 24.12.1996). The greatest achievements in the field of taxation can be credited to the Tax Code's enactment in 2000. The enactment of the Tax Code served as an impetus for the expansion of reforms. Since the land tax is determined by the Tax Code, the Law "On Land Tax" has been repealed. The Tax Code of the Republic of Azerbaijan entered into force on January 1, 2001.

Starting from the 19th century, taxation entered a new stage. During this period, taxes played an important role in forming the state budget. According to this viewpoint, this stage includes both the establishment of the legal foundation for taxes and the scientific study of taxes. Taxes are proposed by economists as a tool for influencing the direction of economic processes. We see this idea clearly in the theory of John Maynard Keynes. According to Keynesian theory, taxes are the most important means of regulating the economy. According to him that in order to promote economic activity, encourage economic growth, and achieve the recovery of the economy, the state should invest utilizing high tax rates and passive funds.

The monetarist idea of Milton Friedman was another economic strategy. According to this theory, the economy can be regulated by the circulation of money. In this way, the state can regulate the money supply and bank interest as an instrument. In addition to these resources, Friedman suggested decreasing tax rates. By doing so, the increase in inflation could be prevented by removing the excess money supply from circulation. The neoclassical method and others thereafter appeared.

The primary issues that frequently arise in practice with the land tax system can be categorized as follows:

- Lack of development of the cadastral system;
- High rate of land tax evasion;

- Lack of development of the land market;
- Inefficient use of land resources;
- Lack of enough finance for land surveying and mapping projects;
- Absence of a standardized tax structure.

The basic legal foundation for tax law in our republic is the Tax Code, which has been in effect since 2001 and has been modified to reflect market principles [1].

Let's outline some of the opposition to the land tax's tendencies. One of them is that the price of land will drop as a result of the implementation of a uniform tax on land and its development. The reduction mechanism is explained as follows: since the supply of land is fixed, landowners will not be able to raise the price of land due to a decrease in its market quantity after the introduction of a tax that withdraws all or part of the rent.

Depending on the agreements, the buyer of the land will take the landowner's decreased income into consideration and the price of the land will decrease (capitalization effect). Such reasoning is completely wrong because, as in most cases in practice, if the supply of land is not constant, when the tax is increased, the supply of land will decrease. As a result of rising prices, the land lessee will pay a portion of the tax. Finally, it disproves a claim made by proponents of the flat tax that it is fundamentally impossible to pass the tax on to consumers.

In addition to the untied supply of land, there are many factors that offset the effects of capitalization. First off, companies with a monopoly in the real estate market will be able to pass the higher burden on to the final customer by raising the price of their products, therefore this proposition is false for those companies. A similar situation is observed in the monopoly of some production factors. The firm can shift the tax burden to the workers in the form of a reduction in wages. In practice, both product and factor markets are often not perfectly competitive markets, and both mechanisms are involved in land tax collection. Second, when diversifying assets and hedging risks, investors perceive

land as a highly low-risk asset, which is another reason. Even if a special land tax is introduced, this demand will raise the price of land. But it also has a stimulating effect.

The introduction of the land tax, according to its proponents, will result in an improvement of the land and real estate. Several scholars, meanwhile, contend that the likelihood of higher property taxes as a result of capital improvements is not the primary deterrent to investing at all. A fixed real estate tax, in turn, has a stimulating impact since it pushes people to use the land more effectively and decrepit structures to be rebuilt. Another argument against the implementation of a land tax is that when there are numerous distortions in the economy (such as taxes), getting rid of one of them won't always enhance public wealth; on the contrary, it can make things worse. On the other hand, adding more distortion won't always result in degradation.

The Tax Code's Article 206 governs Land Tax rates. The size of the land plot is taken into account while calculating land tax. Different rates have been established in accordance with land use and land purpose, pursuant to Article 206 of the Tax Law.

Documents on the right of land ownership or use are used to calculate land taxes. Land areas required for the sanitary protection of facilities as well as land under buildings and other structures are subject to land tax. Land tax is calculated yearly using the enterprise's land plot size and the applicable land tax rates, and the calculations must be reported to the taxing authority by May 15. and tax is assessed to individuals by July 1 every year by relevant authorities, and payment notices are delivered to them no later than August 1. Land tax is paid in equal installments by the 15th of August and the 15th of November. Land tax for Enterprises and physical persons in the circumstances described in Article 206.1 of the and Tax Code is paid to the state budget, while in other circumstances, it is paid to the local budget (municipal budget) [1].

The amount of land tax calculated for the land used by physical persons for the purposes of entrepreneurial activity, as well as for the land

owned by legal entities, is attributed to deductions from income not limited by Article 119 of this Code. The Tax Code contains a number of reliefs from land tax. The provisions of Article 207 of that code apply to these reliefs [1].

The world's experience demonstrates that the land tax is divided into two primary parts: a fixed part (tariff) and an additional variable part. Often, the first section is consumed in a modified format. Depending on the location and the soil's fertility, changes are made to the second section. Land can be charged both separately (independent land tax) and as a sort of real estate tax, according to a review of land taxes that have been implemented in various countries. Land taxes are the responsibility of the central government in some nations and local taxes in others. There is no universal (generic) understanding of land tax in this sense across all nations.

When defining the taxation base for land, there are 2 distinct methods available: 1) The land area's cadastral value; 2) The size of the plot. Both of these strategies have advantages and disadvantages. Applying tax based on current economic conditions is made possible by calculating the tax amount using the cadastral valuation. This strategy, meanwhile, comes with a variety of administrative expenditures and challenges. Therefore, the tax authority must have a database on the nation's property valuation, which was developed over a long period of time and at a high expense. However, while using this method, disagreements may occur between the taxpayer and the tax authority. The method itself is very straightforward, even though calculating the tax amount based on the size of the plot of land is probably slightly outside of the actual market conditions. In practice, disagreements between the tax authorities and payers are rare because the coefficients and tax rates required for tax calculation are reflected in legislative acts.

Also, we would like to point out that the Republic of Azerbaijan needs to perform a number of projects connected to the operation and effectiveness of the current municipalities. As a result, it is decided that

Azerbaijan's recent land tax experience is a right course to follow. However, the issue of making suitable modifications to the land tax rates in the Tax Code might be taken into consideration following the adoption of the reform on the development of the municipal institute in order to apply the land tax according to modern market conditions.

Literature:

1. Tax Code of the Republic of Azerbaijan / <https://www.e-qanun.az/framework/46948>. (in Azerbaijani language).
2. Borodin S.V. Finance and credit of the USSR. Baku, Maariph, 1983. (in Azerbaijani language).
3. Musayev A.F. Tax culture. Baku, Cashioghlu publishing house, 2010. (in Azerbaijani language).

Савицька Світлана Леонідівна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя
Державного університету інфраструктури та технологій*

ЗБІЛЬШЕННЯ ТЕРМІНІВ РОЗГЛЯДУ ЗАЯВ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ЯК СПОСІБ ЗМІЦНЕННЯ СІМ'Ї

21.02.2023 законодавцями було зареєстровано законопроект про зміни до Сімейного кодексу України щодо збільшення терміну розгляду заяв про розірвання шлюбу (законопроект № 9043). Вказаним законопроектом було запропоновано внести зміни до частини 2 статті 106 та частини 4 статті 109 Сімейного кодексу України.

Відповідно до вказаного законопроекту, законодавці запропонували збільшити строк для розірвання шлюбу. Так, було запропоновано збільшити строк для прийняття рішення про розірвання шлюбу в органах державної реєстрації актів цивільного стану з одного місяці до трьох місяців, а в суді – постановляти

судові рішення про розірвання шлюбу після спливу шести місяців (або одного місяця, якщо було офіційно зафіксовано насильство з боку одного члена шлюбної пари щодо іншого) від дня подання заяви. Такі законодавчі зміни, на думку авторів законопроекту, мали б посприяти зменшенню кількості розпаду сімей, які «відбуваються на емоціях, без достатнього обдумування такого серйозного кроку, який, до того ж, частіше впливає не лише на долю подружньої пари».

Обґрунтовуючи запропоновані зміни законодавці наголосили на тому, що держава має зобов'язання перед інститутом сім'ї щодо її розвитку та захисту, а сім'я є природним і основним осередком суспільства та має право на захист з боку суспільства і держави, з чим важко не погодитися.

Проте, аналізуючи зміни до законодавства з питань розірвання шлюбу за останні три роки є очевидним непослідовність законодавців в цьому питанні.

Так, 15.01.2020 Цивільний процесуальний кодекс України було внесено зміни до статті 19 та віднесено справи про розірвання шлюбу до малозначних справ. Відповідно до статті 274 Цивільного процесуального кодексу України визначено, що малозначні справи розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження. За приписами статті 275 Цивільного процесуального кодексу України суд розглядає справи у порядку спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше шістдесяті днів з дня відкриття провадження у справі. При цьому, маю звернути увагу, що відповідно до частини 5 статті 279 ЦПК України визначено, що суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін.

Вказаний порядок розірвання шлюбу в суді як малозначної справи діє в країні вже три роки, і за цей час в суспільстві сформувалась думка про формальних характер таких справ. Учасники справи все частіше користуються своїм процесуальним правом та звертаються до суду з клопотаннями щодо розгляду справи без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами.

Закріплюючи справи про розірвання шлюбу в процесуальному законодавстві як малозначні, законодавець визначив процесуальні строки їх розгляду та вирішення, в тому числі і порядок оскарження рішень з розірвання шлюбу в апеляційному та касаційному порядках.

Надаючи перевагу процесуальним аспектам під час розгляду і вирішення справ про розірвання шлюбу, було залишено поза увагою загальні засади сімейного законодавства. Адже, відповідно до частину 2 статті 1 Сімейного кодексу України, регулювання сімейних відносин цим Кодексом здійснюється з метою зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб.

Верховний Суд України ще в 2007 році наголосив на недопустимості формального підходу при розгляді і вирішення справ про розірвання шлюбу. В постанові Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» визначено, що проголошена Конституцією України (254к/96-ВР) охорона сім'ї державою полягає, зокрема, тому, що шлюб може бути розірвано в судовому порядку лише за умови, якщо встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечитиме інтересам одного з них чи інтересам їх дітей. Із цією метою суди повинні никати формалізму при вирішенні позовів про розірвання шлюбу, повно та всебічно з'ясовувати фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, враховувати наявність малолітньої дитини,

дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя, забезпечувати участь у судовому засіданні, як правило, обох сторін, вживати заходів до примирення подружжя.

Проте, визнання справ про розірвання шлюбу малозначними призвело до спрощення процесуального порядку розгляду і вирішення таких справ, в тому числі до скорочення строків розгляду такої категорії справ.

Намагання законодавців сьогодні збільшити терміни розгляду заяв про розірвання шлюбу органами державної реєстрації актів цивільного стану та судом шляхом внесення змін виключно до Сімейного кодексу України може призвести до суперечностей матеріального і процесуального законодавства.

Норми матеріального і процесуального законодавства мають узгоджуватися між собою, сприяти ефективному захисту прав, свобод та інтересів осіб. Норми процесуального права походять від норм матеріального права: процесуальні норми регулюють вже не фактичні, а юридичні зв'язки, що склалися в соціально-правовій сфері, у правовідносинах, викликаються до життя потребою реалізації норм матеріального права.

Вказаним законопроектом пропонувалось у статті 109 частину четверту Сімейного кодексу України викласти у такій редакції: «4. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після спливу шести місяців (або одного місяця, якщо було офіційно зафіксовано насильство з боку одного члена шлюбної пари щодо іншого) від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу.»

В той час як стаття 275 Цивільного процесуального кодексу України визначає, що суд розглядає справи у порядку спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше шістдесяті днів з дня відкриття провадження у справі. Очевидним є невідповідність запропонованих змін до Сімейного кодексу України з нормам процесуального законодавства, що не відповідає

принципу визначеності. В справі «The Sunday Times v. United Kingdom» Європейський суд зазначив, що закон повинен бути досить доступним, він повинен служити для громадянина відповідним орієнтиром, достатнім у контексті, в якому застосовуються певні правові норми у відповідній справі; норма не може вважатися законом, якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, яка дає можливість громадянину регулювати свою поведінку.

Підсумовуючи хотілося б зазначити, що не дивлячись на позитивну мету законодавців посприяти зменшенню кількості розпаду сімей, законопроект № 9043 було відхилено, в тому числі через його неузгодженість з іншими нормативно-правовими актами

Мартюк Аліна Сергіївна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій

ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТІВ ВІЙСЬКОВИХ ТА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Метою статті є аналіз законодавства, зазначення, яких змін воно зазнало у зв'язку із збройною агресією росії та виділення особливостей посвідчення заповітів військових та військовополонених.

Постановка проблеми: Повномасштабна війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, вплинула на усі сфери життя. У зв'язку із зазначеним питання спадкування в умовах воєнного стану є актуальним та нагальним. Разом з тим, варто звернути увагу, що в умовах воєнного стану законодавство зазнало змін у цій сфері, які необхідно враховувати спадкодавцям за життя та спадкоємцям.

Основні матеріали дослідження.

Згідно з постановою Кабінету міністрів України № 480 в умовах воєнного стану довіреності, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, управління і розпорядження цінними паперами, корпоративними правами, та заповіти військовослужбовців Збройних Сил, інших військових формувань, а також працівників правоохоронних органів, органів цивільного захисту можуть посвідчуватися командиром цих формувань або іншою уповноваженою командиром особою. Начальник табору (установи, де створено дільницю) для військовополонених може посвідчувати заповіт військовополоненого [1].

Дане нововведення запроваджено з метою спрощення доступу до нотаріальних послуг для військовослужбовців та інших вищевказаних осіб, оскільки під час несення служби звернення до нотаріуса може бути неможливим.

Процедура посвідчення заповітів командирами майже не відрізняється від нотаріального посвідчення: командир повинен пояснити військовослужбовцю про правові наслідки складання заповіту, з'ясувати його дійсну волю на складання заповіту, за потреби скласти текст заповіту. Окрім цього, процедура є безоплатною.

Посвідчені заповіти і довіреності реєструються під окремим порядковим номером у реєстрі для реєстрації заповітів і довіреностей, форма якого затверджується Міністерством юстиції. Номер, під яким зареєстровано заповіт чи довіреність, зазначається в посвідчувальному написі. Генеральний штаб Збройних Сил, Міністерство оборони, відповідний правоохоронний (спеціальний) або інший орган (установа) протягом 5 днів після отримання довіреностей і заповітів повинні передати їх Міністерству юстиції або його територіальному органу.

Міністерство юстиції, його територіальний орган у день отримання довіреності, заповіту забезпечують їх передачу

нотаріусу/державній нотаріальній конторі для подальшої реєстрації у Єдиному реєстрі довіреностей або Спадковому реєстрі. Нотаріус чи ДНК у день отримання посвідчених довіреності чи заповіту вносять відомості про них до Єдиного реєстру довіреностей або Спадкового реєстру, зберігають ці документи та передають їх на зберігання до відповідного державного нотаріального архіву протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану.

Право особи на заповіт є важливою частиною права особи на розпорядження власним майном. А тому право військовополоненого скласти та посвідчити заповіт під час перебування у полоні на території ворожої держави охороняється міжнародним гуманітарним правом.

Відповідно до ст. 120 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, заповіт складають так, щоб він відповідав вимогам держави їхнього походження, яка натомість має про ці вимоги повідомити державі, де військовополонений перебуває. На прохання військовополоненого або у випадку його смерті заповіт мають передати до держави-покровительки [2].

Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 413 «Про затвердження Порядку тримання військовополонених» (зі змінами і доповненнями, внесеними Постановою КМУ від 17.06.2022 № 698) також закріплює вказані положення [4].

Варто зазначити, що відповідно до Постанови КМУ від 28.02.2022 №164, в умовах воєнного стану нотаріуси відмовляють громадянам рф у вчиненні нотаріальних дій, однак, виключенням з цієї норми є посвідчення заповіту військовополоненого та засвідчення справжності підпису на заяві про вихід з громадянства рф [3].

Також посвідчити заповіт військовополоненого уповноважений начальник табору (установи, де створено дільницю) для військовополонених.

Передавати заповіді, складені військовополоненими рф, до держави-покровительки уповноважене Національне інформаційне бюро (орган, утворений рішенням Уряду від 17 березня 2022 року; створюється та діє відповідно до Женевських конвенцій з метою збору та узагальнення даних про військовополонених, загиблих, зниклих безвісти, незаконно затриманих окупантами цивільних осіб).

Висновок: Отже, було внесено зміни до законодавства, які спрощують процедуру посвідчення заповітів військовим, тим самим забезпечуючи їм це право. Щодо військовополонених, то варто зазначити, що наразі немає інформації щодо надання українським військовополоненим можливості скласти та посвідчити заповіт з боку рф. Відмова у реалізації цього права є порушенням міжнародного права

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів № 480 від 19 квітня 2022 року.
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими.
3. Постанова Кабінету Міністрів № 164 від 28 лютого 2022 року.
4. Постанова Кабінету Міністрів № 413 від 05 квітня 2022 року.

НЕОБХІДНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ ПРОФЕСІЇ МЕДІАТОРА

Медіатор є ключовим учасником процедури медіації, її організатором та керівником. Від його майстерності багато в чому залежить успішне її проведення та досягнення позитивного для сторін результату. Будучи діагностом конфлікту, інформатором сторін про сутність та можливості медіації, організатором та керівником процедури, помічником у генеруванні ідей щодо шляхів виходу з конфлікту, медіатор має володіти різноманітними компетентностями для ефективного виконання своїх функцій.

Компетентності медіатора — це динамічне поєднання знань, розуміння, цінностей, навичок, умінь, яке забезпечує особі можливість функціонування як медіатора. Першочергово для забезпечення ефективності медіації та виконання своїх функцій медіатор має вміти оцінювати динаміку середовища конфлікту.

Визначення компетентностей будь-якого професіонала є відповіддю на суспільний запит у підготовці фахівців у певній сфері соціальної діяльності. Зважаючи на розширення сфери застосування медіації в українському суспільстві та зростання попиту на послуги медіації, медіаторська спільнота виробила стандарти навчання професійних медіаторів. У межах проєкту «Забезпечення якості послуг медіації шляхом стандартизації вимог до базового навчання медіаторів», реалізованого ГО «Національна асоціація медіаторів України» та за участю інших громадські організацій, які об'єднують українських медіаторів, за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Нове правосуддя» розроблено стандарт

«Основні засади навчання базовим навичкам медіатора» [1].

Згідно із цим стандартом, що враховує зарубіжні стандарти і вітчизняний досвід навчання медіаторів, виокремлюються конфліктологічна (медіатор має володіти навичками ідентифікації, аналізу конфлікту та пояснення сторонам різноманітних способів його трансформації, що допомагає сторонам всебічно розглянути їхню ситуацію, більш об'єктивно її оцінити і прийняти рішення щодо найбільш доречного, прийняттого для них способу трансформації конфлікту, налагодження конструктивної взаємодії), комунікативна (комунікація від лат. *communicatio* — єдність, передача, з'єднання, повідомлення — це процес обміну інформацією, фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних, паравербальних і невербальних засобів), процедурна (для медіатора дуже важливою є його процедурна компетентність, що складається з окремих компетенцій), рефлексивна компетентності медіатора (через набуття особою компетентностей медіатора формується її професійна ідентифікація, розуміння зони власної відповідальності, професійної позиції (ролі), своїх можливостей і обмежень, «зон розвитку» у професії), а також правова компетентність у сфері медіації (професія медіатора передбачає наявність компетентної правосвідомості, тобто сукупності правових знань, умінь та навичок реалізації правових норм, якими регулюється професійна діяльність. Медіатор має орієнтуватися в законодавстві, яким регламентується проведення медіації, зокрема, знати основні нормативно-правові положення щодо правового статусу медіатора, щодо процедури медіації, угод за результатами медіації, юридичних наслідків медіації тощо.).

Елементами компетентності є окремі компетенції – знання, розуміння та вміння, необхідні медіаторові для якісної продуктивної діяльності в межах відповідних функцій. Так, елементами конфліктологічної компетентності медіатора є

здатність до ідентифікації конфлікту, його аналізу (діагностики) та можливості інтервенції (втручання) у конфлікт, вплив на стилі (стратегії) поведінки в конфлікті (біхевіористська), визначення способу та дизайну інтервенції в конфлікт (інтервенціоністська). Комуникативні компетенції медіатора – це активне слухання, робота з емоціями, резюмування, міжкультурна комунікація, перефразування та переформулювання, постановка запитань, безоціночність повідомлень, невербальна комунікація. Компетенціями процедурної компетентності медіатора визначають роботу з конфіденційною інформацією, оцінювання медіабельності конфлікту, залучення сторін у медіацію та підтримання їх мотивації залишатись у процедурі, ведення процедури. Рефлексивні компетенції медіатора – ціннісноетична, рольова, ситуаційне оцінювання, ресурсність та безпека професійної діяльності та на останок елементами правової компетенції медіатора слід вважати орієнтацію в законодавстві в сфері медіації, роботу з угодами в процесі медіації.

Наявність всіх зазначених компетентностей, вмінь та навичок, знання їх реалізації та застосування зазначаю високий професійний рівень медіатора як ключової фігури процедури медіація.

Література:

1. Основні засади навчання базовим навичкам медіатора / За заг. ред. К. Б. Наровської. Київ: Видавець В. Захаренко, 2019. 32 с.
2. Медіація у професійній діяльності юриста / За заг. ред. Н. Крестовської, Л.Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 454 с.

*Новосельська Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Цивільного та кримінального права
Юридичного факультету ІУТІП
Державного університету інфраструктури та технологій, Київ,
Україна*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СПРОЩЕНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

19 серпня 2022 року набрав чинності Закон України № 2434 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність, який запроваджує спрощений режим регулювання трудових відносин». Завдяки цьому закону були внесені зміни до чинного Кодексу законів про працю України, а також Закону України «Про відпустки», Закону України «Про професійні спілки, їх права і гарантії діяльності, а також Закону України «Про охорону праці».

Зазначимо, що КЗпП України отримав новелу у вигляді глави III-Б «Спрощений режим регулювання трудових відносин».

Відповідно до статті 49-5 КЗпП України спрощений режим регулювання трудових відносин застосовується до трудових відносин, що виникають:

між працівником та роботодавцем, який є суб'єктом малого або середнього підприємництва відповідно до закону з середньою кількістю працівників за звітний період (календарний рік) не більше 250 осіб;

або між роботодавцем та працівником, розмір заробітної плати якого за місяць становить понад вісім розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом.

Тобто, такий режим дає можливість укладення трудового договору і фізичними особами – підприємцями. Тоді виникає питання щодо застосування вже затвердженого наказу Міністерства праці та соціальної політики від 08 червня 2001 року № 260, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 27 червня 2001 р. за № 554/5745 «Про затвердження Форми трудового договору між працівником і фізичною особою, яка використовує найману працю, та Порядку реєстрації трудового договору між працівником і фізичною особою, яка використовує найману працю».

Також, законодавець зазначає, що спрощений режим може застосовуватися на добровільних засадах у відносинах між працівниками та роботодавцями, які мають право на його використання, і не може застосовуватися у роботодавців, які належать до юридичних осіб публічного права.

Важливо зазначити, що такий режим передбачає можливість встановлення індивідуальних умов праці працівника безпосередньо у трудовому договорі.

Вимоги щодо ведення документації з кадрових питань, прийняття локальних нормативних актів та організаційно-розпорядчої документації, в тому числі щодо режиму робочого часу та часу відпочинку, відпусток, а також інших документів з питань, що врегульовані трудовим договором, не поширюються на роботодавців, які застосовують спрощений режим.

Виникає питання до визначення «ведення документації з кадрових питань», а саме видання наказу. Так, відповідно до ч.4 ст. 24 КЗпП України «працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням роботодавця» Тож, можемо зробити попередній висновок про некоректність формулювання законодавцем.

На наш погляд, виникає нагальне питання ретельного дослідження новели КЗпП України, а саме глави III – Б, та приведення її у відповідність чинним його нормам.

Ludmila Zelena
Cluster General Manager
Crowne Plaza Dusseldorf-Neuss
NHO Neuss Hotel Operations GmbH,
Deutschland

**CURRENT ISSUES OF THE STAY OF UKRAINIAN CITIZENS
IN GERMANY
IN CONNECTION WITH THE AGGRESSION OF THE
RUSSIAN FEDERATION**

Many people fled from Ukraine to Germany, escaping the war. Arriving here, they encounter many new things. Here they can find the most important information on issues related to consumer rights - from residence registration to Internet tariffs and opening a bank account. In general, citizens of Ukraine need a visa for a long-term stay, which they must issue before entering Germany. However, currently citizens of Ukraine and citizens of third countries residing in Ukraine can also enter Germany without a visa. It does not depend on whether they have a biometric passport or not: citizens of Ukraine can enter Germany with or without a biometric passport, as well as without a visa.

This provision, which was initially limited to August 31, 2022, will be extended. From now on, citizens of Ukraine can enter the country without a visa until May 31, 2023.

It is important that, depending on when Ukrainian citizens entered Germany, refugees must receive a residence permit after 90 days. This

was not required before. Whether refugees are allowed to enter without a visa also depends on when they first arrived here. This means that from September 1, 2022, refugees from Ukraine who entered Germany after June 3, 2022 will be subject to an individual 90-day period from the date of entry. Before the end of this period - according to the current situation no later than August 29, 2023 - it is necessary to submit an application for obtaining a residence permit. After submitting an application, the status of "permitted stay" is maintained until a decision is made on the application - even after the 90-day period has expired.

Current information in Ukrainian can be found on the websites of the Federal Ministry of Foreign Affairs <https://kiew.diplo.de/ua-de/service/05-VisaEinreise/visafreiheit/1249146> and the Federal Ministry of the Interior and Comprehensive Territorial Development: <https://www.germany4ukraine.de/hilfeportal-ua>.

The European Union agreed on a simplified procedure for accepting refugees from the war in Ukraine. This means that Ukrainian citizens who have fled Ukraine since February 24, 2022 as a result of the military invasion of Russia, do not have to go through the asylum procedure, but can submit a petition for temporary protection to the relevant aliens authority at their place of residence to obtain residence permit. This also applies to stateless persons and citizens of other third countries who legally resided in Ukraine and cannot safely and permanently return to their country or region of origin.

СЕКЦІЯ 4. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Беззубов Дмитро Олександрович

*Доктор юридичних наук, професор, академік Міжнародної
кадрової академії,
завідувач кафедри конституційного та адміністративного
права Юридичного факультету Державного університету
інфраструктури та технологій*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА БЕЗПЕКОЮ СУДНОПЛАВСТВА

Адміністративний контроль за безпекою судноплавства здійснюється відповідно до Інструкції про огляд суден, які здійснюють плавання (експлуатуються) на внутрішніх водних шляхах України. Ця Інструкція визначає огляд судна як основний вид контролю за безпекою. Проте, слід акцентувати увагу на тому, що насправді, відсутній чіткий механізм порядку проведення огляду суден з метою контролю (процесуальне супроводження виявлення та фіксування порушень правил безпеки, юрисдикція суб'єктів контролю, не визначення часові обмеження заходів примусу, що застосовуються під час контрольних процедур тощо). Аналізуючи наведені факти та думки вчених, а також положення адміністративного права, можна виділити базові ознаки генези забезпечення судноплавства в період збройних конфліктів через поділ їх на три групи:

матеріально-технічна:

- технічне переоснащення морських суден відповідно до сучасних технічних можливостей певного періоду розвитку науки в сфері безпеки, зокрема засобами навігації та візуального спостереження;
- підтримання технічного стану судна, портів споруд, систем оповіщення, інформаційного забезпечення, допоміжної та

обслуговуючої техніки у належному робочому стані;

– створення та підтримання роботи єдиної всеукраїнської системи оповіщення в онлайн режимі про небезпеку для морських та річкових суден з обов'язковим доступом до неї усіх суб'єктів судноплавства;

кадрова:

– спеціальна підготовка та перепідготовка екіпажу судна за спеціальною програмою дій у разі виникнення позаштатних ситуацій на морі та на території порту;

– оснащення, підготовка та перепідготовка працівників судноплавних компаній для належного контролю за безпекою суден та екіпажу;

– притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб, відповідальних за управління безпекою судноплавства на морському та річковому транспорті. Заходи адміністративної відповідальності найбільш ефективно здатні вплинути на порушників такого типу;

організаційно-правова:

– визначення чіткого алгоритму дій органів публічної влади та суб'єктів приватного права відносно забезпечення безпеки судноплавства в умовах збройних конфліктів для досягнення спільної мети;

– розробка уніфікованого міжнародними стандартами алгоритму дій у нештатних ситуаціях екіпажу судна та працівників портів, портових споруд та інших осіб, які відповідно до своїх повноважень, можуть знизити ризик виникнення загрози судну, мінімізації наслідків або порятунку людей;

– ведення постійного моніторингу за рівнем безпеки судноплавства, фіксування випадків нападу чи пошкодження суден при проходженні ними зони ведення збройного конфлікту, обробка отриманих статистичних даних;

– широке застосування заходів адміністративного примусу

дозволяє оперативно реагувати на прояви порушень закону та попереджувати настання негативних наслідків;

– розробити і прийняти Основи законодавства України про судноплавство, яким визначити загальні засади судноплавства, зокрема з питаннями безпеки. Ґрунтуючись на положеннях цих Основ, має бути розроблено профільне законодавство в морському, річному судноплавстві у внутрішніх водах України та судноплавства за її межами.

Відповідно, можна зазначити, що охоплені міжнародні Конвенції чітко визначають статус учасників морських перевезень на відкритому морі, зокрема під час проведення бойових дій.

В Україні проблема забезпечення безпеки морських перевезень пов'язана із протидією та попередженням аварій та нештатних ситуацій на морському і річковому транспорті не лише під час бойових дій, а й під час мирного використання суден адміністративними засобами.

При розробці методичних рекомендацій розробник узагальнив аварійні події на морському та річковому транспорті, і хоча його дослідження проводились орієнтовно в 2010 році, висновки в історичному аспекті розвитку відносин безпеки судноплавства не зазнали суттєвих змін. Зокрема, ним названо такі найпоширеніші події: «навал, пошкодження гвинторульового комплексу, перекидання, зіткнення, торкання ЛЕП, посадка на міліну, виявлення неякісного дизельного пального, льодові пошкодження, забруднення довкілля, вихід з ладу навігаційного обладнання, рульового пристрою, нетранспортні події (водотеча, затоплення судна, виявлення вибухового пристрою, втрата ґрунтозабірних пристроїв, пожежі тощо), вихід у море у міжнавігаційний період з неконтрольованого пункту, без будь-яких рятувальних засобів, без технічних оглядів, на судах, які не перереєстровані в установленому порядку та не приписані до жодної бази-стоянки та ін. Слід зазначити, що основними

причинами аварійних подій на морському та річковому транспорті є передусім елементарні порушення вимог нормативно-правових актів, що регулюють відносини у цій сфері». Підтримуючи цю думку автора, слід додати, що за усіх часів відсутність невідворотного покарання за порушення законодавства, яке гарантує безпеку судноплавства, породжувало все більшу безвідповідальність з боку уповноважених осіб, а як наслідок – суттєві втрати для судноплавних компаній, зокрема й людські жертви. Встановлення чіткого механізму притягнення до відповідальності – основна гарантія дотримання законності та безпеки.

Гене́за як міжнародного, так і національного законодавства відображає незвичайну закономірність – загальний рівень розвитку законодавства в цій сфері знаходиться в безпосередній залежності від виконавчої дисципліни публічної адміністрації. Відтак, збалансована система державного управління здатна підвищити ефективність вже чинного законодавства і, власне, навпаки, звести нанівець якісно виписані законодавчі норми.

Камалов Євген Віталійович

Доктор філософії військові науки, національна безпека, безпека державного кордону

Начальник кафедри військової підготовки, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ В ОБОРОННІЙ СФЕРІ: ТЕОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ

Досліджуючи адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії корупції в оборонній сфері, можливо застосовувати загальнотеоретичні й спеціальні методи наукового пізнання. Як і будь – яка діяльність, протидія корупції

забезпечується через застосування певних методів, які створюють умови ефективної діяльності, службової дисципліни тощо. Так, у теорії права під методом розуміється сукупність прийомів та засобів (заходів), за допомогою яких втілюються в життя певні цілі.

Тобто, метод – це спосіб впливу керуючого суб'єкта на поведінку керованого об'єкта. Наукова достовірність досліджень та їх результатів значною мірою залежить від методологічної бази .

Загально визнаним є положення, що метод визначається предметом і завданнями дослідження. Разом з тим, багато залежить не лише від предмета, а й від розуміння, тобто, від теорії предмета. Тому не випадково, що кожній теорії властивий свій метод, що метод – це не лише спосіб дослідження, а й теорія. Наприклад, залежно від розуміння суті і структури особи корупціонера, детерміністської природи корупційної поведінки, вирішальною мірою визначається методологія дослідження.

Глибоко і достовірно пізнати соціальні явища дозволяє діалектичний підхід. Він сприяє правильному вирішенню таких важливих для дослідження проблем, як співвідношення буття і свідомості, фізичного і духовного, соціального і біологічного, необхідного і випадкового, загального зв'язку явищ у їх постійному розвитку, єдності і боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні.

Діалектика лежить в основі методології будь – якої науки, оскільки становить засади теорії пізнання. Філософи глибоко проникли в розуміння того, яким шляхом розвивається наукове пізнання, які найважливіші закономірності його руху від зовнішніх сторін явищ, що вивчаються, до її внутрішньої сутності. Завдання науки в тому, щоб видимий у явищі рух звести до дійсного внутрішнього руху, бо, якби форма прояву і суть речей збігалися, то наука була б зайвою .

Завдання будь – якого дослідження полягає у тому, щоб за допомогою законів і категорій діалектики, обрати такі методи, які б

дали можливість розкрити суть явища, встановити закономірності його розвитку, історичні форми прояву.

Зазначимо, що наукове пізнання проходить три фази: від вивчення початкового цілого, тобто, розвитку предмета у всій його складності, як безпосередньо даного, через розгляд різних аспектів предмета шляхом створення відповідних абстракцій до їх зв'язку між собою для відтворення початкового предмета в його цілісності і конкретності. Неможливо пізнати ціле інакше, як спочатку розкласти його на окремі елементи, з'ясувати їх функції та взаємозв'язки, що, в свою чергу, обумовлені функціонуванням системи в цілому. В цьому суть діалектики, яка враховує суперечність пізнання і спирається на принцип розвитку, метод сходження від абстрактного, тобто нерозвинутого, не наповненого визначеннями, до конкретного, тобто, розвинутого, збагаченого визначеннями. При цьому хід абстрактного мислення відповідає дійсному стану речей.

При вивченні того, що становить предмет дослідження, велике значення мають такі філософські закони, як закон єдності і боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні, заперечення заперечення, а також категорії: причини і наслідку, загального, особливого і одиничного, необхідного і випадкового, можливості і дійсності, змісту і форми, суті і явища тощо. До арсеналу дослідження входять й інші загальнонаукові методи, які у своїй сукупності становлять методологію науки, під якою розуміють систему певних теорій, що виступають, як керівний принцип, знаряддя наукового аналізу, засіб реалізації вимог цього аналізу.

Філософське розуміння методології вказує на її нерозривний зв'язок з методами. На її основі розробляються загальнонаукові та спеціальні методи. В них проявляються методологічні засади матеріалістичної діалектики. Методи дослідження реалізують ці засади на практиці.

Отже, можна зробити висновок, що в основі методології лежать закони і категорії діалектики. Це - база як для загальнонаукових, так і спеціальних методів (соціологічних, статистичних, психологічних тощо).

З метою одержання найбільш достовірних наукових результатів дослідження застосовувалися такі методи:

Соціологічні (анкетування, інтерв'ювання, вивчення документів, експеримент, метод експертних оцінок тощо). Вони дають змогу глибше пізнати соціальний аспект явищ, процес їх детермінації, зібрати емпіричний матеріал, що характеризує як стан і динаміку корупції в цілому, так і окремих її видів, предметніше з'ясувати чинники злочинності та розробити заходи боротьби з нею. Соціологічні методи знайшли своє застосування під час аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників і суспільних процесів, що обумовили виникнення, еволюцію та конституційне оформлення корупційних відносин в оборонній сфері. Соціологічні методи дозволили поглиблено вивчити громадську думку про це явище, сприйняття його електоратом тощо.

Статистичні методи (масового спостереження, групування, узагальнених показників) дозволяють дослідити масив злочинів і за допомогою отриманих показників встановити закономірності і взаємозалежності розвитку, перейти від випадкового й одиничного до стійкого і закономірного, побачити якісні ознаки явища, що досліджується.

Історично - порівняльний метод допомагає вивчити тенденції розвитку корупції, зміни її стану і структури за той чи інший період, без чого неможливо розробити ефективні заходи протидії їй. Історично – порівняльний метод необхідний для дослідження еволюції системи запобігання та протидії корупції, виявлення особливостей функціонування системи запобігання та протидії корупції за кордоном та порівняння з вітчизняною ситуацією у цій галузі.

Використовуючи історичний метод, можливо досліджувати багатий вітчизняний та зарубіжний досвід правової науки, відображений у науковій літературі. За допомогою історичного методу можливо прослідкувати еволюцію наукових поглядів щодо запобігання та протидії корупції в оборонній сфері.

Історичний метод орієнтує дослідника на потребу розглядати корупцію у порівняльно - історичному аспекті - у розвитку й зміні їх соціальних зв'язків та обумовленостей, застерігає від суб'єктивізму і однобічного підходу, забезпечує системність дослідження.

Використання порівняльного методу обумовлює необхідність порівняння різних типів праворозуміння, правотворення і правореалізації з метою виявлення їх загальних рис і специфічних особливостей, пошуку шляхів оптимізації правової системи в Україні на основі збагачення найвидатнішими здобутками цивілізованої правової думки.

Порівняльний метод складає основу формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання антикорупційної діяльності. Цей метод дає можливість порівняти різні економіко-політичні системи і тим самим забезпечити достатньо ефективний механізм вивчення ситуації, дозволяє здійснювати адекватне впровадження нових розроблених методів боротьби з корупцією в програми, що тільки розробляються.

Для сучасної України, яка прагне стати демократичною, соціально-правовою державою, порівняльний аналіз досвіду окремих країн щодо вироблення механізмів запобігання та протидії корупції в органах державної влади має величезне значення. Завдяки порівняльному методу науковий характер державно-правових досліджень, у тому числі функціонального характеру, піднімається на нову висоту завдяки виходу за межі однієї національної правової системи. Порівняння у сфері права дозволяє краще зрозуміти специфіку вітчизняного державно-правового

розвитку в контексті світового досвіду.

Порівняльний метод застосовувався під час дослідження доцільності запровадження в оборонній сфері тих чи інших методів та заходів боротьби з корупцією, що застосовуються на практиці в діяльності органів місцевого самоврядування інших країн.

Історико-правові методи широко застосовуються для дослідження змісту державної політики при створенні організаційно-правових засад протидії корупційним проявам та міжнародного досвіду протидії корупції, а статистичний метод - для висвітлення стану наукової розробки з протидії корупції в оборонній сфері.

Психологічні методи (наприклад, соціометрії, тестування) слугують для вивчення співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в поведінці корупціонера, процесу формування антисоціальних властивостей особи, виникнення злочинного наміру, мотивації злочинів тощо.

Метод системного аналізу дає змогу розглядати корупцію як феномен, для якого характерні певні зв'язки між складовими елементами з одного боку, а з другого – між корупцією та іншими соціальними явищами і процесами, які впливають на неї. За допомогою методу системного аналізу, система запобігання та протидії корупції в Україні вивчається в цілісності, єдності та взаємозв'язку його окремих складових частин, визначенні особливостей запобігання та протидії корупції.

Методи аналізу політики застосовуються при обґрунтуванні рекомендацій щодо підвищення ефективності адміністративно-правового механізму запобігання та протидії корупції.

Ситуативний метод необхідний для виявлення характерних особливостей адміністративно - правового механізму запобігання та протидії корупції в Україні в умовах конкретного часу та регіону.

Комплексний підхід та використання всіх вищезазначених методів наукового дослідження дозволяють всебічно розглянути

особливості адміністративно - правового механізму боротьби з корупцією, виявити їх роль та місце в юридичній науці України.

Комплексний аналіз як нормативно-правових документів, так і науково-теоретичних джерел, дає змогу чітко сформулювати методологію дослідження протидії корупції в оборонній сфері

Особливим методом пізнання є синергетичний метод. На сьогоднішній день він не використовувався у науці, як метод пізнання і побудови системи протидії корупції . Синергетичний метод дасть змогу хаотичним процесам, тобто, безсистемним діям, надати ознак системності. Синергетичний метод є методом пізнання у фізиці, але, на наш погляд, його ігнорування може спричинити негативні наслідки і не дасть змогу побудувати систему, що реально забезпечить безперервний процес протидії корупції.

Так, використання методів аналізу і синтезу дало можливість проаналізувати атрибути та критерії державної влади, як виду публічної влади, дослідити систему її функцій, виявити загальні й відмінні риси між процесами становлення сучасної державності та інститутів демократичної державної влади. Формально-логічний метод необхідний для визначення основних понять юридичних конструкцій, правових основ вирішення юридичних колізій конституційного та законодавчого регулювання державно-владних відносин у сфері протидії корупції в оборонній сфері; системно-функціональний – для здійснення класифікації функцій державної влади в процесі запобігання та протидії корупції.

Дослідження адміністративно - правового механізму запобігання та протидії корупції в оборонній сфері може здійснюватись за допомогою таких додаткових методів як: аналіз функціонування органів влади; вивчення та аналіз статистичних і фактичних даних (економічних, кримінальних тощо); аналіз законів України, указів Президента України, постанов КМУ; аналіз даних засобів масової інформації; використання соціологічних технологій.

ЗЛОЧИННІ ОБ'ЄДНАННЯ ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Організована злочинність не є якимось новим феноменом у світі – вона у той чи іншій формі присутня в будь-якій державі і, відповідно, кожна держава намагається забезпечити своїх громадян від такої небезпечної й водночас латентної форми злочинної поведінки.

Як слушно зауважують А. Вознюк та О. Дудоров, далеко всі сучасні держави світу адекватно оцінюють загрозу від діяльності організованих злочинних об'єднань, які поширюють сферу своїх інтересів, проникають в органи влади як на місцевому, регіональному, так і загальнодержавному рівні, встановлюють «наглядачів», а інколи навіть підмінюють окремі функції держави та місцевого самоврядування. До таких держав, додають вони, є підстави віднести й Україну – передусім через незавершене (перманентне) реформування сфери кримінальної юстиції та істотні недоліки, допущені під час цього реформування [1, с. 21].

Справді, перманентні зміни в структурі і системі організованої злочинності, що загалом відповідають глобалізаційним трендам сучасності, потребують удосконалення наявних і пошуку нових шляхів кримінально-правової протидії їй.

Своєю чергою, аналізуючи в порівняльно-правовому аспекті деякі питання кримінальної відповідальності за бандитизм, А.В. Будякова зауважує, що функціонування в Україні банд, метою існування яких є вчинення озброєних нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, загрожує як громадській безпеці, так і життю, здоров'ю окремих громадян та їхній власності,

перешкоджає нормальній господарській діяльності, створює стан незахищеності суспільства від злочинних посягань [2, с. 30]. Наведене додатково підкреслює високий ступінь суспільної небезпеки різних нормативно визначених проявів організованої злочинності, а також актуалізує ґрунтовні наукові дослідження в цьому напрямі.

Варто згадати й той факт, що чимала кількість кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складів заборон, описаних у різних розділах Особливої частини КК, використовують такі ознаки як вчинення кримінального правопорушення «за попередньою змовою групою осіб», а також «організованою групою».

Ураховуючи євроатлантичний курс розвитку нашої держави, зафіксований у ключових програмних документах, у подальших рядках проаналізую, бодай частково, американський досвід протидії організованим формам злочинності. До того ж поняття «рекетир», «гангстер», «мафіозі», які увійшли в український лексикон і здебільшого позначають учасників організованих злочинних груп були вперше використані саме в американському правоохоронному сленгу. Отже, актуальність пропонованого наукового звернення є очевидною.

У Сполучених Штатах історія Акта RICO (абрєв. від англ. «Racketeer Influenced and Corrupt Organizations» – «Рекетирські та корумповані організації», далі – «RICO»), який на вищому нормативному рівні уособлює протидію американської держави проявам організованої злочинності, зокрема економічної, бере свій початок із 1970 р. минулого століття. За своїм законодавчим дизайном RICO повинен був запровадити нову «систему координат» у вигляді автономного комплексу юридичних підстав для застосування кримінальних санкцій за різноманітні злочини, вчинювані стійкими злочинними об'єднаннями (злочинними організаціями). Конґрес прагнув подолати той істотний негативний вплив, який організована злочинність здійснює на американське

суспільство. Як небезпідставно зазначив Верховний Суд США (далі – ВС США) у справі «Cedric Kushner Promotions v. King» (2001 р.), законодавча історія RICO не лише неодноразово свідчила про необхідність зниження впливу організованої злочинності на легальний бізнес, а й актуалізувала необхідність захисту широкого загалу від тих, хто керує такими організаціями на шкоду суспільному інтересу [3].

До цього часу нормативні положення RICO залишаються потужним нормативним зняряддям, здатним приборкати максимально можливу кількість метаморфоз таких масштабних і організованих форм протиправної діяльності. ВС США неодноразово зазначав у своїх рішеннях про те, що норми RICO потрібно застосовувати з метою перешкодження злочинцям нелегально отримувати майно і кошти, установлювати контроль над нелегальними підприємствами, а також здійснювати будь-яку іншу незаконну діяльність із метою отримання прибутку (на кшталт організації азартних ігор, надання послуг із «захисту» бізнесу чи видачі незаконних готівкових позик під високі відсотки).

Серед сучасних українських досліджень, присвячених з'ясуванню юридичного змісту та правозастосовного потенціалу Акта RICO, привертає увагу дослідження А. Вознюка. Цей автор комплексно аналізує блок кримінально-правових приписів RICO, називаючи цей Акт сучасним прикладом умовної моделі підприємництва в контексті протидії організованій злочинності. Ознайомившись із значним переліком англомовних наукових джерел, вітчизняний криміналіст виокремлює такі властиві «злочинному підприємству» як підставі кримінальної відповідальності за організовану злочинну діяльність риси (характеристики): 1) підприємницька модель не вимагає доказів угоди між групою співучасників – у спрощеному вигляді модель RICO орієнтована на фактичну злочинну діяльність «підприємства»; RICO здебільшого пов'язаний із протиправною

поведінкою, а не зі статусом; 2) у моделі RICO поняття «підприємство» вживається не в стандартному значенні – на підставі ч. 4 § 1961 КК США воно включає в себе будь-яку фізичну особу, партнерство, корпорацію, асоціацію чи іншу юридичну особу, а також будь-який союз чи групу фактично пов'язаних осіб, які не належать до юридичних осіб; 3) мета приписів RICO полягає в тому, щоб покарати осіб, які беруть участь у схемі «рекетирської діяльності»; 4) ключову роль у питанні притягнення до кримінальної відповідальності за законами RICO виконує доказ конкретних визначених у законі предикатних правопорушень, що уособлюють рекетирську діяльність; 5) серед головних переваг моделі RICO порівняно з іншими моделями є його здатність об'єднати декілька попередніх правопорушень в окреме правопорушення RICO, яке відображає саме організований характер злочинної діяльності [4, с. 104–109].

Мій власний аналіз змісту та законодавчого призначення Акта RICO спонукає погодитись із цими визначальними характеристиками американської моделі «злочинного підприємства».

Цікаво, що ВС США відмовився пов'язувати діяльність підприємств у розумінні Акта RICO виключно з реалізацією економічних (фінансово мотивованих) цілей. Аналізуючи нормативну дефініцію поняття «підприємство» та посилання у тексті § 1962(с) КК США на обов'язкове встановлення впливу діяльності підприємства на відносини комерції між штатами та державами, судді дійшли висновку про те, що для встановлення факту незаконної діяльності присяжні не повинні обов'язково встановлювати наявність права власності чи володіння підприємством будь-якими активами чи переслідування будь-якої економічної мотивації – достатньо встановити *de facto* асоціацію (яка може включати навіть навіть групу людей, не об'єднаних статусом юридичної особи), яка неодноразово, тобто більше двох

офіційно встановлених епізодів, здійснює протиправну рекетирську діяльність [5, с. 427].

Як проміжний висновок-спостереження (залишаю за собою право далі розвивати обрану для дослідження наукову проблематику), варто зазначити про таке. Наразі вітчизняний кримінальний закон не пропонує аналогів комплексного законодавчого механізму протидії проявам організованої злочинності, передусім у сфері економіки, втіленого в США у положеннях RICO. Водночас американський закон і практика в цій частині можуть і повинні бути порівняні з вітчизняними положеннями, нормативними та правозастосовними напрацюваннями.

Незважаючи на очевидні переваги в частині більш суворого реагування держави на прояви систематичної групової злочинності в різних сферах суспільного життя, кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки-індикатори організованої (групової) злочинності об'єктивно не здатні протистояти масштабному й безперечно складному феномену організованої злочинності (який характеризується зокрема ієрархічною структурою та чітким розподілом ролей, значними ресурсами та розгалуженими корупційними зв'язками) у комплексному режимі – так як це свого часу зробив американський законодавець у межах приписів спеціально неконкретизованого Конгресом Акта RICO.

Звертає на себе увагу закріплення потужного нормативного інструментарію в межах чинного кримінального законодавства України, передбаченого положеннями статей розділу VI Загальної частини КК, а також ст. ст. 255 і 256 (у значно меншому обсязі – ст. 257) КК. Норми про створення та сприяння діяльності злочинних організацій (їх учасників) в принципі уможливають адекватне реагування на окремі кваліфіковані (особливо кваліфіковані) види суспільно небезпечних посягань з боку правоохоронних органів, учинених, скажімо, рейдерськими групами, конвертаційними

центрами, наркокартелями чи організованими групами контрабандистів.

Нарешті, і знову ж таки під кутом критичного аналізу положень RICO і майже п'ятдесятирічної практики їх застосування в США, варто замислитись над системним питанням: можливо, і в нашій державі настав час серйозно замислитись над ідеєю створення комплексної моделі протидії саме організованим проявам злочинності у сфері економіки?

Література:

1. Вознюк А., Дудоров О. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою: аналіз законодавчих новел. Новітні кримінально-правові дослідження – 2021 : Альманах наукових праць / за ред. проф. Є. Л. Стрельцова, проф. О. В. Козаченка, PhD О. М. Мусиченко. Миколаїв : МПНУ «ОЮА», 2021. С. 21–31.
2. Будякова А. Б. Кримінальна відповідальність за бандитизм у законодавстві зарубіжних країн. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Вип. 85. Одеса : Гельветика, 2020. С. 30–35.
3. Cedric Kushner Promotions v. King, 533 U.S. 158, 165, 121 S. Ct. 2087, 2092 (2001).
4. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
5. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження : монографія / передне слово д-ра юрид. наук, проф. О.О. Дудорова. Київ: ВД «Дакор», 2020. 1128 с.

*Колодяжний Максим Геннадійович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України*

ВПЛИВ ПРАВОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА СТАН БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Проблема безпеки дорожнього руху, дорожньо-транспортної смертності й травматизму перебуває у тренді глобального та національного суспільного дискурсу. Питанням запобігання цьому явищу присвячує велику увагу ООН, ВООЗ, Світовий банк. Профілактиці автотранспортним правопорушенням та незадовільному рівню безпеки дорожнього руху в Україні приділяють достатню увагу уряд нашої країни, Національна поліція та інші відомства.

На теперішній час в Україні має місце певна невідповідність державної політики у царині забезпечення дорожнього руху європейському законодавству і прогресивній практиці. Аналіз багатьох законодавчих ініціатив з боку МВС України та Національної поліції за останні кілька років щодо підвищення рівня безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту у нашій країні дає підстави констатувати, що правоохоронні органи роблять акцент все ж таки на репресивному напрямі у вирішенні цієї проблеми. Доказом цьому є збільшення санкцій відповідних статей КУпАП й тексти багатьох пояснювальних записок до проектів законів, якими посилювалась кримінальна та адміністративна відповідальність за автотранспортні правопорушення. При цьому головним аргументом з боку розробників таких законопроектів є високі штрафи за порушення правил дорожнього руху у країнах ЄС. Складається враження, що на думку урядовців і правоохоронців такий спосіб є чи не єдиним у підвищенні рівня безпеки дорожнього

руху в Україні.

Насправді такий підхід є апіорі обмеженим і частково помилковим, хоча і дуже зручним до застосування, оскільки не вимагає великих зусиль від підрозділів патрульної поліції у здійсненні більш складної, кропіткої, однак більш ефективної діяльності щодо саме профілактики правопорушень на транспорті. Адже для керівництва Національної поліції більш вигідно для власної кар'єри і показово звітувати кількістю винесених підлеглими постанов про вчинення адміністративних правопорушень, учинених водіями, а також обсягом сплачених ними штрафів, ніж анонсувати аморфні результати здійсненої превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання учиненню автотранспортних правопорушень, а також виявлення причин та умов, що їм сприяють, як це закріплено у ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію». У цій нормі зазначені напрями діяльності виділені саме як основні повноваження поліції, у тому числі патрульної.

Спробуємо підкріпити власну позицію результатами здійсненого ґрунтовного кримінологічного дослідження європейського досвіду реалізації стратегії Vision Zero (Мета: Нуль). Вона покликана до 2050 р. звести смертність і тяжкий травматизм учасників дорожнього руху в ЄС до нульового значення [1]. Зокрема, дослідимо кореляційні зв'язки розміру штрафів (правовий чинник) та рівня ВВП на душу населення (економічний чинник) зі станом безпеки дорожнього руху в ЄС та Україні, який прийнято визначати за відносним показником смертності під час ДТП на 1 млн населення. Здійснимо це на прикладі найбільш поширеного правопорушення у виді перевищення дозволеної швидкості транспортного засобу. Слід підкреслити, що у країнах ЄС розмір стягнення за вказане правопорушення залежить від низки обставин: особливості ділянки дороги, де було перевищено швидкість (у місті, поза містом, автомагістраль); значення швидкості; рівень доходів

порушника та ін.

Істотний розмір адміністративних стягнень за перевищення швидкості до 50 км/год установлені у Норвегії (тимчасове позбавлення посвідчення водія або позбавлення волі), Швейцарії (400 євро), Франції (1 500 євро). Найбільш гуманний підхід за перевищення цієї швидкості застосований на Мальті (70 євро), в Ірландії (80 євро) і Польщі (від 90 євро) [2]. Щодо рівня смертності у ДТП громадян цих країнах, то він виглядає так (на 1 млн населення у 2020 р.): Норвегія – 17 (кращий показник у світі); Швейцарія – 26; Франція – 39; Мальта – 21; Ірландія – 30; Польща – 66 [3]. За цим показником зафіксовані статистичні «аномалії» у Мальти та Ірландії, які є у цьому зв'язку цілком благополучними державами. Економічний чинник виражається у наведених країнах так (ВВП у тис. євро на душу населення у 2020 р.): Норвегія – 68,6; Швейцарія – 60,8; Франція – 30,6; Мальта – 20,3; Ірландія – 62,3; Польща – 12,7 [4].

В Україні ж має місце не лише найменший штраф за указане правопорушення (57 євро станом на травень 2022 р.) порівняно з усіма країнами ЄС, а й найменший розмір ВВП на душу населення (3,5 тис. євро у 2020 р.), який у 2023 р. є ще меншим через наслідки війни.

Звідси можна констатувати про таке:

а) на рівень безпеки дорожнього руху впливають не стільки правові (розмір штрафів), скільки економічні чинники. Саме економічні можливості держави є запорукою якісних доріг, інших складових дорожньо-транспортної інфраструктури, високих зарплат патрульних поліцейських, ступеня запровадження сучасних технологій у транспортну галузь та ін.;

б) в Україні репресивну модель убезпечення дорожнього руху слід застосовувати обмежено, поєднуючи її з багатьма профілактичними напрямками, які охоплюються європейською стратегією Vision Zero;

в) нові редакції Державної програми та відповідної Стратегії щодо підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні мають базуватись передусім на новій проєвропейській філософії забезпечення дорожнього руху.

Література:

1. Колодяжний М. Г. Стратегія Vision Zero: уроки для України: монографія. Харків: Право, 2022. 300 с.
2. Наливанна Д., Дядюк Ю. Як карають за перевищення швидкості в Україні та країнах Європи. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/ukrayini-ta-krayinah-yevropy/>.
3. Road safety targets: Monitoring report / European Road Safety Observatory, 2021. 8 p. URL: https://ec.europa.eu/transport/road_safety/system/files/2021-12/erso_road_safety_targets_monitoring_nov2021_final.pdf. Real GDP per capita. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/ba

***Кобилянський Олег Леонідович,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доктор філософії, професор кафедри цивільного та кримінального
права Державного університету інфраструктури та технологій*

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Проблеми експертизи холодної зброї впродовж десятирічч були в центрі уваги науковців у галузі судової експертизи, працівників судових та правоохоронних органів. Незважаючи на значний крок у розвитку експертизи холодної зброї, пов'язаний з прийняттям методики дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів (далі – Методика), практика її використання

показала, що окремі її положення мають суттєві недоліки.

Ці тези є продовженням критичного осмислення деяких положень Методики.

Першим і найважливішим питанням, що потребує уваги, є визначення поняття «холодна зброя», викладене у Методиці, а саме: «холодна зброя – предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового завдання шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких заснована на використанні м'язової сили людини».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «зброя» визначається як: 1. Знаряддя для нападу чи оборони; 2. Символ військової справи [1, 349].

Отже, виходячи з визначення поняття «зброя», можна сказати, що «холодна зброя» – це зброя, призначена для ураження цілі. І, якщо виходити з даного умовиводу, не має значення те, з якою метою вона використовується в тій чи іншій ситуації, у будь-якому випадку вона залишає за собою статус зброї. Як приклад, можна навести спортивні луки, які апіорі є зброєю, і, отже, навіть тоді, коли вони використовуються для тренувань та змагань, – не перестають бути зброєю.

Тепер, повертаючись до визначення поняття «холодна зброя» висвітлене в Методиці, на нашу думку, відпадає необхідність у такій ознаці, як «призначення для нанесення тяжких і смертельних тілесних ушкоджень», оскільки таке призначення має будь-яка зброя, на відміну від предметів подвійного призначення, наприклад, ножі. У більшості випадків, тип ножа безпосередньо пов'язаний з його функціональним призначенням. За загальним призначенням ножі можна умовно поділити на кілька типів:

- ніж – зброя (ніж використовується для захисту і нападу);
- ніж для виживання в дикій природі;
- робочий ніж (ніж електрика, ніж рятувальника, шевця тощо);

– господарсько-побутовий ніж (весь спектр завдань у звичайному житті);

– ніж як елемент соціального статусу (морський кортик, національний ніж);

– декоративний ніж (предмет інтер'єру) тощо.

На нашу думку, питання віднесення ножів до клинкової холодної зброї в Методиці, має суперечливий характер. Звичайно, ні в кого не викликає сумнівів, що будь-який предмет (ніж) можна застосувати як зброю. Цікавим, на нашу думку, є інтерполяція з норм права відносно вогнепальної зброї питання використання і застосування останньої. Тобто, застосування ножа – за основним призначенням, використання ножа – не за призначенням. Так, наприклад, ніж мисливський спеціального призначення – призначений для виконання допоміжних операцій в умовах полювання (зняття шкури, обробка туш, ін.) і до холодної зброї не відноситься (див. фото 1). Проте, його конструкція, форма клинка, наявність виступаючої п'яти клинка та підпальцевих виїмок на руків'ї дає можливість зручно тримати його в руці, забезпечити руку від зісковзування на клинок та нанести ножем, навіть одноразово, значної тяжкості тілесні ушкодження.

Фото 1. Ніж мисливський спеціального призначення.

Не менш цікавим і суперечливим, на нашу думку, є питання відображення в Методиці криміналістичних вимог до ножів, які не відносяться до клинкової холодної зброї: ножі мисливські спеціального призначення, туристичні ножі. Одразу виникає питання: «Що буде, якщо наданий на дослідження ніж, не буде

відповідати вказаним криміналістичним вимогам?». Проте, в Методиці жодного слова про це не сказано!

Також, доволі невисвітленим в Методиці залишається питання, що стосується ножів для тяжких робіт. Оскільки інформація щодо останніх відображена в розділі «Мисливські ножі», можна припустити, що вони відносяться саме до них. Але, незрозумілим залишається те, які тяжкі роботи можна здійснювати при полюванні на звіра, що при цьому ще й необхідно мати відповідного ножа.

Доволі цікавим, на нашу думку, є критерії визначення криміналістичних вимог до кожного виду і типу холодної зброї. Зрозуміло, що автори Методики, певним чином аргументували те, що довжина клинка ножа повинна бути не менша за 90 мм, товщина клинка – не менша з 2,6 мм. Проте, злочинці, знаючи про такі вимоги, можуть застосовувати зброю, у якій ці вимоги будуть мінімально відрізнятися від встановлених лімітів, наприклад, довжина клинка буде складати 89.9 мм, товщина клинка – 2,5 мм і т.п. При цьому уражаючі властивості зброї будуть достатніми для нанесення тяжких та смертельних тілесних ушкоджень, а зброя не буде визнаватися холодною.

Наступним, не менш важливим є питання віднесення зброї до сувенірних виробів. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «сувенір» визначається як подарунок на згадку; річ, пов'язана зі спогадами про кого-, що-небудь, а «сувенірний» – як призначений для подарунка на відзнаку чого-небудь, на згадку про щось [1, 1212]. До сувенірних ножів, крім зазначених в Методиці макетів і муляжів також можуть відноситися справжні зразки холодної зброї, виконані з дорогих сталей і багато декоровані дорогоцінними металами і камінням. Функціонально вони можуть використовуватися за своїм прямим призначенням.

Викладене вище та у попередніх тезах і статтях свідчить про те, що в діючій Методиці наявні неточності та протиріччя, які

свідчать про необхідність наукових досліджень у зазначеній галузі знань з подальшим удосконаленням Методики.

Література:

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
2. Кобилянський О.Л., Малікова А.О. Проблемні аспекти експертизи холодної зброї. *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень*: Матеріали круглого столу (21 листопада 2013 року). Київ: ННПФЕКП НАВС, 2013. 412 с. (С. 134-139).
3. Кобилянський О.Л., Малікова А.О. Проблемні аспекти експертизи холодної зброї (частина 2). *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень*: Матеріали круглого столу (21 листопада 2013 року). Київ: ННПФЕКП НАВС, 2013. 412 с. (С. 118-125).
4. Кобилянський О.Л., Кофанов А.В., Приходько Ю.П. Криміналістичне дослідження металної холодної зброї: Методичні рекомендації. Київ: УкрДГРІ, 2014. 140 с. (Серія «Зброєзнавство і мисливствознавство»).
5. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кофанова О.С. Криміналістичне дослідження холодної зброї: Конспект лекцій. Київ: УкрДГРІ, 2013. 228 с. (Серія «Зброєзнавство і мисливствознавство»).
6. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кофанова О.С. Методологічні та методичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв). Методичні рекомендації. Київ: УкрДГРІ, 2013. 40 с. (Серія «Зброєзнавство і мисливствознавство»).
7. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кофанова О.С. Теоретичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв). Методичні рекомендації. Київ:

УкрДГРІ, 2013. 46 с. (Серія «Зброезнавство і мисливствознавство»).

8. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Кофанова О.С. Практичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв). Методичні рекомендації. Київ: УкрДГРІ, 2013. 37 с. (Серія «Зброезнавство і мисливствознавство»).

Шкуропацький Олександр Іванович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права Національної безпеки та
правової роботи
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

Шкуропацька Марина Олександрівна
здобувачка кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

З урахуванням військових дій на території України, законодавство в країні, де загроза військової агресії з боку сусідньої держави є постійною, має залишатися актуальним навіть за обставин введення воєнного стану на території країни.

Зокрема питання актуальності законодавства під час воєнного стану постає для судів, які відповідно до чинного законодавства зобов'язані здійснювати правосуддя у звичайному режимі без скорочення строків та звуження прав учасників процесу.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» також

визначає, що в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України, повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені [1].

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів.

Відтак, незалежно від введення в країні або на частині її території воєнного стану, суди працюють в штатному режимі, та їх діяльність не може бути обмежена чи прискорена у зв'язку з його введенням.

Указом Президента України від 24.02.2022 №64/2022 у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України "Про правовий режим воєнного стану" введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб[2].

Указом Президента України Про продовження строку дії воєнного стану в Україні від 14.03.2022 № 133/2022 передбачено продовження строку дії воєнного стану з 05 години 30 хв. 26 березня строком на 30 діб[3].

Указом Президента України від 18.04.2022 року № 259/2022 "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні", який затверджено Верховною Радою України, передбачено продовжити строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 25 квітня 2022 року строком на 30 діб, тобто до 25 травня 2022 року[4].

Указом Президента України від 17.05.2022 року №341/2022 "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні", який затверджено Верховною Радою України, передбачено продовжити строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 25 травня 2022 року строком на 90 діб, тобто до 23 серпня 2022 року[5].

Указом Президента України від 12.08.2022 року № 573/2022 "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні", який затверджено Верховною Радою України, передбачено продовжити строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 23 серпня 2022 року строком на 90 діб, тобто до 23 листопада 2022 року[6].

Разом з тим з моменту введення режиму воєнного стану було запроваджено певні заходи правового режиму воєнного стану, що суттєво впливають на права та обов'язки сторін адміністративного судочинства, якими є фізичні та юридичні особи та суб'єкти владних повноважень.

На практиці під час дії правового режиму воєнного стану в Україні суди стикаються з проблемою, коли зміни в здійсненні своїх функцій суб'єктами владних повноважень або зміни в роботі юридичних осіб, зміна місця проживання фізичних осіб, або перебування сторін адміністративного процесу на територіях, тимчасово не підконтрольних Україні унеможливорює розгляд судом існуючих справ, або розгляд таких справ стає неактуальних в умовах війни.

В той же час, процесуальне законодавство, а саме Кодекс адміністративного судочинства не передбачає можливості для суду виходу з колізійної ситуації, без порушення прав учасників процесу або строків розгляду справи, які відповідно до Закону України «Про

правовий режим воєнного стану» не можуть скорочуватися, проте й продовження таких строків через неможливість судом розгляду справи законом не передбачена.

Відтак, суди постають перед проблемою, коли певні категорія справ не може бути розглянута об'єктивно, вчасно та без порушень прав сторін адміністративного судочинства.

Об'єктивно розглядаючи вказану проблему актуальним постає питання можливості зупинення проваджень в адміністративних справах, у певних випадках, в яких їх розгляд під час дії воєнного стану стає неможливим без дотримання основних принципів судочинства.

Серед таких випадків зокрема можна зазначити наступні:

- перебування сторони або третьої особи на території тимчасово невідконтрольній Україні;
- переведення учасника справи - суб'єкта владних повноважень в простій у зв'язку з неможливістю здійснення функцій держави через ведення бойових дій на підвідомчій йому території, на якій такий суб'єкт владних повноважень здійснює свої функції (якщо такі функції не передані іншому суб'єкту, або сам суб'єкт владних повноважень не переміщений з зони ведення бойових дій);
- якщо однією з сторін або третьою особою є військова частина;
- якщо однією з сторін або третьою особою є суб'єкт, який має на території здійснення діяльності об'єкти цивільного захисту населення (у справах, що передбачають зупинення роботи вказаних суб'єктів);
- перебування учасника справи – фізичної особи, фізичної особи-підприємця, посадових осіб юридичних осіб у полоні;
- перебування на службі або віднесення учасника справи до підприємств, установ або підрозділів установ,

організацій, задіяних в рятувальних та інших роботах, спрямованих на усунення наслідків військової агресії.

Питання зупинення провадження у справі в адміністративному судочинстві врегульовані ст. 236 КАС України.

Оскільки наявність або відсутність підстав для зупинення провадження в даному випадку здебільшого не є безумовною та оцінюється судом в залежності від обставин, які спричинюють необхідність зупинення такого провадження, актуальність запровадження додаткових підстав для зупинення провадження стосується саме можливості зупинення судом провадження, а зупинення провадження в імперативному порядку, як це визначає частина 1 цієї статті.

Відтак, вказане питання та можливі в подальшому зміни в чинне законодавство України, мають розглядатися здебільшого саме в контексті ч. 2 ст. 236 КАС України.

В той же час, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 236 КАС України суд зупиняє провадження у справі в разі: 5) перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, - до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції[7].

В контексті існуючої ситуації, спричиненої повномасштабним вторгненням, вказаний пункт потребує уточнення, зокрема положеннями щодо перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору в полоні або визнання таким, що безвісті зник.

Слід зазначити, що станом на сьогодні, законодавство про

здійснення адміністративного судочинства не забезпечує в повній мірі можливість реалізацією національними судами України адміністративного судочинства без порушення строків та прав учасників процесу, а відтак потребує відповідних змін, орієнтованих зокрема на дію в умовах воєнного стану.

В той же час, такі зміни не мають порушувати існуючі норми про заборону скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства, та інші, що забороняють звуження конституційного права людини на справедливий захист прав в суді.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. - № 28, - ст.250
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 (з наступ. змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
3. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14.03.2022 № 133/2022 (з наступ. змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#Text>
4. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 18.04.2022 року № 259/2022 (з наступ. змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2022#Text>
5. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 17.05.2022 року №341/2022 (з наступ. змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#Text>
6. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 12.08.2022 року № 573/2022 (з наступ. змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573/2022#Text>
7. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV/Відомості Верховної Ради України, 2005, № 35-36, № 37, ст.446

ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ У СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО АРЕШТУ ТА АРЕШТУ З УТРИМАННЯМ НА ГАУПТВАХТІ

Постанова суду про накладення адміністративного стягнення може бути оскаржена в порядку, визначеному Кодексом про адміністративні правопорушення (далі- КУпАП).

Згідно ч. 1 ст. 294 КУпАП, постанова судді у справах про адміністративне правопорушення набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги чи протесту прокурора, за винятком постанов про застосування стягнення у вигляді адміністративного арешту та арешту з утриманням на гауптвахті та виконується негайно після її винесення. Відповідно до ст. 326 КУпАП, Постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про застосування адміністративного арешту та арешту з утриманням на гауптвахті виконується негайно після її винесення.

Копія постанови суду про накладення адміністративного стягнення вручається або надсилається особі, щодо якої її винесено, протягом 3 днів. Така особа, упродовж 10 днів з дня винесення постанови може подати апеляційну скаргу до місцевого суду, який у 3-денний строк надсилає її з матеріалами справи до апеляційного суду. Суддя другої інстанції має здійснити перегляд справи протягом 20 днів з дня її надходження та в результаті може, зокрема, скасувати постанову та закрити провадження у справі. Відтак,

співставлення строків реалізації права на апеляційне оскарження зі строками арешту, показує, що особа, піддана арешту, відбуде строк повністю ще до перегляду справи апеляційним судом.

У випадку незаконного застосування адміністративного арешту неможливо буде ні запобігти негативним індивідуальним наслідкам такої судової помилки, ні відновити в судовому порядку порушене право на свободу та особисту недоторканність.

Таким чином, положення Кодексу фактично знижують ефективність судового захисту на стадії апеляційного перегляду справ про адміністративні правопорушення, за які призначено адміністративний арешт, чим звужують зміст прав, гарантованих Конституцією України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 35, 65, 66, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення ч. 1 ст. 294, ст. 326 Кодексу, якими передбачено, що постанова суду про застосування адміністративного арешту набирає законної сили в момент її винесення та виконується негайно, встановлюють обмеження прав на судовий захист та апеляційний перегляд справи, гарантованих Конституцією України. Зазначене обмеження конституційних прав не є пропорційним, обґрунтованим або суспільно необхідним та не узгоджується з принципом верховенства права.

Тому, Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) оскаржувані норми ст. 294, ст. 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме: положення частини першої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яким встановлено, що постанови про застосування стягнення, передбаченого статтею 32 кодексу, набирають законної сили з моменту їх винесення та

положення статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яке передбачає, що постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про застосування адміністративного арешту виконується негайно після її винесення.

Висновок. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України положення частини першої статті 294 та статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення визнаються такими, що втратили чинність і є неконституційними. Тому, на нашу думку, враховуючи Рішення Конституційного Суду України, в КУпАП необхідно чітко прописати механізм оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення про застосування адміністративного арешту та арешту з утриманням на гауптвахті.

***Мусієнко Анатолій Володимирович,**
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
Державного університету інфраструктури та технологій,*

***Мусієнко Володимир Володимирович,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
Державний університет інфраструктури та технологій.*

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Серед інноваційних медичних технологій трансплантація завжди займала особливе місце. Вважається, що рівень розвитку трансплантації органів визначає загальний рівень розвитку медицини в країні. Статистика останнього часу свідчить, що

вітчизняній трансплантології нарешті вдалося зробити дійсно значний прорив. Надскладні операції з пересадки серця, легень, нирок відбуваються в різних клініках України ледь не щодня. Але разом з тим трансплантологія продовжує відчувати труднощі, що пов'язано з багатьма аспектами, як медико-технологічного, так і етико-правового характеру.

Актуальність теми цього дослідження визначається деякими ключовими моментами. У наш час трансплантація органів та (або) тканин людини є дієвим і, зазвичай, єдиним засобом порятунку життя і відновлення здоров'я. Його використовують у всьому цивілізованому світі, коли медикаментозні або хірургічні методи лікування неможливі, однак, пацієнт має потенціал до подальшої здорової активності. В розвинутих країнах трансплантація органів вже почала суттєво впливати на тривалість і якість життя населення, оскільки успішно проведена трансплантація може подовжити життя людини іноді більше ніж на 25 років. Усього на сьогодні у світі проживає понад 1 млн. осіб із пересадженими органами, які ведуть активний спосіб життя і, навіть, займаються спортом [1, с.4].

З початку свого існування наука трансплантологія поставила багато питань правового характеру, яких людству ще не доводилось вирішувати. Необхідність у досконалій правовій базі трансплантології пов'язана, насамперед, з особливими відносинами між донором і реципієнтом.

Застосування трансплантації органів і тканин не має альтернативи і є вкрай необхідним для врятування життя та здоров'я людей, тому в Україні вже тривалий час, десятиліттями, триває дискусія та пошуки рішення про те, яким чином можна покращити ситуацію з пересадками органів. І зараз, на думку авторів вже можна говорити про перші результати такої державної політики, яка об'єктивно показала зростання ефективності застосування трансплантації. Тут доречно навести деякі статистичні дані.

Так, за даними МОЗ України, у 2022 році українські лікарі провели 384 трансплантації органів, збільшивши кількість операцій на 20 % у порівнянні навіть із довоєнним 2021 роком.

Трансплантацію органів в Україні наразі проводять 32 медичні центри, завдяки зусиллям їхніх фахівців вдалося здійснити 275 операцій з пересадки нирок, 74 – печінки, 35 – серця.

Важливо, що поступово збільшується відсоток органних трансплантацій від померлого донора: від 53,7 % у 2021 році до 55 % у 2022 р. Це говорить про здатність вітчизняної системи охорони здоров'я працювати під час війни та усвідомлення родичами померлих, як їхнє рішення про згоду на трансплантацію органів допомагає рятувати життя іншим українцям. Висловлюємо їм глибоку подяку за розуміння важливості і цінності такого рішення.

Також за минулий рік проведено 223 пересадки гемопоетичних стовбурових клітин: 192 – дорослим пацієнтам і 31 – дітям. [2].

Для вітчизняної медицини це був напружений і дуже результативний період – майже півтисячі трансплантацій за рік. Мабуть, жодна сфера у медицині не розвивалася так стрімко і не мала такої колосальної підтримки держави, суспільства і медіа. Автори підтримують думку про те, що важливу роль серед багатьох факторів впливу зіграло вдосконалення нормативно-правового регулювання трансплантації та нові адміністративні підходи [3].

Національне законодавство про охорону здоров'я загалом та трансплантології зокрема, відкривається Основами законодавства України про охорону здоров'я, де сформульовані основні принципи охорони здоров'я, зокрема: визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України; гуманістична спрямованість, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, національними, груповими або індивідуальними інтересами, підвищений медико-

соціальний захист найбільш вразливих верств населення; орієнтація на сучасні стандарти здоров'я та медичної допомоги, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у галузі охорони здоров'я [4, ст. 4]. Крім того, в ст. 47 Основ законодавства України про охорону здоров'я зазначені основні принципи щодо трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів [4, ст. 47].

Подальше формування законодавства з регламентації пересадки органів і тканин людині втілювалося в прийнятті Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» [5], а 24 квітня 2000 р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Деякі питання реалізації Закону «Про трансплантацію...» [6]. На цьому етапі відбулась інтеграція медичних і правових наук, оскільки трансплантація органів і тканин вимагала дотримання особистих прав та свобод людини, чіткої юридичної регламентації їх проведення з метою правового захисту пацієнтів і лікарів. Розвиток і вдосконалення правовідносин у сфері трансплантології відбувається й нині, паралельно новим досягненням медичної і юридичної науки і тому цей процес продовжується.

Якісно новим для проведення трансплантацій стало прийняття Закону «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» та подальших змін до нього [7]. Як наслідок, Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 лип. 1999 р. втратив свою чинність.

Сьогодні трансплантація органів є високотехнологічною, високовартісною медичною технологією, яка потребує гідного забезпечення високопрофесійними кадрами, обладнанням і фінансуванням. Кожен фахівець, який працює в Системі Трансплантації країни, відіграє важливу роль у забезпеченні досягнення кінцевого результату – збереження максимально можливої кількості людських життів у поєднанні з достатньою їх якістю. Саме тому, найважливішим складником створення Системи

Трансплантації, окрім її матеріально-технічного, кадрового забезпечення та фінансування, є впровадження трансплант-координаційної служби. Саме завдяки злагодженій роботі фахівців, які до неї входять, можливо чітко відслідковувати всіх потенційних донорів, а завдяки якості їх роботи сприяти збільшенню кількості ефективних донорських органів через зменшення частоти відмов родин донорів від експлантації [1, с.4-5].

Досліджуючи процес нормативно-правового регулювання трансплантації та адміністрування цієї діяльності на думку авторів слід звернути увагу на нового учасника процесу – трансплан-координатора, його роль та функціональні обов'язки.

Важливу роль в структурі Системи Трансплантації відіграє координатор з трансплантації (трансплант-координатор) – медичний працівник (лікар або медсестра), який координує діяльність, пов'язану з донорством і трансплантацією органів та/або анатомічних матеріалів людини. Зважаючи на етичні норми, в багатьох країнах трансплант-координатори можуть працювати або з донорами, або з реципієнтами. Фактично, в світі зараз відбувається розгалуження цієї спеціальності на Transplant Recipient Coordinator та Transplant Donor Coordinator. Відповідно до функціональних обов'язків, трансплант-координатора можна називати «адвокатом пацієнтів», адже саме цей фахівець забезпечує достойну якість життя, належну медичну допомогу, дотримання етики і для людини, яка згодом стане донором, і для людини, яка страждає на термінальну стадію захворювання і потребує якомога швидшої допомоги. Сьогодні трансплант-координатор, який забезпечує безперервність догляду за пацієнтом після трансплантації, є медичним працівником, до якого пацієнт, який живе з донорським органом, звертається в першу чергу [1, с.5].

Відповідно до Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» No2427-VIII від 31.03.2019 визначено основні засади, що належать до сфери

відповідальності трансплант-координаторів в Україні [7]. Крім того, діяльність трансплант-координатора регулюється Положенням про врегулювання діяльності трансплант координатора [8]. Функціонал цього фахівця обмежено забезпеченням зв'язку між учасниками процесу трансплантації, зокрема перевіркою і отриманням згоди на донорство, вчасним та систематичним оновленням даних в Єдиній державній інформаційній системі трансплантації (далі – ЄДІСТ), організацією оперативного та безпечного транспортування органів. При цьому, трансплант-координаторам в Україні потрібно комунікувати з донорами та їхніми родинами і реципієнтами, які очікують на трансплантацію. Зокрема, трансплант-координатору в Україні прямо заборонено брати участь у консилиумі лікарів, який здійснює констатацію смерті мозку людини, брати участь у вилученні анатомічного матеріалу та проведенні трансплантації, а також представляти інтереси реципієнта, пов'язані з застосуванням трансплантації.[1, с.10]. На думку авторів, такі заборони потребують більш чіткого формулювання в законодавстві.

За результатами дослідження автори дійшли певних висновків. Трансплантація органів та тканин є дієвим способом збереження та продовження повноцінного життя людини. В Україні є всі необхідні передумови, потрібні для впровадження цього методу лікування. Тому, подальший розвиток трансплант-координаційної служби має першочергове значення.

Автори пропонують зазначити в статті 9 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» права, обов'язки та заборони певних діянь для цих посадових осіб. Таке нормативне вдосконалення могло б значно підвищити ефективність роботи трансплант-координаційної служби.

Література:

1. Дмитро Коваль, Костянтин Руденко. Аналітична записка
ТРАНСПЛАНТАЦІЯ ОРГАНІВ = ПОРЯТУНОК ЛЮДСЬКИХ

- ЖИТТІВ: РОЛЬ ТРАНСПЛАНТ-КООРДИНАТОРА // URL.: <http://surl.li/gbkznz>
2. МОЗ України. У 2022 році українські лікарі провели на 20% більше органних трансплантацій, ніж у довоєнному 2021 році. // URL.:<http://surl.li/gbkof>
3. Український центр трансплант-координації. Трансплантація. Прийшов час поговорити // URL.: <http://surl.li/gbkop>
4. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листоп. 1992 р. №2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993 р. – №4. – Ст. 19.
5. Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 лип. 1999 р. №1007-ХІV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №41. – Ст. 377.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 24 квіт. 2000 р. №695 // Офіційний вісник України. – 2000 р. – №17. – Ст. 711.
7. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. No 2427-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2018. – No 28. – Ст. 232. // URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19>
8. Наказ МОЗ України № 1500 від 21.07.2021 Про затвердження Положення про врегулювання діяльності трансплант-координаторів // URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1238-21#n23>

Ясенюк Альона Анатоліївна
судова експертка сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень Луганського науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України
м. Дніпро, Україна.

Рубленко Альона Анатоліївна
старша судова експертка сектору дактилоскопічних
досліджень відділу криміналістичних видів досліджень
Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.

24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 на всій території України запроваджено воєнний стан, який передбачає особливий правовий режим, що вводиться в Україні у зв'язку зі збройною агресією росії проти України.

Війна кардинально змінила життя кожного українця, а разом з тим – і всі сфери суспільного життя. Не оминули ці зміни і кримінальний процес. Ані суди, ані правоохоронні органи не були готові до роботи в таких умовах, більше того, саме законодавство не дозволяло налагодити оптимальну роботу в умовах складних воєнних реалій. Відтак, з метою наближення кримінально-процесуальної діяльності до воєнних реалій, Верховна Рада України в прискореному режимі прийняла низку законів, у тому числі тих, що спрямовані на регламентацію питань кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Так, 01.05.2022 набрав чинності Закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального

провадження в умовах воєнного стану». Законом внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України. Зокрема, визначено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у ч. 1 ст. 7, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених у розділі IX-1 Кодексу.

Законодавцем змінено назву розділу IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Також доповнено ст. 615 КПК України. З-поміж усіх нововведень вважаю за необхідне звернути увагу на наступні [1]

Також внесені зміни до кримінального кодексу України.

Посилено відповідальність за окремі кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану, може проявлятися у двох різних формах:

1) вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як кваліфікуюча ознака. Наприклад, за звичайних обставин за вчинення диверсії (стаття 113 Кримінального кодексу України) передбачено позбавлення волі на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна або без такої (ч. 1 ст. 113 ККУ). Втім, вчинення диверсії за умов воєнного стану карається позбавленням волі на строк 15 років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна (ч. 1 ст. 113 ККУ). Отже, відповідальність за вчинення цього кримінального правопорушення за умов воєнного стану чітко передбачена в Кримінальному кодексі України;

2) вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як обставина, яка обтяжує покарання.

Також Кримінальний кодекс України було доповнено положеннями, які передбачають максимальне покарання за вчинення державної зради в умовах воєнного стану та диверсії в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а саме:

позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з обов'язковою конфіскацією майна.

Відтепер, також заборонено повне звільнення законом про амністію від відбування покарання осіб, які скоїли державну зраду та диверсію.

Встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність. 15.03.2022 Кримінальний кодекс України доповнено ст. 111-1 КК України колабораційна діяльність.

Встановлено кримінальну відповідальність за розпалювання регіональної ворожнечі. Статтю 161 Кримінального кодексу України доповнено положенням, відповідно до якого визнано злочином умисні дії, спрямовані на розпалювання регіональної ворожнечі.

Образу честі і гідності військовослужбовця, а також погрозу військовослужбовцю визнано кримінальним правопорушенням.

Встановлено кримінальну відповідальність за заперечення збройної агресії російської федерації проти України. Кримінальний кодекс України доповнено ст. 436-2 (виправдування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України).

Посилено відповідальність за мародерство та вчинення окремих злочинів проти власності в умовах воєнного стану. 07.03.2022 було внесено зміни до Кримінального кодексу України, якими посилено відповідальність за мародерство (ст. 432 КК України) та встановлено мінімальну межу покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років [2].

Це лише короткий опис змін в кримінальному та кримінально процесуальному законодавстві. Змін зазнали всі сфери життя без винятку

Література:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012.
2. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001.

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасний світ трансформує всю публічно-правову і соціальну реальність. Глобальні зрушення в бік більшого розгортання інформаційних технологій урядами почалися в 1990-х роках, з появою Всесвітньої павутини. З того часу пришвидшується комунікація з використанням мережі, громадяни вчаться використовувати ці нові способи доступу різними способами. Інформаційна доступність зростає і відповідно відбуваються додаткові очікування у забезпеченні прав для покращення свого громадянського, професійного та особистого життя.

Роль Інтернету продовжує зростати, оскільки все більше громадян використовують його для пошуку необхідної інформації, купівлі товарів і послуг і участі у віртуальних спільнотах. Скориставшись Інтернет-революцією, уряди можуть створити нові канали комунікації та нові методи участі через електронний уряд. Середовище, що змінюється, у поєднанні з вимогами громадян і бізнесу заохочує органи публічної влади більшості держав світу залучатися до ініціатив електронного урядування та пов'язаного використання інформаційних технологій. Очевидно, що за останнє десятиліття роль інформаційних технологій у державному секторі швидко змінилася. Комп'ютерні системи, які колись були прерогативою для багатих держав, тепер підтримують майже всі функції органів влади й держав із низьким економічним розвитком. Також відбувається впровадження принципу горизонтальності електронного урядування: на державному і на місцевому рівні забезпечується електронна участь. Практично в усіх органах місцевого

самоврядування по всій країні інвестиції в інформаційні технології стають все більш важливою сферою уваги як для обраних посадових осіб, так і для адміністративного керівництва.

Поряд з цим пандемічні загрози безпрецедентно пришвидшили вплив інформаційного суспільства на функціонування органів публічної влади та участь громадянського суспільства у державно-управлінській діяльності. Електронний уряд все більше визнається як засіб трансформації державного управління.

Електронне урядування є однією з найцікавіших концепцій, що з'явилися в сфері державного управління за останні кілька років і стало помітним аспектом управління. В широкому розумінні воно визначається як доставка урядової інформації та послуг громадянам через Інтернет або інші цифрові засоби. Послуги електронного урядування можна загалом класифікувати як інформаційні або транзакційні. Інформаційні послуги стосуються доставки урядової інформації через веб-сторінки, тоді як транзакційні послуги передбачають двосторонні транзакції між урядом і громадянами, що може вимагати горизонтальної та вертикальної інтеграції багатьох державних установ. Трансформація традиційних державних послуг у послуги електронного уряду має низку переваг, таких як економічне надання, інтеграція послуг, зменшення адміністративних витрат, єдине інтегроване бачення громадян у всіх державних службах та швидша адаптація до вимог громадян. З іншого боку, уряди стикаються з проблемами при розгортанні транзакційних послуг електронного уряду, що відображається в низькому рівні успіху їх впровадження в усьому світі [1].

Електронний уряд можна визначити як континуум від надання інформації (організації та державні установи публікувати статичну інформацію в Інтернеті) до веб-інтерактивного спілкування та електронних транзакцій у формі інтегрованих віртуальних державних послуг.

Розширення технічних можливостей відбувається дуже стрімкими темпами, що прямо впливає на правове регулювання публічного управління в цій сфері. Електронний уряд представляє величезний поштовх для руху вперед у 21 століття з вищою якістю, економічністю, державними послугами та кращими відносинами між громадянами і урядом. Громадськості більше не знадобиться взаємодіяти безпосередньо з посадовими особами з метою забезпечення публічно-владного обслуговування. Вказане дає можливість не тільки легкого і доступного споживання адміністративних послуг, але й прямо впливає на демократизацію держави, а відповідно в подальшому легітимацію органів державного управління. Усувається суттєва проблема державно-владної діяльності всіх часів – корупційна складова. Ці нові тенденції впливають на характер урядового управління, запроваджуючи його суттєве правове ідеологічне переосмислення.

Література:

1. Rana N.P., Dwivedi Y.K., Lal, B. et al. Citizens' adoption of an electronic government system: towards a unified view. *Inf Syst Front* 2017. Vol. 19, 549–568 <https://doi.org/10.1007/s10796-015-9613->

*Макарчук Віталій Володимирович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права та теоретико-
правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС ЯК МЕТОД ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Поряд із засобами переконання паралельно існують також і засоби примусу до правопорушників. Він є допоміжним методом державного впливу та здійснюється на базі переконання і лише після його застосування.

Загалом примус визначають як зняття індивідуальної волі через зовнішній вплив, спрямований на те, щоб примусити індивіда зробити щось або утриматися від яких-небудь дій; натиск із чийогось боку, примушування; зумовлена кимось або чимось необхідність діяти певним способом, незалежно від бажання; натиск, обумовлений законом [1, с. 940]; «примушувати» означає схилити людину до певної діяльності чи за допомогою силового тиску (усупереч її волі), обмежувати свободу вибору [2, с. 384; 3, с. 253].

Правоохоронні органи у своїй діяльності використовують особливий вид державного примусу – позасудовий адміністративний примус. Заходи адміністративно-правового примусу можуть встановлюватися тільки правовими актами. Тому такий примус правоохоронних органів є правовим примусом, спрямованим на реалізацію правових актів, які регулюють певний вид суспільних відносин [4, с. 160-161]. Він проявляється в застосуванні примусових заходів впливу на поведінку учасників адміністративно-правових відносин з метою досягнення чіткого

виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у рамках закону, забезпечення правопорядку й законності [5, с. 188].

Застосування персоналом правоохоронних органів адміністративного примусу має свої особливості, що пояснюється їх спеціалізованим становищем у системі публічних органів влади. Ці особливості зумовлені тим, що на правоохоронні органи покладене головне завдання – забезпечення прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб та держави, що передбачає застосування широкого кола примусових заходів. Правоохоронці застосовують заходи адміністративного примусу, які становлять основу їх діяльності, хоча існує можливість і добровільного виконання вимог законодавства. Застосування примусових заходів здійснюється на засадах гласності й суворого додержання вимог законодавства та охорони прав людини і громадянина. Метод примусу використовується під час виконання всіх основних функцій правоохоронних органів, крім координаційної. Адже взаємодіючі органи не є об'єктами управління та не підпорядковані одні одному. Крім того, норми, які регулюють координаційну діяльність, не встановлюють відповідальність щодо суб'єктів її здійснення [6, с. 149].

Можна виділити такі форми його прояву: 1) примус, який використовується для попередження та припинення посягань; 2) примус, який застосовується для безпосереднього примусового здійснення прав та обов'язків громадян [7, с. 195], органів публічної влади. Особливістю адміністративного примусу є те, що він застосовується як у випадках, коли є факт правопорушення, так і тоді, коли його немає [8, с. 15]. Відповідно, правоохоронні органи застосовують адміністративний примус як реалізатори державної політики у сфері національної безпеки і оборони у випадку здійснення протиправних посягань з боку фізичних осіб на схоронність життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави або у разі виникнення загрози здійснення таких дій.

Як приклад, Закон України «Про Національну поліцію України» встановлює, що поліцейськими заходами примусу є: фізичний вплив; застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Так фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників. У свою чергу, спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу визначаються як сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин [9]. А Законом України «Про Службу безпеки України» передбачено, що обов'язком співробітників спецслужби є профілактика правопорушень та припинення кримінальних правопорушень, розслідування яких віднесено законодавством до її компетенції [10].

Отже, правоохоронні органи застосовують примус як формувачі державної політики у сфері національної безпеки і оборони у випадку неналежного виконання співробітниками покладених на них зобов'язань. У цьому випадку мова йде про дисциплінарний примус та адміністративний при вчиненні такими співробітниками правопорушень у досліджуваній сфері.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / За ред. В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Горяйнов А. М. Самозахист як засіб приватного правового примусу Держава і право : збірник наукових праць «Юридичні і політичні науки». Вип. 53. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. С. 384–390.

3. Дембіцька С. Л. Державний та адміністративний примус: загальнотеоретичні поняття та ознаки. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2016. № 845. С. 250–256.
4. Ляшук Р. М. Заходи адміністративного припинення спеціального призначення ДПСУ в системі заходів державного примусу. Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 1. С. 159–162.
5. Битяк Ю. П., Богуцький В. В., Гаращук В. М. Адміністративне право України : підручник. Харків : Право, 2000. 520 с.
6. Ляшук Р. М. Методи переконання та примусу в адміністративній діяльності правоохоронних органів. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 3. С. 148–150.
7. Могілевська Л. До характеристики методів діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 192–196.
8. Адміністративна діяльність Національної поліції : навчальний посібник для підготовки до іспиту / за ред. Кулікова В. А. Київ : Освіта України, 2016. 230 с.
9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 6 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 06.04.2023).
10. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII : станом на 4 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 06.04.2023).

*Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНИХ ВБИВСТВ

Життя людини потребує посиленої охорони з боку держави, що, у свою чергу, вимагає наявності відповідної кримінально-правової бази, яка дозволить адекватно кваліфікувати, зокрема, різні випадки умисних вбивств. Проте доводиться констатувати, що у сфері кримінально-правової охорони життя особи існує ряд проблем.

Так, п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України в якості кваліфікуючої ознаки кримінального правопорушення вказує на умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. В даному випадку потерпілими від кримінального правопорушення є особи, які належать до дуже вразливих категорій населення в силу свого віку або специфічного стану організму і в силу цього мають менше можливостей для самозахисту (порівняно з іншими людьми). Зрозуміло, що людина, яка посягає на життя дитини або вагітної жінки, характеризується підвищеною суспільною небезпекою і повинна нести більш суворе покарання. Проте, згідно з чинним законодавством, малолітніми є особи у віці до 14 років, а, отже, у випадках умисного вбивства особи, яка досягла 14-річного віку, дії винного слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 115 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за умисне вбивство без обтяжуючих або пом'якшуючих ознак (так зване «просте умисне вбивство»). У такій ситуації за межами посиленої кримінально-правової охорони опиняється велика група осіб у віці від 14 до 18 років, що навряд чи є правильним, оскільки посиленого захисту життя потребують не

лише малолітні – тобто особи у віці до 14 років, а й всі інші особи у віці до 18 років. Тому слова «малолітньої дитини» у п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України краще замінити на «неповнолітнього».

Необхідно також зазначити, що незрозумілою є позиція законодавця, який, передбачивши у Загальній частині (п. 6 ч. 1 ст. 67) КК України серед обставин, які обтяжують покарання, у тому числі й вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка страждає на психічний розлад, має вади розумового розвитку, обходить це питання стороною в ряді статей Особливій частині КК України. Вважаємо за доцільне врахувати ці моменти, зокрема, у п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України, який акцентує увагу на вразливих рисах потерпілих осіб, і викласти його у наступній редакції: «неповнолітнього, жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка страждає на психічний розлад, має вади розумового розвитку».

Потрібно звернути увагу на п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, який передбачає відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку. По-перше, навряд чи правильно вказувати у цьому пункті лише на «близького родича», адже постраждати у зв'язку з вказаною у статті діяльністю особи може й інша близька їй людина, яка, проте, не належить до близьких родичів (наречена, друг). Виходячи з положень чинного законодавства, кваліфікувати таке посягання за п.8 ч. 2 ст. 115 КК України ми не можемо і, за відсутності в діянні винного інших передбачених ч. 2 ст. 115 КК України ознак, кваліфікація повинна наставати за ч. 1 ст. 115 КК України. Така кримінально-правова оцінка вчиненого діяння не враховує тієї обставини, що умисне вбивство людини пов'язане саме з її важливістю для особи, яка виконує службовий або громадський обов'язок, хоча вона і не належить до близьких родичів. Тому у п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України

доцільніше замінити термін «близького родича» на «близької людини», що, як вже зазначалося вище, дозволить більш адекватно кваліфікувати випадки посягання на життя людини саме з-за того, що вона має особливе значення для особи, яка виконує службовий або громадський обов'язок. Також викликає зауваження законодавча вказівка у цьому пункті лише на «службовий або громадський обов'язок» особи. Оскільки законодавча термінологія має бути максимально точною та коректною, то застосовувати термін «службовий обов'язок» можна лише до службової особи, ознаки якої прямо закріплені в законі (інакше цей термін просто втрачає сенс). Навряд чи вірно говорити про «службовий обов'язок» по відношенню до діяльності, наприклад, прибиральниці, сантехніка чи водія. Вони виконують професійні, посадові, але ж ніяк не службові обов'язки, оскільки за своїм статусом не належать до службових осіб. Враховуючи вищевказане, краще передбачити у п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України відповідальність за умисне вбивство «особи чи близької їй людини у зв'язку з виконанням цією особою службового, громадського чи іншого обов'язку».

У п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України йде мова про умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. З однієї сторони, така позиція законодавця є правильною, проте, з іншої сторони, чинна редакція пункту залишає поза увагою випадки так званих «ритуальних вбивств», характерних, зокрема, для різноманітних сатанинських культів, де людське жертвопринесення є складовою частиною релігії. Проте, саме релігійна нетерпимість у таких випадках відсутня (до того ж, може бути ситуація, коли вбивця та жертва взагалі належать до однієї релігійної спільноти). За існуючого законодавчого підходу до таких випадків (якщо, звичайно, будуть відсутні ознаки, передбачені іншими пунктами ч. 2 ст. 115 КК України – наприклад, малолітній вік чи вагітність жертви), кваліфікувати такі дії потрібно за ч. 1 ст. 115 КК України, що навряд чи можна визнати правильним, оскільки людина, яка

вбиває іншу лише тому, що цього вимагає її релігія, становить підвищену суспільну небезпеку і її поведінку не можна ставити на один диспозитивний рівень з, наприклад, умисними вбивствами з помсти чи з ревнощів, які, зокрема, охоплюються ч. 1 ст. 115 КК України. Виходячи з цього, більш вдалою може бути наступна редакція п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України: «вчинене на расовому, національному чи релігійному ґрунті». Такий підхід дозволить адекватно кваліфікувати як, зокрема, умисне вбивство з мотивів релігійної нетерпимості, так і згадувані вище випадки ритуальних вбивств.

Диспозиція ст. 116 КК України передбачає відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, зумовленому жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого. З приводу такого формулювання складу кримінального правопорушення виникає декілька зауважень. Перше: навряд чи потрібно в диспозиції статті поряд з «жорстоким поведінням», застосовувати одночасно і «таким, що принижує честь і гідність особи», адже приниження честі та гідності особи є, по суті, різновидом жорстокого поведіння з людиною. Друге: видається зайвою і вказівка на «наявність системного характеру такого поведіння» з боку потерпілого, оскільки відповідальність, виходячи зі змісту диспозиції статті, настає незалежно від кількості випадків відповідного поведіння з боку потерпілого, що і стало власне причиною виникнення у особи стану сильного душевного хвилювання. Таким чином, більш вдалою видається наступна редакція диспозиції ст. 116 КК України: «Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, зумовленому жорстоким поведінням з боку потерпілого».

Стаття 117 КК України передбачає відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або

відразу після пологів. Суттєвою прогалиною цієї статті є відсутність у диспозиції окремої вказівки на те, що відповідне діяння вчиняється матір'ю під час або відразу після пологів саме в обумовленому пологами стані, який і є, власне, підставою для кваліфікації злочину за цією, більш м'якою (порівняно з п. 2 ч. 2 ст. 115) статтею. Виходячи зі змісту діючої редакції ст. 117 КК України, будь-яка мати, яка вбила свою новонароджену дитину, буде відповідати за цією статтею, якщо тільки вбивство відбулося під час або відразу після пологів (тобто закон акцентує увагу на часі вчинення злочину). Ця ситуація є неприпустимою, оскільки, наприклад, умисел на позбавлення життя дитини міг виникнути ще до пологів, коли майбутня мати дізналася про вагітність, дитину з різних причин не хотіла, а робити аборт було вже пізно і вона вирішила позбутися таким чином дитини як тільки народить. Позбавляючи дитину життя відразу після пологів, мати повністю усвідомлювала свої дії і керувала ними. У такому випадку підстав для пом'якшення кваліфікації немає. Для уникнення такого роду випадків, диспозицію ст. 117 КК України можна викласти наступним чином: «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів, вчинене в обумовленому пологами стані».

Вказані заходи сприятимуть більш повній та адекватній кваліфікації різних випадків умисних вбивств.

Вітко Олександр Юрійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та
технологій, місто Київ

КРИМІНАЛЬНІ МИТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТ. 201-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Митним кодексом України визначено, що запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил є складовою частиною митної справи України [1].

Митні правопорушення включають в себе також кримінальні митні правопорушення, серед яких всі склади відповідних кримінальних правопорушень є злочинами, що вказує на істотність суспільної шкоди або загрози суспільної шкоди, від вчинення таких правопорушень.

На підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [2], який набув чинності 17.01.2012 р. було декриміналізовано діяння щодо переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах. Тобто було декриміналізовано контрабанду товарів у великих розмірах.

Проте, в суспільстві постала потреба взяти під кримінально-правову охорону суспільні відносини щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів. Тому на підставі Закону України № 2531-VIII від 06.09.2021 р. [3] було внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК), який доповнено ст.

201-1 [4], що запроваджує кримінальну відповідальність за переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України.

Деякі аспекти цього складу кримінального правопорушення вивчалися такими науковцями як О. Дудоровим, Р. Мовчаном [5].

Однак, слід зауважити, що наразі кримінально-правовій характеристиці даного складу злочину приділено недостатньо уваги в науковій літературі, а тому дослідження кримінальної відповідальності за кримінальні митні правопорушення щодо порядку переміщення через митний кордон України лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України, є актуальним як в контексті науки кримінального права України, так і в контексті науки митного права України.

Вклад основного матеріалу. В пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» вказується, що метою прийняття законопроекту є забезпечення збереження лісового фонду країни шляхом обмеження внутрішнього споживання необроблених лісоматеріалів і посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконну вирубку лісу та подальший його експорт поза митним контролем (контрабанду) [6].

Отже, з цього можна зробити висновок, що суб'єкт законодавчої ініціативи подаючи на розгляд Верховній Раді

України даний Законопроект переслідував мету збереження лісового фонду України у тому числі шляхом запровадження кримінальної відповідальності за незаконне переміщення через митний кордон відповідних лісоматеріалів (контрабанду лісу). Прийнявши цей Закон Верховна Рада України підтримала необхідність захисту суспільних відносин зі збереження українських лісів та запобігання незаконному переміщенню таких лісоматеріалів через митний кордон України.

Тому, можна вести мову про те, що об'єктом злочину, передбаченого ст. 201-1 КК є унормовані правом суспільні відносини зі збереження українських лісів, а також унормовані правом суспільні відносини з забезпечення дотримання порядку переміщення лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України через митний кордон України.

Судячи з аналізу змісту ст. 201-1 КК можна дійти висновку, що даний злочин, є предметним злочином. Тому, при кваліфікації діянь, що передбачені цією статтею КК слід встановити також предмет злочину за ст. 201-1 КК як один з елементів даного складу злочину.

Предметом цього кримінального правопорушення (злочину) є: лісоматеріали, пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріали необроблені, інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України.

Приміткою 1 до ст. 201-1 КК визначено, що під цінними та рідкісними породами дерев у цій статті слід розуміти роди дерев, передбачені статтею 1 Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів».

У ст. 1 Закону України «Про особливості державного

регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» [7] наведено визначення:

- *лісоматеріалів* - деревні матеріали, які добуваються шляхом розподілу на частини звалених дерев та деревних колод (уздовж або поперек) для подальшого використання або переробки;

- *пиломатеріалів* - пилопродукція певних розмірів та якості, яка має щонайменше дві плоскопаралельні пластів (розділ IX, група 44, код 4407 Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності);

- *лісоматеріали необроблені* - лісоматеріали згідно з кодом 4403 групи 44 розділу IX Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;

- *цінних та рідкісних порід дерев*, під якими розуміються акація, берека, вишня, груша, горіх, каштан, тис ягідний, черешня, явір, ялівець.

Отже, щодо тлумачень термінів лісоматеріалів, пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених законодавцем наведені чіткі критерії та характеристики, тому встановлення даних предметів злочинів при кваліфікації відповідних злочинних діянь не повинно виникати труднощів.

Однак, щодо такого предмету злочину як інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України, можуть виникати певні труднощі, адже виключного переліку таких лісоматеріалів в законодавстві не наведено, і чітких критеріїв та характеристик за якими можна точно визначити, що відповідний лісоматеріал заборонений до вивозу за межі митної території України в законодавстві також не наведено. Тому важливо в законодавстві чітко передбачити весь перелік лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної

території України, а також доцільно внести зміни до КК та в примітці до ст. 201-1 навести посилання на положення законодавства, які визначають критерії та характеристики лісоматеріалів, які заборонені до вивозу за межі митної території України, у тому числі шляхом передбачення їх виключного переліку.

Об'єктивна сторона даного злочину характеризується діями щодо переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю вказаних вище лісоматеріалів, пиломатеріалів.

Цей злочин не може бути вчинений шляхом бездіяльності, і для його вчинення мають бути активні вольові дії.

Щодо місця, часу, обстановки як ознак об'єктивної сторони цього злочину слід зазначити, що вони можуть мати важливе значення для кваліфікації злочину, адже митний контроль згідно з чинним законодавством України та міжнародними договорами, що ратифіковані Україною здійснюється у визначений час, у визначеному місці. Переміщення через митний кордон України поза митним контролем даних предметів означає, що здійснюється порушення митного законодавства щодо часу та місця здійснення митного контролю.

Митний контроль визначається як сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку [1].

Щодо місця проведення митного контролю слід зазначити, що митним законодавством передбачено створення зон митного контролю.

Зона митного контролю це - місце, визначене митними органами в пунктах пропуску через державний кордон України або в інших місцях митної території України, в межах якого

митні органи здійснюють митні формальності [1]. З метою забезпечення здійснення митними органами митного контролю товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, проведення заходів, пов'язаних з виявленням, попередженням та припиненням контрабанди і порушень митних правил, у пунктах пропуску через державний кордон України, на територіях морських і річкових портів, аеропортів, на залізничних станціях та на територіях підприємств, вільних митних зон, митних складів, складів тимчасового зберігання, а також в інших місцях, визначених відповідно до цього Кодексу, створюються зони митного контролю [1].

Отже, якщо переміщення даних предметів через митний кордон України буде відбуватися не в місці, де є зона митного контролю, в якій здійснюється митний контроль, то такі дії можуть кваліфікуватися як злочин за ст. 201-1 КК. Наприклад, якщо таке переміщення відбувається в місці перетину державного кордону, де немає пункту пропуску (лісові стежки, болотиста місцевість тощо) і не створено зонну митного контролю, то відповідне переміщення буде вважатися таким що здійснено поза митним контролем.

Час здійснення митного контролю визначається митним законодавством, і у випадку переміщення цих предметів у час, в який митний контроль не здійснюється, тоді це буде також вважатися вчиненням переміщення поза митним контролем.

Для встановлення об'єктивної сторони такого злочину слід також встановити: суспільно небезпечні наслідки, такі як заподіяння істотної шкоди суспільним відносинам, що охороняються ст. 201-1 КК або загрозу заподіяння такої шкоди, причинний зв'язок між суспільно-небезпечними наслідками та діями, що визначені в ст. 201-1 КК.

Спосіб вчинення даного злочину матиме значення, коли відповідне діяння щодо переміщення цих предметів через

митний кордон України буде вчинюватися з приховуванням від митного контролю. Тобто сам факт переміщення цих предметів через митний кордон України з приховування від митного контролю можна визнавати як прихований спосіб переміщення. Таке приховане переміщення може відбуватися за допомогою транспортних засобів зі спеціальними потаємними схованками, з подвійним дном тощо. Крім того, прихований спосіб переміщення цих предметів може мати місце, коли таким предметам надають вигляд інших предметів щоб приховати від митних органів дійсну сутність предмету, що переміщується.

Саме фізичне переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю вказаних вище предметів злочину може вчинятися будь-яким способом: транспортування вантажними автомобілями, сплавлення річкою, пересування землею, перенесення, перекочування тощо.

Частиною 2 ст. 22 КК не визначається, що особи у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності за вчинення кримінального правопорушення за ст. 201-1, а тому суб'єкт цього злочину за зальний - фізична осудна особа, яка вчинила це кримінальне правопорушення у віці не молодше шістнадцяти років. Тобто, суб'єктом даного злочину є фізичні осудні особи яким виповнилося шістнадцять та більше років.

Крім того, ч. 2 ст. 201-1 КК також передбачає спеціальний суб'єкт злочину – службову особу, яка вчинила вказане злочинне вище діяння з використанням влади чи службового становища.

Суб'єктивна сторона даного злочину визначається у формі умислу. Цей злочин не відноситься до необережних злочинів, і не може бути вчинений з необережності, адже такий вид суб'єктивної сторони не вказано в ст. 201-1 КК. Таким чином, даний злочин може бути вчинений умисно з прямим чи не

прямим умислом.

Висновки. Враховуючи вище викладене можна дійти до наступних висновків.

1. Об'єктом злочину за ст. 201-1 КК є унормовані правом суспільні відносини зі збереження українських лісів, а також унормовані правом суспільні відносини з забезпечення дотримання порядку переміщення лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України через митний кордон України.

2. Предметом такого злочину є лісоматеріали, пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріали необроблені, інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України. Предмет злочину є необхідним елементом складу цього злочину. Доцільно внести зміни в законодавство України і викласти на законодавчому рівні вичерпний перелік лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України.

3. Об'єктивна сторона характеризується дією щодо переміщення через митний кордон України поза митним контролем даних предметів (у тому числі поза місцем митного контролю та не у час митного контролю)) або з приховуванням від митного контролю (у тому числі прихованим способом), суспільно небезпечними наслідками та причинно-наслідковим зв'язком між наслідками та дією.

4. Суб'єкт злочину загальний – особи у віці 16 та більше років. У кваліфікованому складі злочину, що передбачений ч. 2 ст. 201-1 КК суб'єкт спеціальний – службова особа.

5. Суб'єктивна сторона даного злочину – умисел (прямий чи не прямий).

Література:

1. Митний кодекс України [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
2. Закон Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text>.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2531-19#n20/>.
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Дудоров О., Мовчан Р. Кримінально-правова протидія контрабанді лісу: очікування, реалії, перспективи / О. Дудоров, Р. Мовчан. - Юридичний вісник України [Електронний ресурс] режим доступу: <https://yvu.com.ua/kryminalno-pravova-protydiya-kontrabandi-lisu-ochikuvannya-realiyi-perspektyvy/>.
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» [Електронний ресурс] режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5495&skl=9.
7. Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з

реалізацією та експортом лісоматеріалів» [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2860-15#Text>.

Заяць Наталія Володимирівна
доктор юридичних наук, доцент
доцент кафедри конституційного та адміністративного права
Державний університет інфраструктури та технологій

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

З огляду на те, що Україна сьогодні живе в режимі воєнного стану, правові засади діяльності органів державної влади визначає Закон України «Про правовий режим воєнного стану», а тому можна говорити що перед законотворчою діяльністю держави постав новий виклик щодо необхідності забезпечення та захисту принципу верховенства права в державі, де вже більше року триває повномасштабна війна.

При забезпеченні законодавчого процесу вирішальне значення має аналіз тих факторів (як позитивних так і негативних), які впливають на розвиток українського законодавства. Можна вказати на потребу проведення реформ в безпековій, економічній та політичній сферах, але ми маємо справедливо вказати, що ці реформи послаблюються через боротьбу різних політичних сил, корупцію, неврахування балансу соціальних інтересів, намагання захистити інтереси окремих осіб чи груп, лобіювання інтересів центральних міністерств та відомств, відсутність належного законодавчого забезпечення. Конфліктна практика взаємодії гілок влади та здійснення ними правотворчого процесу із порушенням

принципу верховенства права підриває принцип правової визначеності та послаблює довіру до влади в цілому. Стабілізація влади здатна забезпечити поступове зменшення дії негативних наслідків порушень принципу верховенства права та призведе до поглиблення демократичних засад правових та політичних процесів в нашій державі.

Питання відповідності національного законодавства сучасним демократичним стандартам (захист прав і свобод людини, поділ влади, відповідальність держави перед особою), принципу верховенства права виникає у зв'язку із збереженням того місця, яке протягом тривалого часу займала Україна у світовому правовому просторі. Нажаль високі законотворчі темпи останніх років не завжди забезпечували необхідну якість регулювання суспільних відносин, адже відсутність науково-аналітичної основи при розробці нормативних актів призводить до порушення принципу верховенства права, системності та пріоритетності у законопроектній діяльності. Необхідно постійно здійснювати моніторинг ефективності регулятивної дії нових законодавчих актів, порівнювати отримані результати з очікуваними, та за наявності суттєвих розбіжностей негайно вносити необхідні корективи у діюче законодавство.

Сьогодні Україні перебуває в умовах кризи з багатьох питань, збройна агресія росії, низька правова культура населення, недостатній рівень праворозуміння осіб, які сьогодні займаються вирішенням юридичних справ, навіть не маючи уявлення про юриспруденцію, надання переваги політичній доцільності перед верховенством права, все це призводить до значних моральних, репутаційних та матеріальних збитків. Сучасне законодавство постійно адаптується до динамічного розвитку відносин в різних сферах суспільного життя, намагаючись врахувати нагальні потреби змінного середовища в економіці, в політиці, в безпеці, фінансових надходжень, змін у довікллі, тому держава вводить та

використовує різноманітні правові режими життєдіяльності суспільства, все це потребує неухильного дотримання принципу верховенства права з огляду на його здатність до забезпечення справедливості та оптимального досягнення поставленої мети. Доречно нагадати, що розгляд кримінальних проваджень щодо злочинів агресії та воєнних злочинів, зареєстрованих в Україні ляже на плечі національних судів, і готувати нормативну базу для цього потрібно вже сьогодні, саме тому досить доречними є законодавчі зміни до КПК України на період дії воєнного стану, що стосуються питань надання додаткових повноважень прокурорам та слідчим, виняткового порядку застосування запобіжних заходів, розширення застосування дистанційного правосуддя, особливостей використання доказів, співпраці з Міжнародним кримінальним судом. Позитивним з цієї точки зору є і зміни до законодавства, що стосуються кримінального матеріального та процесуального права, поява яких якраз і була зумовлена введенням воєнного стану в Україні. Так, зокрема, у КК з'явилась ще одна обставина, яка виключає кримінальну протиправність діяння – «бойовий імунітет» (ст.43 -1 КК України). Це діяння, вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч і стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію. Крім того, було посилено відповідальність за низку складів кримінальних правопорушень, передбачених КК України. Наприклад запроваджено довічне позбавлення волі як вид покарання за державну зраду, диверсію, посилено покарання за мародерство Також у кодексі з'явився новий склад кримінального правопорушення – колабораційна діяльність (ст.111-1 КК України) та низка інших змін.[1].

В процесі законотворення потрібно враховувати декілька груп питань, по-перше, це питання пов'язані із гуманістичними принципами українського суспільства, верховенством права,

виявлення позитивів та негативів у наслідках дії майбутнього закону, по-друге, питання щодо додержання принципів та норм міжнародного права (відступ України від своїх зобов'язань під час надзвичайної ситуації згідно зі ст.15 Європейської конвенції з прав людини у контексті війни в Україні), вплив прецедентів Суду ЄС на судову практику України, імплементації міжнародних норм у законодавство України та його гармонізація з європейським правом.

Література:

1. Правосуддя в умовах війни <http://supreme.court.gov/ua>

Муляр Галина Володимирівна
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя Державного
університету інфраструктури та технологій

ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Із початком повномасштабного вторгнення держави-агресора на територію України та введенням воєнного стану перед законодавцем постало завдання посилити кримінальну відповідальність за деякі злочини, адже ступінь суспільної небезпеки вчинюваних в умовах воєнного стану злочинів є значно вищим порівняно з аналогічними діями, які спостерігаються у мирний час.

Окрім зазначеного, А. Коваль наголошує, що актуальність теми дослідження підсилюється набуттям Україною статусу кандидата на членство до Європейського Союзу 23 червня 2022 року, що покладає на державу додаткових зобов'язань у сфері покращення якості законів [1].

Мета даного дослідження: розглянути основні законодавчі зміни за час дії воєнного стану що стосуються кримінальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан строком на 30 діб, надалі строк було продовжено ще чотири рази, нині строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 19 лютого 2023 року строком на 90 діб [2].

Починаючи з періоду введення воєнного стану, було внесено низку змін (прийняття нових нормативно-правових актів, доповнення та уточнення існуючих тощо) до Кримінального кодексу України (надалі – КК України).

Важливою та нагальною була потреба в кримінальній відповідальності за колабораційну діяльність.

КК України доповнено ст. 111-1. Колабораційна діяльність, якою визначено поняття колабораціонізму та його форми, а також відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, визначеного зазначеною статтею [3].

Слушно зазначають В. Кузнецов та М. Сийплові, що ефективність кримінально-правової протидії колабораційній діяльності залежить від легалізації стратегії (концепції) перехідного правосуддя, чіткого опису ознак об'єктивної сторони (що дозволить відмежувати колабораційну діяльність від державної зради) та політичної реалізації зазначених законодавчих змін [4, с. 387].

Велика кількість громадян були змушені покинути власні домівки через активні бойові дії або окупацію, у зв'язку з чим часто трапляються випадки розкрадання майна та осель.

Саме тому були внесені зміни до КК України, якими посилено відповідальність за мародерство (ст. 432 КК України) та встановлено мінімальну межу покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років [3].

Раніше мінімальна межа покарання у вигляді позбавлення

волі за вказане правопорушення була встановлена строком на 3 роки. Як бачимо, відтепер за вчинення кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного або надзвичайного стану відповідальність стала жорсткішою.

В умовах війни проблема поширення інформації стає питанням національної безпеки, адже розповсюдження в соціальних мережах та месенджерах інформації щодо переміщення захисників України загрожує більшими втратами та активізацією військ противника.

У зв'язку з чим, КК України доповнено ст. 114-2 (Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану) [3].

Головною підставою притягнення до відповідальності є той факт, що така інформація не поширювалася Генеральним штабом ЗСУ, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України, Службою безпеки України чи в офіційних джерелах країн-партнерів. Санкцією за це діяння є позбавлення волі на строк від 3 до 5 років.

На думку Р. Мовчан, в аналізованій нормі має вказуватися не на інформацію щодо «озброєння (зброю) та бойових припасів», а на загальне, більш широке за змістом поняття «товари військового призначення» [5, с. 326].

Законодавцем встановлено кримінальну відповідальність за розпалювання регіональної ворожнечі.

Статтю 161 КК України доповнено положенням, відповідно до якого визнано злочином умисні дії, спрямовані на розпалювання регіональної ворожнечі. Під регіональною належністю слід розуміти належність особи за народженням чи проживанням до регіону – частини території України або території компактного

розселення українців за межами території України, – що відрізняється від інших територій за низкою історичних, географічних, мовних та інших ознак [3].

Також важливо відмітити, внесені зміни щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану.

Зокрема, КК України було доповнено положеннями, які передбачають максимальне покарання за вчинення державної зради в умовах воєнного стану та диверсії в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а саме: позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з обов'язковою конфіскацією майна [3].

Відтепер, також заборонено повне звільнення законом про амністію від відбування покарання осіб, які скоїли державну зраду та диверсію.

Висновки. Отже, за період дії воєнного стану в Україні, парламентарями в екстреному порядку було прийнято ряд важливих законодавчих змін що стосуються кримінальної відповідальності. Зокрема, у результаті внесених змін: 1) встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність; 2) посилена відповідальність за мародерство; 3) встановлено кримінальну відповідальність за поширення інформації про розташування зброї, техніки та військовослужбовців; 4) встановлено кримінальну відповідальність за розпалювання регіональної ворожнечі; 5) посилена відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану.

Досліджувана тема потребує подальшого правового аналізу змін, внесених до КК України, виявленні неточностей і недоліків, а також формування пропозицій щодо їх усунення.

Література:

1. Коваль А. Зміни до Кримінального кодексу в умовах воєнного стану: дискусійні питання. Київський часопис права. 2022. № 4.

С. 138–143.

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 14 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 07.04.2023).

3. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 27 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.04.2023).

4. Кузнецов В., Сийпловіч М. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. № 70. С. 381–388.

5. Мовчан Р. Аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 4. С. 326–330.

Терещук Микола Миколайович
канд.юрид.наук, старший викладач
кафедри конституційного права та теоретико-правових
дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах війни проти росії на своїй території, забезпечення освіти в умовах воєнного стану є актуальною проблемою для нашої країни. Отже, дослідження даної теми може допомогти розробити ефективні заходи для забезпечення безпеки та якості освіти в

умовах воєнного стану, що має велике значення для успішного відновлення суспільства та забезпечення його стабільності.

Аналіз впливу воєнного стану на освітній процес є важливим аспектом дослідження даної теми. Воєнний стан може мати серйозний вплив на якість освіти та доступ до неї, а також на підготовку педагогічних кадрів.

Особливості забезпечення освіти в зоні військових дій пов'язані зі зменшенням доступу до освітніх закладів та змінами в організації навчання. У таких умовах забезпечення безпеки учнів, студентів та педагогів є найважливішим завданням. У зоні військових дій необхідно забезпечити безпеку освітніх закладів та забезпечити належний рівень охорони здоров'я учасників навчального процесу.

Організація навчання та підготовки педагогічних кадрів також може бути обмежена в умовах воєнного стану. Зменшення кількості педагогічних кадрів та обмеження їх можливостей можуть вплинути на якість навчання та відповідність освітньої програми потребам суспільства. У зоні військових дій можуть виникати труднощі з проведенням зовнішнього оцінювання та інших стандартизованих тестів.

Вплив воєнного стану на якість освіти та розвиток суспільства може бути значним. Недостатнє фінансування та недоступність освіти можуть призвести до зниження рівня знань та навичок серед населення. Відсутність доступу до якісної освіти може призвести до зменшення можливостей для розвитку суспільства та економіки. Також може виникати проблема відсутності кваліфікованих фахівців та вчених, що може негативно впливати на інноваційний розвиток та конкурентоспроможність країни.

Забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного стану має значний юридичний аспект. Нормативно-правове забезпечення освіти в умовах воєнного стану регулюється законодавством та іншими нормативно-правовими актами.

Одним з головних нормативно-правових актів, що регулюють забезпечення освіти в умовах воєнного стану, є Закон України "Про освіту". Він встановлює право на отримання освіти, а також визначає права та обов'язки держави, громадян, освітніх установ, педагогічних працівників та інших суб'єктів освітнього процесу в умовах воєнного стану.

До інших нормативно-правових актів, які регулюють забезпечення освіти в умовах воєнного стану, входять Закон України "Про військовий стан", Закон України "Про охорону здоров'я", Положення про організацію навчально-виховного процесу в закладах освіти в умовах воєнного стану та інші.

Забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного стану пов'язане з багатьма правовими проблемами. Однією з найважливіших проблем є забезпечення безпеки освітян та педагогічних працівників в умовах воєнного конфлікту. Також важливим є питання забезпечення доступу до освіти для всіх категорій населення, зокрема для дітей, які перебувають в зоні військових дій.

Другою групою правових аспектів забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного стану є правові проблеми, пов'язані з організацією освітнього процесу в цей період. Однією з найбільш серйозних проблем є відсутність достатнього фінансування освітньої галузі під час воєнного стану. Це може призвести до зменшення якості освіти та зниження рівня підготовки педагогічних кадрів, а також до скорочення кількості шкіл, ВНЗ та науково-дослідних установ.

Крім того, воєнний стан може мати вплив на норми і правила, що регулюють освітній процес. Наприклад, може бути введено додаткові обмеження на здійснення навчальної діяльності, такі як обмеження на вільний рух людей, заборона зборів та інших масових заходів. Такі обмеження можуть впливати на якість та доступність освіти, а також на свободу слова та права на освіту.

Крім того, воєнний стан може мати вплив на організацію навчання та підготовки педагогічних кадрів. Наприклад, можуть бути обмежені можливості для педагогів здійснювати навчальну діяльність, а також для студентів та викладачів ВНЗ здійснювати науково-дослідну діяльність. Це може призвести до скорочення кількості наукових досліджень та публікацій, а також до зменшення якості підготовки педагогічних кадрів.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- воєнний стан має значний вплив на освітній процес і потребує спеціальних заходів щодо забезпечення прав на освіту та безпеки учасників освітнього процесу.

- нормативно-правова база забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного стану має складну структуру, яка потребує узгодження та уточнення.

- організація освітнього процесу в умовах воєнного стану вимагає спеціальних підходів, а самі педагогічні працівники повинні мати підготовку та знання, щоб забезпечити ефективну діяльність у таких умовах.

- особливою увагою має бути забезпечене право на освіту для учнів та студентів, які перебувають у зоні військових дій, а також для осіб з інвалідністю та інших уразливих груп населення.

- для забезпечення якісної освіти в умовах воєнного стану потрібні системні заходи, що передбачають залучення ресурсів, координацію дій різних відомств та організацій, які забезпечують освіту.

Таким чином, важливим завданням є розробка та реалізація програм та стратегій, які спрямовані на забезпечення якісної освіти в умовах воєнного стану та захист прав на освіту.

Сенюта Ірина Ярославівна
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри медичного права ФПДО
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького,
голова Комітету медичного і фармацевтичного
права та біоетики НААУ

ОСОБЛИВОСТІ ЧУТЛИВОЇ ОБРОБКИ АДВОКАТОМ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ КЛІЄНТІВ

У своїй професійній діяльності адвокати обробляють спектральні персональні дані, а відтак, встановлення чіткого регламенту такої обробки має основоположне значення для дотримання прав людини. Окрім того, недотримання обігу даних в роботі адвоката може за собою тягнути і дисциплінарні наслідки та породжувати численні питання до роботи адвоката та бути інструментом в руках опонентів.

У ст. 7 Правил адвокатської етики, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 (далі — ПАЕ), зазначено, що у своїй професійній діяльності адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів клієнта, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності [1].

Одним із складних питань практики є праворозуміння щодо реалізації професійного обов'язку адвоката повідомляти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, про зміну відомостей, що підлягають повідомленню, та про структурний підрозділ або

відповідальну особу, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці. В основному адвокати доходять висновку, що у зв'язку з необхідністю зберігати адвокатську таємницю, що, приміром, закріплена в ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 12 ПАЕ, жодних додаткових повідомлень омбудсмена не повинно бути.

Отже, спробуємо привідкрити правову завісу та висвітлити алгоритм роботи адвоката при обробці даних, які становлять особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних. Особливо акцентуємо увагу на діяльності адвокатів при провадженні медичних справ, в яких здійснюється обіг даних, які є об'єктом лікарської таємниці.

У ч. 3 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначено, що адвокат забезпечує захист персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних [2]. Отже, ця бланкетна норма скеровує адвоката до законодавства про захист персональних даних, яким, за ст. 3 Закону України «Про захист персональних даних», є Конституція України, цей Закон, інші закони та підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про захист персональних даних», володілець персональних даних повідомляє Уповноваженого про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних.

Згідно з п. 1.2. Порядку повідомлення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, про структурний підрозділ або відповідальну особу, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці, а також оприлюднення вказаної інформації,

затвердженого Наказом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 08.01.2014 №1-02/14 (далі — Порядок), обробка персональних даних, що становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів — це будь-яка дія або сукупність дій, а саме збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання і поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем, яка здійснюється відносно персональних даних про: 1) расове, етнічне та національне походження; 2) політичні, релігійні або світоглядні переконання; 3) членство в політичних партіях та/або організаціях, професійних спілках, релігійних організаціях чи в громадських організаціях світоглядної спрямованості; 4) стан здоров'я; 5) статеве життя; 6) біометричні дані; 7) генетичні дані; 8) притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності; 9) застосування щодо особи заходів в рамках досудового розслідування; 10) вжиття щодо особи заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»; 11) вчинення щодо особи тих чи інших видів насильства; 12) місцеперебування та/або шляхи пересування особи [4].

Володілець персональних даних повідомляє Уповноваженого про здійснення ним будь-яких видів обробки персональних даних, які становлять особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, крім випадків, встановлених у цьому Порядку. До переліку винятків не належить провадження адвокатської діяльності.

У п. 3 Роз'ясненні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини основних положень Порядку повідомлення Уповноваженого щодо визначення обробки персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, від 08.01.2014 зазначено, що обробка вважатиметься чутливою в разі, якщо: 1) склад персональних даних

про особу, які обробляються володільцем, включає відомості вказаного в п. 2 змісту або 2) коли володільцем обробляються персональні дані певної категорії суб'єктів, яку можна виділити за вказаним в п. 2 критерієм [5]. Підкреслимо, що в п. 2 Роз'яснення перелічено дані, визначені в Порядку.

При провадженні адвокатської діяльності адвокат обробляє персональні дані, які згідно з цим Порядком віднесено до таких, що становлять особливий ризик для прав і свобод суб'єктів.

Відповідно до Листа Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини № 864.8/С/917.7/22/22/45.2 від 19.12.2022, наданого за зверненням ГО «Фундація медичного права та біоетики України»: «Володільць, розпорядник персональних даних самостійно визначають перелік і склад заходів, спрямованих на безпеку обробки персональних даних, з урахуванням вимог законодавства у сфері захисту персональних даних, інформаційної безпеки. Відповідно до ч. 4 ст. 24 Закону України «Про захист персональних даних», фізичні особи - підприємці, у тому числі лікарі, які мають відповідну ліцензію, адвокати, нотаріуси особисто забезпечують захист персональних даних, якими вони володіють, згідно з вимогами закону... При цьому, ч. 3 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено, що адвокат забезпечує захист персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних... З огляду на зазначене, володільці персональних даних, на яких поширюється вимога повідомлення Уповноваженого про обробку та структурний підрозділ або відповідальну особу, в тому числі особи, які здійснюють адвокатську діяльність, повідомляють Уповноваженого в будь-який доступний їм спосіб».

Розглянемо, приміром, обсяг даних, які оброблятиме адвокат при провадженні медичних справ. До таких належатимуть: стан здоров'я, статеве життя, біометричні дані, генетичні дані як

спеціальні, а також загальні дані — притягнення до адміністративної відповідальності, притягнення до кримінальної відповідальності, застосування щодо особи заходів в рамках досудового розслідування, місцеперебування та/або шляхи пересування особи.

З огляду на наведене сформулюємо поради для адвоката з метою дотримання ними законодавства про захист персональних даних у своїй діяльності:

- 1) підготувати і затвердити для адвокатської практики Положення про обробку персональних даних;
- 2) повідомляти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про чутливу обробку даних;
- 3) повідомляти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про структурний підрозділ або відповідальну особу за обробку даних, які становлять особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних;
- 4) подавати до Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини **Заяву про** обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних (Додаток 1 до Порядку). Кожна сторінка заяви має бути пронумерована та скріплена печаткою (у разі наявності) і підписом уповноваженої на те особи;
- 5) при чутливій обробці даних повідомити омбудсмена про створення структурного підрозділу або призначення відповідальної особи, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці. До Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини подається **Заява про** структурний підрозділ або відповідальну особу, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці (Додаток 4 до Порядку);

- б) щодо строків повідомлення слід пам'ятати: а) адвокат повідомляє Уповноваженого про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних, упродовж тридцяти робочих днів з дня початку такої обробки; б) адвокат повідомляє Уповноваженого про створення структурного підрозділу або призначення відповідальної особи впродовж 30 днів з моменту створення підрозділу або призначення відповідальної особи;
- 7) повідомлення здійснюються на вибір адвоката в такі способи: надсилаються листом, електронною поштою, факсом, а також можна подати особисто через спеціально встановлену скриньку для вхідної кореспонденції у приміщенні Секретаріату омбудсмена. В разі направлення заяви електронною поштою така заява має бути відсканована;
- 8) адвокатуві слід сформулювати систему заходів щодо захисту даних при провадженні діяльності, зокрема не допускати незаконної обробки.

Література:

1. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017 (зі змінами і доповненнями від 15.02.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
3. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2012 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
4. Порядок повідомлення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних,

про структурний підрозділ або відповідальну особу, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці, а також оприлюднення вказаної інформації, затверджений Наказом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 08.01.2014 №1-02/14. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715-14#Text

5. Роз'яснення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини основних положень Порядку повідомлення Уповноваженого щодо визначення обробки персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних від 08.01.2014. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003715-14#Text>

Єсімов Сергій Сергійович
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Питання безпеки завжди відіграють важливу роль у життєдіяльності суспільства та держави. Безпека життєдіяльності, як ключова соціальна цінність, складається з різних складових, однією з яких є транспортна безпека, безпосередньо пов'язана з розвитком економіки та соціальної інфраструктури, що відбивається у військовому плануванні НАТО. Кожна держава-член НАТО створює інституційну систему забезпечення транспортної безпеки, залучаючи до її супроводження різні органи державної влади та управління. У справу забезпечення транспортної безпеки залучено підприємства, які експлуатують різні види транспорту незалежності від власності до державної чи приватної форми

власності.

Проблема забезпечення транспортної безпеки останні десятиліття мала дуже актуальне значення. Зумовлено це тим, що від ефективного функціонування транспортного комплексу залежить поступальний соціально-економічний розвиток держави, крім того, на транспорті зосереджується досить велика кількість товарно-матеріальних цінностей, які потребують охорони, а низку вантажів необхідно переміщати з дотриманням правил безпеки. Крім цього, без функціонування транспорту неможливо уявити ефективну оборону країни, мобілізаційне розгортання Сил оборони.

Варто особливо наголосити, що питання забезпечення транспортної безпеки, перебуваючи у логічному взаємозв'язку з рештою проблем забезпечення соціальної безпеки, не можуть бути виключені із загального контексту забезпечення національної безпеки, що указано у Стратегіях національної та воєнної безпеки України [1; 2].

Транспорт є однією з важливих галузей економіки Європейського Союзу та необхідним атрибутом нормального життя кожної із країн-членів ЄС. Транспорт відноситься до підвищених джерел небезпеки, що загрожують життю та здоров'ю людей, навколишньому природному середовищу, а також майну внаслідок ракетно-бомбових ударів агресора.

Транспорт країни є основним чинником економічного розвитку, оскільки України – одна з найбільш розвинених транспортних систем Європи, де роль транспорту у забезпеченні взаємодії всіх елементів господарського механізму найбільш значуща.

Не випадково питання транспортної безпеки винесено на найвищий рівень політичної уваги. Національна транспортна стратегія України визначає необхідність формування єдиного транспортного комплексу на базі збалансованої транспортної інфраструктури та зростання рівня транспортної зв'язності областей

(регіонів), створення транспортних коридорів, а також збільшення обсягу та підвищення якості дорожнього будівництва [3].

Щодо змісту транспортного комплексу, то ця категорія досить об'ємна. Транспортний комплекс – це сукупність пропорційно розвинених галузей народного господарства, що спеціалізуються на задоволенні потреб виробництва у переміщенні вантажів і пасажирів. До структури транспортного комплексу входять залізничний транспорт, автомобільний транспорт, внутрішній водний (річковий), морський, повітряний, трубопровідний транспорт. Також у зміст транспортного комплексу включається міський пасажирський електричний транспорт (метрополітен), а також промисловий транспорт та дорожнє господарство.

У Національній економічній стратегії на період до 2030 року наголошується, що у сфері функціонування та розвитку транспорту держава має забезпечити створення умов для економічного зростання. Стратегія також спрямована на підвищення конкурентоспроможності національної економіки та якості життя населення шляхом забезпечення доступу до безпечних та якісних транспортних послуг [4].

Стратегічна мета розвитку транспортної системи – задоволення потреб інноваційного, соціально орієнтованого розвитку економіки та суспільства у конкурентоспроможних якісних транспортних послугах. Питання безпеки у справі розвитку транспортерного комплексу країни в цитованому документі віднесено до пріоритетних напрямів.

Транспортна безпека є системою суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням безпеки особи, суспільства та держави при експлуатації різних видів транспорту, захистом транспорту та транспортної інфраструктури від актів незаконного втручання, а також технічних і організаційних загроз, протиповітряного захисту та захисту від диверсійно-розвідувальних груп агресора.

Серед суб'єктів, які забезпечують транспортну безпеку та

безпечне функціонування транспортної інфраструктури, важливе місце займає Національна поліція. Незважаючи на те, що поліція здійснює лише частину діяльності щодо забезпечення транспортної безпеки, саме від її роботи залежить злагодженість і продуктивність роботи всієї системи забезпечення транспортної безпеки.

Концепція системи забезпечення поліцією транспортної безпеки має враховувати: особливості функціонування різних видів транспорту; засади організації транспортної інфраструктури; особливості побудови системи керування транспортним комплексом; правовий статус суб'єктів забезпечення транспортної безпеки; інституційні та функціональні властивості правових засобів, включених у механізм забезпечення транспортної безпеки; територію використання транспорту та розташування транспортної інфраструктури.

Поліція забезпечує транспортну безпеку: самостійно; у взаємодії із органами управління транспортним комплексом, та з органами управління видом транспорту; у взаємодії із суб'єктами, які здійснюють експлуатацію транспорту.

В основу побудови структури поліції у сфері забезпечення транспортної безпеки має бути покладено лінійний принцип організації з урахуванням територіальних особливостей роботи поліції, специфіки роботи різних видів транспорту та транспортної інфраструктури. У зв'язку з цим закон «Про Національну поліцію» доцільно доповнити положенням про те, що поліцейський, який проходить службу в лінійному органі, виконує обов'язки, покладені на поліцію, та реалізує права, надані поліції, в межах території експлуатації відповідного виду транспорту [5].

Удосконалення управління діяльністю поліції щодо забезпечення транспортної безпеки має враховувати: проблеми глобалізації транспортного комплексу; динаміку розвитку відносин у сфері функціонування транспортного комплексу; міжнародно-правові стандарти, встановлені у сфері різних видів транспорту;

комерціалізацію роботи різних видів транспорту; сформований децентралізований характер управління різними видами транспорту.

Система суб'єктів, які здійснюють захист транспортної інфраструктури та транспортних засобів від актів незаконного втручання, загроз природного, техногенного та соціального характеру, повинна включати підрозділи відомчої охорони органів виконавчої влади, які працюють у сфері транспорту, або акредитовані для цієї мети в установленому порядку юридичні особи, підрозділи органів, які здійснюють контрольно-наглядову діяльність у сфері транспорту

У механізмі адміністративно-правового забезпечення транспортної безпеки, що включає комплекс засобів різного предметного та функціонального характеру, особливе місце займають заходи адміністративного примусу. Поліція, як суб'єкт забезпечення транспортної безпеки, реалізує ці заходи самостійно та у взаємодії з іншими структурами, що забезпечують цей вид національної безпеки.

При забезпеченні транспортної безпеки на об'єктах залізничного, водного та повітряного транспорту головну роль відіграють підрозділи поліції.

З метою правового закріплення компетенції поліції щодо забезпечення транспортної безпеки закон «Про Національну поліцію» слід доповнити нормою, яка передбачає такий напрям діяльності, як забезпечення транспортної безпеки.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів, які забезпечують транспортну безпеку суттєво пов'язана з технологією транспортної діяльності.

Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за втручання в діяльність залізничного транспорту» (реєстраційний № 9067 від

28.02.2023) передбачає значне збільшення штрафу за порушення вимог статей 109 та 110 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що призведе до позбавлення права поліції та відомої воєнізованої охорони накладати штраф на місці вчинення правопорушення без складання протоколу про адміністративне правопорушення и створить проблему доставлення у приміщення поліції чи відомчої воєнізованої охорони. У даний час доставлення у приміщення поліції чи іншого юрисдикційного органу нормативно не визначено. Товарні парки та інші об'єкти вантажної інфраструктури значно віддалені від місця дислокації підрозділів поліції та відомчої воєнізованої охорони. Указаний законопроект потребує доопрацювання та погодження Міністерством інфраструктури України.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
3. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 р. № 430-р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text>
4. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07/2015 р. № 580-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

*Куковинець Дар'я Олександрівна,
молодша наукова співробітниця
відділу дослідження проблем кримінального права
Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
м. Харків*

ОНЛАЙН-ВИМІР СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ¹

Цифровізація та глобалізація суспільства, пандемія COVID-19, а також повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України сприяють трансформації способів та форм діяльності торговців людьми, незмінною метою яких, серед іншого, залишається сексуальна експлуатація особи. Технологічний прогрес та залученість українців до інформаційного поля дозволяють злочинцям віддалено вербувати й експлуатувати жертв, поширювати матеріали сексуального вмісту до незліченної кількості кінцевих отримувачів.

Про збільшення попиту на матеріали сексуального характеру із зображенням українських жінок і дітей свідчать останні дані Організації з безпеки та співробітництва в Європі. Так, за словами генеральної секретарки Хельгм Шмід, від початку війни кількість онлайн-запитів щодо такої продукції зросла на 600% [2]. Зокрема, у Великій Британії спостерігалось зростання пошукових запитів «український ескорт» (Ukrainian escorts) на 200% порівняно з

---

¹ *Примітка.* Тези виконано в межах фундаментальної теми «Теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми кримінально-правової охорони інформаційної безпеки в Україні» (номер державної реєстрації 0121U114324, термін виконання: 1 кв. 2022 р. – 4 кв. 2025 р.).

шістьма місяцями до початку війни, тоді як в Іспанії «українське порно» (Ukrainian porn) шукали на 600% частіше, а в Польщі — на 130%. Також зростає кількість таких запитів в Австрії, Чехії, Данії, Франції та Швейцарії [3].

Що цікаво, то ще в минулому році Європейська комісія запропонувала посилити правила із запобігання та боротьби з торгівлею людьми шляхом внесення відповідних змін у Директиву 2011/36/ЄС щодо запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею та захисту її жертв (далі – Директива 2011/36/ЄС).

Серед новел заслуговує на увагу пропозиція Комісії передбачити окрему норму, що сприяла би вжиттю державами-членами ЄС необхідних заходів для забезпечення того, щоб умисні дії та засоби, пов'язані з торгівлею людьми, а також форми експлуатації, зазначеної у статті 2(3) Директиви 2011/36/ЄС, включали дії, вчинені за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Як зауважують представники Комісії, таке нововведення забезпечить врахування онлайн-виміру для кожного елемента злочину, пов'язаного з торгівлею людьми.

Варто зазначити, що здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію, відповідно до законодавства України є кримінально караним і тягне відповідальність згідно зі ст. 149 КК [4].

Однак, як бачимо із аналізу вищенаведеного, у чинній диспозиції наразі відсутній законодавчо визначений спосіб вчинення означених дій, що передбачав би використання можливостей Інтернет-простору. Тобто наразі він лише презюмується при трактуванні норми ст. 149 КК. Проте, тут треба

враховувати той факт, що в умовах, коли онлайн-вимір пронизує усі сфери суспільного життя, а триваюча агресія рф помітно впливає на психоемоційний стан особи, роблячи її більш уразливою, у торговців людьми фактично розв'язуються руки з огляду на анонімність цифрового середовища, порівнянню легкість вчинення ними кримінальних правопорушень та майже безперешкодний і цілодобовий доступ до жертв.

Тому, як вбачається, в умовах інформатизації та глобалізації суспільства законодавче окреслення способу вчинення дій, передбачених ч. 1 цієї статті, через конструкцію «у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій» було би слушним та нагальним рішенням. Особливо це питання є актуальним в умовах інтеграції нашої країни в європейський простір. А, отже, імплементація зазначених положень у разі прийняття Директиви 2011/36/ЄС та розроблення в подальшому відповідного проєкту закону про внесення змін до Кримінального кодексу дозволить краще озброїти нашу правову систему перед викликами сучасності, підвищити ефективність діяльності правоохоронних та судових органів у сфері боротьби з торгівлею людьми і, так само, гармонізувати підходи до вирішення означеної проблематики з європейськими країнами-партнерами.

Література:

1. European Commission. Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL amending Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. EUR-lex: of. website. URL: <http://surl.li/gjdnx>
2. Катерина Кадакова. Вторинення росії в Україну спричинило різке зростання кількості випадків торгівлі людьми — ОБСЄ. 2023. DIVOCHE.MEDIA: вебсайт. URL: <http://surl.li/gjdns>
3. Катерина Кадакова. У Європі зростає попит на українське порно, біженки та їхні діти мають високий ризик сексуальної

експлуатації — дослідження. 2023. DIVOCHE.MEDIA: вебсайт.
URL: <http://surl.li/gjdno>

4. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III.
Верховна Рада України: оф. вебсайт. URL: <http://surl.li/hwcs>

Михайлов Володимир Олександрович
старший викладач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та технологій

ПОНЯТТЯ ТА МЕТА СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ, ЯК ОБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Україні, в умовах глобалізації необхідно, як найшвидше дослідити, вивчити та запровадити позитивний досвід адміністративно-правового регулювання експертної діяльності розвинутих країн. Результати такого дослідження дозволять визначити перспективи вдосконалення вітчизняного законодавства та відповідних адміністративних процедур, що дозволить швидше інтегруватися до Європейського Союзу.

Відповідно до вимог Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, адаптування законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтегрування України у Європейський Союз, що, зі свого боку, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики [1].

Предметом правового регулювання адміністративного права визначено суспільні відносини управлінського характеру, що склалися у сфері державного управління в процесі практичної

реалізації та функціонування виконавчої влади [2; 14].

Судово-експертна діяльність України, як суспільний інститут сьогодні є системою, яка складається з певних суб'єктів і об'єктів, що постійно взаємодіють між собою, та яка потребує ефективного соціально-адміністративного механізму, який би вчасно регулював суспільні відносини й норми поведінки учасників цих відносин, підтримував їх організованість, упорядкованість і стабільний розвиток, сприяючи належному нормативному порядку.

У науковій літературі визначають адміністративно-правове регулювання як прямий метод впливу держави, здійснюваний уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та саморегульованими інституціями, владні повноваження яких спрямовано на реалізацію у відповідній сфері відносин, що засновані на обов'язковій чи добровільній основі.

В. Ю. Петрова, А. А. Семенов у своїх роботах визначає адміністративно-правове регулювання як виконавча-розпорядчу діяльність державних організацій, наділених державно-владними повноваженнями, спрямовану на стабілізацію суспільних відносин шляхом прийняття нормативно-правових актів і забезпечення їх виконання.

Також поняття «адміністративно-правове регулювання» розглянуто в науковій літературі як цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових заходів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства й держави [3].

Судово-експертна діяльність розглядається як складова частина адміністративно правової системи, результати якої стають джерелом доказів в судових провадженнях, ця діяльність, з одного боку, виступає сформованим і відносно автономним видом соціально-необхідної діяльності, а з іншого боку, вона тісно

взаємодіє з правоохоронною діяльністю загалом та кримінально-процесуальною діяльністю зокрема.

Судова експертиза є одним із видів наукового дослідження. Вона відрізняється від інших наукових досліджень тим, що ця діяльність відбувається в спеціально регламентованому процесуальними нормами порядку. Основними ознаками експертизи є використання спеціальних знань, проведення експертизи в передбаченому процесуальними нормами порядку з метою проведення наукового аналізу щодо встановлення обставин, які мають значення для вирішення конкретної індивідуальної юридичної справи.

Підтримуючи думку науковців про необхідність проведення ефективних удосконалень у законодавстві, яким урегульовано судово-експертну діяльність в Україні, слід також зазначити, що сьогодні державне законодавство все більше наближається до міжнародних стандартів, що передбачає удосконалення всіх сфер законодавства України, зокрема й законодавчих норм, якими врегульовано судово-експертну діяльність. Сучасне законодавство України в межах здійснюваної правової реформи спрямоване на підвищення ролі й переоцінювання значення інституту судових експертиз, без яких неможливе ефективне проведення розслідування кримінального провадження чи судового розгляду.

Отже, поряд з іншими завданнями, метою судово-експертної діяльності у провадженнях є забезпечення всебічного, повного, об'єктивного, неупередженого дослідження матеріалів, у результаті чого формуються та надаються науково-обґрунтовані висновки про ті чи інші властивості об'єктів дослідження здобутих у процесі збирання доказів, можливість існування певних фактів та явищ, а також інші питання, що можуть бути вирішені з використанням спеціальних знань експертів, методиками досліджень та технологіями. Таким чином, поряд з іншими завданнями судово-експертної діяльності із судово експертного забезпечення

розслідування, основний напрямок становить діяльність судового експерта, пов'язана з проведенням експертного дослідження.

Судово-експертна діяльність може виступати одним з об'єктів адміністративно-правового регулювання, метою якого є забезпечення принципів: верховенства права, поваги до прав і свобод людини.

Удосконалення законодавства в сфері адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності може вплинути на ряд аспектів: підвищення якості забезпечення правосуддя, встановлення процедур, що сприятимуть якості проведення судових експертиз та забезпечить їх незалежність, врегулюють відносини між судовими експертами, судами, адвокатами та правоохоронними органами.

Отже, судово-експертна діяльність має адміністративно-правові ознаки та спрямована на захист прав і свобод людини та громадянина шляхом забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, що орієнтована на максимальне використання спеціальних знань, досягнень науки і технологій. При цьому судово-експертна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання потребує у закріплення чіткіших норм адміністративно-процесуального регулювання у зв'язку з тим, що експертна діяльність виходить за її межі й застосовує процесуальні норми інших нормативно-правових актів, які не входять до компетенції адміністративно-процесуального регулювання та, відповідно, мають посиальний характер.

Література:

1. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: затв. Законом України від 18.03.2004 р. № 1629-IV.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
2. Шемшученко Ю. С. Юридичний словник-довідник. Київ: Феміна, 1996. С. 14

3. Овсянникова І. М. Судово-експертна діяльність як об'єкт адміністративно-правове регулювання.

URL:<https://khrifejournal.org/index.php/journal/article/download/494/528>

4. Снігерьев О. П., Бубліков А. В., Курдес Е. П. Місце експерта у системі суб'єктів судово-експертної діяльності//Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Харків: Право, 2019. Вип. 20.

*Мартинюк Роман Романович,
аспірант Національного університету
біоресурсів і природокористування України*

*Науковий керівник: Гулак Олена Василівна,
д.ю.н., професор, професор кафедри адміністративного
та фінансового права Національного університету
біоресурсів і природокористування України*

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ПОСИЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ

Розвиток українського законодавства в сфері боротьби з водіями в стані сп'яніння розпочинається з 1 червня 1985 року, коли відповідно до Постанови Верховної Ради Української РСР №8074-10 від 07.12.1984 року, було введено в дію Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення. Відповідальність за керування транспортним засобом у стані сп'яніння була передбачена статтею 130 цього Кодексу та містила альтернативні санкції у вигляді штрафу або позбавлення права керування всіма видами транспортних засобів. У різний період часу до цієї статті вносились зміни та доповнення, які посилювали чи зменшували

рівень відповідальності за це правопорушення, вводячи чи скасовуючи нові види стягнень та їх розмір.

Чинна редакція статті 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не передбачає альтернативних стягнень, що з однієї сторони робить усіх порушників рівними перед Законом, а з іншої – її нееластичною для пом'якшення чи обтяження рівня відповідальності в окремо взятому випадку. Крім цього, стаття містить кілька частин, які посилюють рівень покарання за повторне вчинення порушення протягом року, або за вчинення ДТП в стані сп'яніння, що означає розуміння законодавця недієвості наявних запобіжних заходів та «нерезультативність» покарання за перший випадок такого порушення та високу ймовірність повторення цього порушення протягом року.

Невдала спроба криміналізації відповідальності за керування транспортним засобом у стані сп'яніння на тривалий час відкрила для водіїв нові законні підстави для уникнення відповідальності за такі правопорушення.

Відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень” від 17 червня 2020 року, були вилучені положення, які змінювали статтю 130 КУпАП та включали до ККУ статтю 286-1.

Комітет з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України, відповідно до свого Роз’яснення “щодо окремих положень Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень” № 720-IX від 17 червня 2020 року” від 15.07.2020 р. вважає, що з 3

липня 2020 року стаття 130 КУпАП підлягає застосуванню в редакції, що діяла до набрання чинності Законом № 2617-VIII, тобто до 1 липня 2020 року, а стаття 286-1 КК України виключена.

Проте, з огляду на неоднозначне тлумачення цих змін до законодавства (в період внесення змін про криміналізацію та згодом декриміналізацію статті), як, наприклад, у справі № 686/17539/20, де суддею Хмельницького апеляційного суду було скасоване рішення суду першої інстанції, яким особу було визнано винним за частиною 1 статті 130 КУпАП та передано матеріали справи до правоохоронного органу з метою вирішення питання щодо проведення досудового розслідування за статтею 286-1 ККУ, та з метою посилення рівня відповідальності, був прийнятий Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху”.

Відповідно до цього Закону за керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння встановлена адміністративна відповідальність у вигляді накладення штрафу на водіїв у розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік.

Незважаючи на чергові зміни до законодавства, ситуація з безпекою на дорогах країни не покращилась. За 12 місяців 2022 року органами поліції були виявлені та задокументовані понад 120 тисяч адміністративних правопорушень, пов'язаних з керуванням транспортним засобом у стані сп'яніння, що суттєво не відрізняється від їх кількості за попередні роки [2]. Як результат, за цей період зафіксовано понад 8 тисяч ДТП, які сталися за участі водіїв з ознаками алкогольного або наркотичного сп'яніння, з них майже 800 з потерпілими, в яких травмувалися понад 1000 осіб, з яких майже 100 загинули [3].

З огляду не це, майбутні зміни до законодавства мають

передбачати не посилення розміру штрафу, а введення нових дієвих видів стягнень та підходів до попередження та протидії таким правопорушенням. Відтак, для недопущення вчинення означених правопорушень та їх повторення потрібно кардинально змінювати чинну процедуру притягнення до адміністративної відповідальності, а також порядок виконання адміністративних стягнень, адже чинний КУпАП є морально застарілим та не справляється зі своїм призначенням.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Звіт про стан застосування адміністративного законодавства органами Національної поліції України за 12 місяців 2022 року (форма № 1-АП). URL: <https://data.gov.ua/dataset/4cc90c25-474c-4cb3-8d28-dfc7dc38deab/resource/4c5129cd-dc5d-4785-b05f-759b455f37b7/revision/347210/download>
3. Звіт про дорожньо-транспортні пригоди за грудень місяць 2022 року. URL: <https://data.gov.ua/dataset/974d5613-7c35-43dc-992d-bc8f9a1662e2/resource/2be626c2-c089-4f26-92f3-bed2afd33f10/revision/347209/download>

*Паламарчук Іван Васильович,
кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст Національного
агентства України з питань виявлення,
розшуку та управління активами,
одержаними від корупційних
та інших злочинів (АРМА), м. Київ*

АРМА СЕРЕД ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ДЕРЖАВНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ОСІБ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідно до статті 17 Конституції України забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1].

В свою чергу, державна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру [2].

Національними інтересами України визначаються життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [2].

При цьому, національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2].

Загрозами державній безпеці визначаються [3]: явища,

тенденції і чинники, що унеможливлюють чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу й інших життєво важливих національних інтересів.

Основними завданнями державної політики у сфері забезпечення державної безпеки, зокрема, є [3]:

розвиток спроможностей суб'єктів системи забезпечення державної безпеки щодо своєчасного попередження, виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз державній безпеці України, запобігання та протидії таким загрозам (у тому числі виявлення та розшук активів, осіб, які своєю діяльністю створюють загрозу державній безпеці, що дає можливість для застосування відповідних санкцій та арештів з метою локалізації фінансових та інших можливостей таких осіб);

системна протидія економічному тероризму як суспільно небезпечній діяльності, спрямованій на дестабілізацію та/або завдання іншої шкоди економіці з метою досягнення політичних цілей, економічної вигоди або примушування органів державної влади, міжнародних організацій, юридичних чи фізичних осіб учинити певні дії або утриматися від їх учинення (у тому числі у взаємодії із складовими силами безпеки виявляти та розшукувати активи, які в подальшому можуть бути використанні як засоби для економічного тероризму, задля упередженого застосування санкційних механізмів, що унеможливлює економічний тероризм завдати відчутних наслідків);

інтенсифікація боротьби з тероризмом та організованою злочинністю, протидія руйнуванню державного апарату та місцевого самоврядування у зв'язку з поширенням системної корупції в державних органах (відомо, що будь-яка протиправна діяльність, яка створює загрози державній безпеці може нанести шкоди в залежності від своїх фінансових можливостей, які на

підготовчому етапі в національних інтересах за результатами виявлення джерел цих можливостей у вигляді активів можна локалізувати).

Також, слід зазначити, що поширення явища легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом є загрозою у сфері фінансової безпеки України [4]. Задля протидії вказаним загрозам АРМА² безпосередньо здійснює діяльність з виявлення³ та розшуку⁴ таких доходів, результати такої діяльності та впливають на рівень профілактики (превентивності) такого явища.

При цьому, задля локалізації та нейтралізації зазначених загроз державній безпеці, АРМА здійснює виявлення та розшук активів осіб, до яких застосовано санкції відповідно до Закону України «Про санкції» [5], що є забезпеченням реалізації механізму протидії загрозам державної безпеки України.

Також доречно зазначити, що сили безпеки визначаються як правоохоронні⁵ та розвідувальні органи, державні органи

---

² Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – АРМА), є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері, зокрема, виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

³ Виявлення активів – діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

⁴ Розшук активів – це діяльність із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. При цьому, відповідно статті 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», завданням ОРД є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп (у тому числі як результат необґрунтоване набуття активів), відповідальність за які передбачена КК України з метою припинення правопорушень (використання незаконно набутих активів) та в інтересах кримінального судочинства (забезпечення мети кримінального провадження).

⁵ Згідно з пунктом 1 частини першої статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» правоохоронні

спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України [2].

Отже, АРМА по суті виконання своїх завдань, які полягають у забезпеченні не тільки кримінального судочинства, а й в реалізації механізму з протидії загрозам державної безпеки, тобто є складовим державним органом в загальному механізмі органів державної влади, що забезпечують протидію загрозам державної безпеки, у вигляді виявлення та розшуку фінансових можливостей, які по суті є одним із видів «зброї» у протидії національній безпеці України.

З огляду на викладене, АРМА є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який сприяє в забезпеченні (в межах повноважень як свою чітко відведену роль) державної безпеки України.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 14 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.04.2023).
2. Про Національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII : станом на 14 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення:

органи – це зокрема, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. При цьому, правозастосовні функції в теорії держави і права визначаються як функції компетентних державних органів із виконання законів і підзаконних нормативно-правових актів шляхом прийняття правозастосовного акту. Тобто функції з правореалізуючих дій наданих законом або іншими актами законодавства повноважень. Правоохоронні функції в свою чергу розуміються як функції, сутність яких полягає в забезпеченні безпосереднього реагування на вчинені правопорушення у сфері здійснення державних функцій, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності осіб, які їх вчинили.

14.04.2023).

3. Стратегія забезпечення державної безпеки : Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022 : станом на 14 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення: 14.04.2023).

4. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021 : станом на 14 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 14.04.2023).

4. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII : станом на 14 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 14.04.2023).

*Дунаєва Тетяна Євгенівна,
кандидат юридичних наук, науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою
Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
НАПрН України*

ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕКЛАРУВАННЯ НАЯВНОСТІ ПАСПОРТУ КРАЇНИ-АГРЕСОРА РФ⁶

Відповідно до ст. 4 Конституції України в Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом. Законодавцем також встановлені

---

⁶ Підготовлено на виконання фундаментальної теми «Теоретико-правові проблеми цифровізації кримінального провадження в Україні», що досліджується в НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В.Сташиса НАПрН України (№ державної реєстрації в УкрІНТЕІ 0121U114401).

гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, а процедура поновлення втрачених документів, що посвідчує особу чітко визначена законом.

Як відомо, наявність у громадян України паспортів рф, лнр, днр має певні ризики у сфері національної безпеки. Непоодинокі випадки отримання окремими громадянами України паспортів рф та квазі утворень (лнр, днр) примусово, вимушено або добровільно).

Отже, прийняття нових законодавчих актів в умовах воєнних дій повинно бути виваженим та обґрунтованим, а не лише політично вмотивованим, тому що стосується втручання в права громадян.

Процедура декларування наявності або відсутності паспорту є адміністративною, тобто має бути виписана у відповідному Законі України. Доцільно, щоб було обов'язковим декларування мешканців деокупованих територій. Введення обов'язкового декларування наявності паспорту рф (ДНР, ЛНР), а також адміністративної відповідальності за неподання (несвоєчасне подання) такої декларації, та кримінальної відповідальності за приховування (недекларування) інформації про отримання паспорту рф (ДНР, ЛНР) сприятиме мінімізації певних ризиків.

Доцільно встановити адміністративну відповідальність за неподання декларації, а кримінальну відповідальність за подання неправдивих відомостей.

Конституція України закріплює єдине громадянство в Україні. Слід зазначити, що зараз законодавець не передбачив відповідальності за набуття громадянами України громадянства інших країн, в тому числі країни-агресора, та можливості втрати на цій підставі громадянства України.

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Перші десятиліття нового століття ознаменувалися для України та Світу в цілому, не лише переходом до нової часової епохи, але й інтенсивними процесами промислової революції четвертого покоління (так званої Industry 4.0), як сучасної складової науково-технічної революції.

На відміну від попередніх промислових революцій, зосереджених, переважно, на оптимізації виробничих процесів у матеріальному прояві, Industry 4.0 пов'язана, передовсім, із розвитком та масовим впровадженням у виробництво й побут інформаційно-комунікаційних технологій, автоматизації та роботизації, штучного інтелекту (Artificial Intelligence, AI) і штучних нейронних мереж (Artificial Neural Network, ANN), технологій інтернету речей (Internet of Things, IoT), великих даних (Big Data Driven, BDD) та їх аналітики (Data Driven Decision, DDD), «хмарних» обчислень і віртуальної або штучної реальності (Virtual Reality, VR), блокчейну (Blockchain) [1]. Зазначені технології не просто стають доступними для людей, вони впроваджуються у всіх сферах суспільних відносин, знаходять своє місце у державному управлінні, правоохоронній діяльності, у науці й освіті, на виробництві, у транспорті, торгівлі і навіть у побуті.

На підтвердження діалектичних закономірностей, мова йде вже не так про кількісні, як про якісні зміни. Численні дослідники акцентують свою увагу на глибинних процесах, які несе за собою

цифрова складова науково-технічної революції. Е. Брінджолфсон (Erik Brynjolfsson) з Масачусетського технологічного інституту та К. Стефенсон Маклхарі (Kristina Stefenson McElheran) з Університету Торонто, неодноразово наголошували на тому, що покращення технологій зберігання та обробки даних за останні роки докорінно змінили цілі сектори економіки. Впровадження цифрових технологій, нові можливості збору та використання великих обсягів структурованих даних, інструментарій їх систематизації та аналізу, привели багатьох менеджерів в США до усвідомлення необхідності зміни способу прийняття управлінських рішень. На думку дослідників, уже сьогодні відбувається перехід від інтуїтивного ухвалення рішень до ухвалення рішень на основі аналізу цифрової інформації [2]. В такому ж руслі лунають застереження Ілона Маска (Elon Musk) стосовно небезпеки неконтрольованого застосування технології штучного інтелекту (AI) [3]. Однак, переваги та можливості, які відкриває ця технологія перед людством, наразі переважають страх перед її поширенням. Адже саме технології штучного інтелекту (AI), штучних нейронних мереж (ANN) та ухвалення рішень на основі аналітики великих даних (DDD) відкривають можливість до ефективної протидії правопорушенням у сучасних умовах. У тому числі – правопорушенням корупційного характеру.

Корупція, як явище, що супроводжує всю історію людської цивілізації, невпинно трансформується, лишаючись при цьому однією з ключових загроз не лише економічному зростанню, але й належному функціонуванню держави в цілому. Відповідно до чинного законодавства України, корупція являє собою «використання особою, (зазначеною у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»), наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або

відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, ... або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [4]. Ключовими точками генерування корупційних ризиків можна вважати: управлінські рішення посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування; процедуру надання адміністративних послуг; судові рішення. І саме на ці моменти й орієнтовано як численні антикорупційні норми чинного законодавства, так і більшість наукових розробок вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Важливо зазначити, що навіть застосування найсучасніших технологій не зменшує важливості системного дослідження феномену корупції та розробки дедалі новіших способів протидії їй. І мова йде саме про протидію корупції, а не виключно її запобігання, чи боротьбу з нею (на чому часто акцентує увагу законодавець). Характерно, що у наукових працях вітчизняних дослідників періодично виникають дискусії щодо співвідношення понять «боротьба» та «протидія» як у контексті злочинності загалом, так і щодо окремих видів правопорушень (у тому числі – корупційних). Зокрема, О. М. Джужа зазначає, що термін «боротьба зі злочинністю» в юридичному лексиконі утвердився, хоча цим поняттям охоплюють не всі види протидії злочинності [5, с. 19]. На більш широкому змістовному наповненні саме протидії наполягають М. Л. Грібов та А. М. Черняк. Акцентують окрему увагу на особливостях співвідношенні цих понять й інші вітчизняні дослідники протидії корупції – В. О. Заросило, В. І. Литвиненко, П. Я. Пригунов [6]. Тому, протидія корупції, як сукупність заходів із профілактики цього явища, запобігання його поширенню та боротьби з проявами корупції які вже відбулися, видається найбільш повноцінною категорією.

Усвідомлюючи роль людського фактору в практичній

нездоланності корупції, фахівці дедалі частіше звертали увагу на інструменти, здатні автоматизувати процеси ухвалення рішень та надання послуг. Впродовж останнього десятиліття світом ширилося впровадження електронних технологій всюди, де вони були здатні замінити собою адміністратора чи оператора. Особливу ж роль відігравали проекти електронного урядування та цифрового надання послуг.

Не стояла осторонь цих процесів і Україна. Саме у руслі цих тенденцій у 2014 році було створено Державне агентство з питань електронного урядування України [7]. А вже у вересні 2019 року воно було реформоване у Міністерство цифрової трансформації. 18 вересня 2019 р. Кабінет Міністрів України затвердив постанову щодо діяльності Міністерства цифрової трансформації, яка також регламентує його повноваження та сфери компетенції [8]. За кілька років його результативність стала вельми красномовною. Так, зокрема, за даними Звіту про виконання плану роботи Міністерства цифрової трансформації України на 2021 рік, на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг додалось більше 20 електронних послуг. У мобільному додатку Порталу Дія (Дія) було реалізовано 15 нових послуг та впроваджено відображення 6 нових цифрових документів, зокрема внутрішнього та міжнародного COVID-сертифікатів. Окрім того, було запущено технологію «Дія.Підпис» – захищений електронний підпис, який можна створити у мобільному додатку Порталу Дія (Дія), що дає можливість українцям підписувати будь-які документи, отримувати державні послуги за допомогою телефона [9]. Протягом буремного 2022 року до переліченого додалося ще ряд послуг, а обсяг охоплення громадян України доступом до послуг дії також значно зріс. І з кожною такою новелою, громадяни України отримують ще одну можливість скористатися адміністративними послугами з фактично нульовими корупційними ризиками, що як ніщо інше доводить практичну дієвість антикорупційної концепції

застосування сучасних цифрових технологій у діяльності органів державної влади.

Не перший рік ведуться дискусії і стосовно перспектив цифровізації судочинства в Україні. Однак, це питання ще чекає своїх дослідників як у галузі інформаційних технологій, так і в галузі публічного адміністрування і права.

Література:

1. Ступницький О. І. Сучасна фірма: глобальні виклики Індустрії 4.0. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Вип. 31. 2020. С. 131-138. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-31-20>
2. Erik Brynjolfsson & Kristina Steffenson McElheran. Data-driven decision making in action. MIT IDE RESEARCH BRIEF VOL. 2017. 1. URL : https://ide.mit.edu/sites/default/files/publications/IDE%20Research%20Brief_v13_0.pdf (Дата звернення 09.04.2023р.)
3. Elon Musk among experts urging a halt to AI training. BBC News. 30 March 2023. URL : <https://www.bbc.com/news/technology-65110030> (Дата звернення 09.04.2023р.)
4. Про запобігання корупції: Закон України № 1700-VII від 14 жовтня 2014р. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (Дата звернення 09.04.2023р.)
5. Джужа О. М. Тлумачення кримінологічних понять [Електронний ресурс] /О. М. Джужа // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 1 (7). С. 14–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2014_1_4. (Дата звернення 09.04.2023р.)
6. Литвиненко В. І. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні: наук. аналіт. доп. / В. І.

Литвиненко, П. Я. Пригунов та ін.; [за заг. ред. В. І. Литвиненка]. Київ: ДП«Вид. дім «Персонал», 2016. 89 с

7. Про затвердження Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 492. Офіційний веб-портал Верховної Ради України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF#Text> (Дата звернення 09.04.2023р.)

8. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-ministerstva-cifrovoyi-t180919> (Дата звернення 09.04.2023р.)

9. Звіт про виконання плану роботи Міністерства цифрової трансформації України на 2021 рік. URL : https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/ministry/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%B8_2021.pdf (Дата звернення 09.04.2023р.).

CONCEPT OF JUSTICE IN CRIMINAL LAW

Justice is the main principle that forms the basis of the legal system and society as a whole. The legal system is responsible for administering justice and holding individuals accountable for their actions. It includes a number of institutions, such as courts, law enforcement agencies, and correctional institutions, which are designed to uphold the rule of law and ensure the justice.

The legal system operates on the basis of laws and legal principles designed to provide the justice. These principles are the presumption of innocence, the right to a fair trial, the right to due process, the right to legal representation and etc. which ensure the protection of individuals from abuse and arbitrariness of officials, and the provision of fair and impartial justice.

As we know, the Constitution of the Republic of Azerbaijan establishes the principle of separation of powers, on the basis of which the judiciary is an independent branch of state power. The independence of the judiciary is based on state-imperious functions that are unique to it. Justice is the main function of the judiciary. According to the Constitution of the Republic of Azerbaijan judicial power in the Azerbaijan Republic shall be exercised by the courts of law, through the administration of justice [1]. This provision is also enshrined in the Law of the Azerbaijan Republic On Courts and Judges, according to which justice in the Republic of Azerbaijan shall be administered by courts which belong to the judicial system of the Republic of Azerbaijan [2]. The above indicates that justice is the most important element of a legal democratic state, which the Republic of Azerbaijan has proclaimed itself. Fair and effective justice is a guarantee of the protection of human rights and freedoms, reflects the democracy of criminal justice, and enhances

the authority of the state. The administration of justice is inextricably linked with the adoption of decisions on issues relating not only to political, socio-economic, personal rights and freedoms of a person and citizen, but also to the rights and legitimate interests of the state and organizations.

It should be noted that in legal science there are different views on the definition of justice, its concepts and limits of action. In the legal encyclopedia, justice is defined as a special type of state activity, consisting of the fact of independent, impartial and fair court, on the basis of the law, considers and resolves legal disputes and cases related to its jurisdiction, in the legal forms established by law.

From the point of view of A.A. Kamardina “ justice should be understood as the activity of the court regulated by law in considering and resolving a criminal case in the courts of first and second instance, considering and resolving a criminal case in the order of supervision and on newly discovered circumstances, as well as at the stage of execution of a sentence. At each stage of criminal proceedings, justice is carried out in a special form that corresponds to the purpose and characteristics of each stage” [3, p. 14-17].

According to E.V. Ryabtseva “ justice is the state activity of the court in considering a criminal case on the merits, making a decision on declaring a person guilty or innocent, imposing a fair punishment on the guilty person in the procedural form established by law and taking measures to compensate for harm associated with criminal prosecution” [4, p. 12].

V.M. Semenov defines “justice as the activity of an independent court for the proper consideration and resolution of criminal, civil and other cases and legal issues in a procedural manner and the application, on the basis of the law, of state coercion to offenders or the acquittal of the innocent in order to strengthen law and order, prevent offenses, protection from any infringement of the constitutional order, the rights, freedoms and interests of citizens, organizations, society and the state”

[5, p.16].

It seems more correct point of view of those scientists who characterize justice in relation to all types of legal proceedings. Its supporters express the opinion that justice is a judicial activity to consider any issues related to the proceedings in a criminal case, and at any stage of the process. For example, M.Tikhomirov defines justice as “a procedural law enforcement activity of the court which consider and resolve civil and criminal cases, as well as economic disputes in order to protect the rights and interests of citizens, society and the state” [4, p. 347].

I.L. Petrukhin adheres to this point of view, according to which justice is a procedural activity carried out at all stages of the process” [7, p. 45-46]. It should be emphasized the opinion of Kh.D.Khacharoev regarding the concept of justice. He considers justice as “a system of norms of political and legal relations, norms, ideas, views and concepts implemented in the procedural forms of the activities of its subjects in the investigation of crimes, resolutions of constitutional, civil, administrative and criminal cases, the execution of punishment in order to achieve social justice, protect legal rights, freedoms and interests of the individual, society and the state, ensuring the rule of law, combating crime, limiting its neutralization” [8, p.57-60] .

Noting the positions of the abovementioned authors, we see that most of them characterize justice as the activity of the court in the implementation of judicial power, however, activities are defined differently. Despite this we can mark the following main properties of justice:

1) Firstly, only the court is vested with the power to administer justice, since no other state body has such powers as an independent court. Based on this, justice is a special type of state activity in which the judiciary is exercised. Thus, no state or public bodies can exercise justice. Their activity, including the activity of considering legal disputes, protecting the rights and freedom of citizens, the rights and interests of

state and public enterprises, institutions and organizations, can not be considered as justice. This is very important, as the legislator has established various forms and methods of protecting the rights and freedom of citizens.

2) Secondly, justice is carried out only by observing a special order and in a strictly defined form established by law. This sign follows from the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan, according to which, obligatory condition for declaring a person guilty in committing a crime is the observance of the procedure established by the criminal procedure law. Judicial activity is unimaginable without the observance of strict procedural forms, the violation of which can become the subject of a new trial and even lead to the annulment of a decision. Correct resolution of criminal cases promotes the strengthening of the moral foundations of our society. At the same time, every criminal case is connected with the fate of a person, with the solution of questions about his good name, dignity, freedom, and sometimes life.

So, the court in a special order carries out the function of the state to resolve conflict situations in order to restore the broken legality, protect the rights and interests of citizens, organizations and the state as a whole.

3) Thirdly, justice is carried out on the basis of the principles established by the norms of national (internal) and international law that determine the construction of justice in general. Justice is ensured by the independence of the court and its subordination to the Constitution and the law. The legality of the judicial activity on the implementation of the law assumes that the judicial review of criminal cases is carried out in accordance with the legislation, and this means the application of the norms of criminal law to concrete factual circumstances, actions of citizens and organizations.

Thereby, the court carrying out justice while considering a criminal case applies the law to specific circumstances and makes a conclusion about the criminal nature of the offender's actions and the responsibility for them. The decision or sentence is considered illegal and subject to

cancellation if the court applied a law that is not applicable, or applied an inappropriate law, or incorrectly interpreted the law, as a result of which the court's conclusions contradicted its exact meaning. The legality of judicial activity, which does not allow for arbitrary judicial discretion and the decision of a particular case based on expediency, constitutes the principle feature of truly democratic justice.

As a result, justice plays an important role in criminal proceedings. The role of justice in criminal proceedings is to ensure the fair and impartial justice which consist of investigating and prosecuting crimes, punishing those who are guilty of committing the crimes and etc. It also includes protecting the rights of defendants, such as the presumption of innocence and the right to a fair trial. The legal system relies on the cooperation of law enforcement officers, prosecutors, defense attorneys, judges, and juries, to ensure that justice is fair and impartial. By following the principles of justice, societies can maintain public safety and protect the rights of all citizens.

In modern conditions, the role of justice has increased significantly. It is enough to stress the fact that the competence of the judiciary is constantly expanding, and an increasing number of citizens, collectives, organizations fall into the orbit of justice; justice becomes the last resort for those who despair of seeking a fair solution to a dispute or conflict.

In a democratic society, justice is assigned with the task of monitoring the implementation of existing legislation and guaranteeing the observance of the rights of each member of society.

Thus, the court in a special manner performs the function of the state to resolve conflict situations in order to restore the violated law, protect the rights and interests of citizens, organizations and the state as a whole.

References:

1. The Constitution of the Republic of Azerbaijan.<https://justice.gov.az>
2. The Law of the Azerbaijan Republic On Courts and Judges.<https://justice.gov.az>

3. Kamardina A.A. About the concept and the essence of justice in criminal proceedings // Bulletin of the Orenburg State University. 2014 No. 3. p. 14-17 (на русском языке).
4. Ryabtseva E.V. Justice in the criminal process of Russia: monograph. / Publishing house "Yurlitinform", 2010. 400 p (на русском языке).
5. Semenov V.M. Judicial branch. Law enforcement agencies of the Russian Federation: textbook. Ekatenburg .2002. 320 p. (на русском языке).
6. Tikhomirov M.U. Legal encyclopedia /edited by M.U. Tikhomirov. Moscow. 1997. 525 p. (на русском языке).
7. Petrukhin I.L. Theoretical foundations of the effectiveness of justice. Moscow, 1979. 392 p. (на русском языке).
8. Khacharoev Kh.D. To the question of the concept and essence of justice // Russian Justice. 2012. No. 4. p. 57-60 (на русском языке).

Hasanov Emin Rasif oghlu,
Phd student, Forensic
Examination Center of the Ministry of
Justice of the Republic of Azerbaijan

CHARACTERISTICS OF SPECIAL CONFISCATION AS ANOTHER CRIMINAL-LEGAL MEASURE

The prevalence of crime and its many manifestations in modern society forces governments to seek out the most logical countermeasures. The notions of maintaining the safety of the individual, society, and the state, differentiating between criminal responsibility, humanizing punishment, and universalism of criminal-legal measures make up the social essence of criminal-legal policy.

In accordance with Recommendations 4 and 38 of the Financial Action Task Force (FATF) of the Organization for Economic Co-

operation and Development, which regulate the confiscation of criminally obtained property and related international cooperation issues, an effective system for confiscation includes tracking and investigation, international cooperation, includes preventive measures (freezing and confiscation of property) and non-criminal confiscation measures. Asset return, as used in this document, refers to the distribution, repatriation, or return of unlawful proceeds where the asset is situated abroad. Returning the proceeds of corruption (ie looted assets) to their rightful owners is a key principle of the 2003 United Nations Convention against Corruption (Merida Convention, chapter 5). FATF standards require countries to sign, ratify and fully and effectively implement this convention [2].

When the Soviet authorities instituted property confiscation, it was reinstated in the criminal code as a form of punishment despite the fact that it had been abandoned at the end of the Russian Empire, of which Azerbaijan was a part for long-time. However, its continuous presence in the legislation was accompanied by a decrease in the range of criminal acts to which it was applied. Thus, while in the early years of Soviet rule, confiscation of property covered a wide range of acts, the number of these acts gradually decreased in each subsequent codified criminal legislation act. With the revisions made to the Russian Federation's criminal code at the end of 2003, property confiscation was largely eliminated from the system of punishment. But after realizing that it was a mistake to fully leave out confiscation, the legislator added it back into the Criminal Code in the middle of 2006. This time, it was added to the Code as "another criminal-legal measure," which was a different approach.

With the amendment to the Criminal Code approved by the Law of the Republic of Azerbaijan dated December 30, 1999 by the Law dated March 7, 2012, confiscation of property was removed from the system of punishment as a type of punishment. Confiscation of property was transferred to the current criminal law of the country from the history of Soviet legislation. Thus, although Azerbaijan regained its state independence in 1991, the Criminal Code of 1960, adopted during the

Soviet rule, was in force for a long time - until September 1, 2000. This should also be taken into consideration that the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan, commenting on Article 32 of the 1960 Constitution of the Republic of Azerbaijan, in its decision dated January 12, 1999, determined that only the tools and means used during the commission of the crime, as well as the property obtained through crime, should be subject to confiscation.

The following describes the novelties brought about by the modifications and additions made to the Republic of Azerbaijan's current criminal code by the Law of March 7, 2012:

1) the penalty of confiscation of property is excluded from the system of punishment and is not considered as a type of punishment;

2) the property confiscation penalty is renamed and defined as "special confiscation";

3) special confiscation is included among other criminal-legal measures;

4) special confiscation can be applied to both individuals and legal entities;

5) unlike property confiscation, the range of property that can be the subject of special confiscation is expanded;

6) the application of special confiscation is excluded in cases where the tools and means used in the commission of a crime, as well as the property obtained through crime must be returned to the legal owner;

7) If confiscation of property could be applied only in the cases specified in the sanction of the article, special confiscation can be applied in the cases provided for in Chapter 15-1 of the CC [1, p. 311-312].

The property confiscation penalty and the special confiscation type of criminal-legal measure are not fundamentally different from each other. Special confiscation may be imposed on property. According to Articles 135.1 and 135.2 of the Civil Code of the Republic of Azerbaijan, property is a collection of any objects and intangible benefits. Securities and money are also regarded as property. Regardless of whether the item

is useful or not, its value does not prevent its confiscation.

The following characteristics of exceptional confiscation can be differentiated: 1) special confiscation is mandatory; 2) special confiscation is not penalty; 3) special confiscation can be applied both to the property of the person who committed the crime and to the property of third parties; 4) special confiscation can be applied only by court decision; 5) special confiscation can be applied only in relation to properties specified by law; 6) the property subject to special confiscation is in somehow connected with the commission of the crime; 7) special confiscation is irreplaceable.

Special confiscation, as opposed to property confiscation, is not a part of the criminal justice system. Different nations have different methods for dealing with this. Special confiscation is sometimes used as an additional form of punishment (e.g., in France and Japan), sometimes in connection with security measures (e.g., in Italy and Romania), and sometimes in connection with other legal consequences that are consistent with punishment and security measures. (for example, Germany, Austria , Sweden). Special confiscation is a category of additional criminal-legal measures in the Republic of Azerbaijan. In other words, the existing legal system does not incorporate property confiscation as a form of punishment. However, this policy targets the property connected to the crime rather than the convict's rights and freedoms, which have been stripped of their punishment-like nature.

What criteria are used to differentiate special confiscation from other security measures? Undoubtedly, confiscating illegal objects is a security measure. The safety of society is necessarily threatened by items whose unfettered circulation is prohibited. For instance, when the state seizes a firearm that has been used as a tool of crime, it also aims to stop the commission of a new crime..

E. Martynenko has shown about the place of confiscation of property in the system of other criminal-legal measures that the legislator has combined several different types of confiscation in one article.

According to the author, confiscation is a criminal-legal measure when it is a punishment, another criminal-legal measure when the property obtained through the commission of a crime is taken, and a special confiscation or security measure when weapons and other tools belonging to the perpetrator are taken as a tool for committing a crime [3, p. 57].

Special confiscation is established only by the final decision of the court. In some cases, it is not possible to bring a person to criminal responsibility (death of a suspect, avoidance of criminal prosecution, etc.). In such cases "in rem" provisions apply. The "in rem" clause allows the application of special confiscation in cases where the criminal prosecution is terminated without exculpatory grounds and there is sufficient evidence that the property was obtained by criminal means, and in this case the burden of proving the origin of the property and other necessary circumstances is on the interested party.

Special confiscation is the compulsory acquisition of property for the benefit of the state without compensation. For the purposes of applying special confiscation, the value (value) of the property that will be seized is irrelevant. The list of property subject to special confiscation primarily includes instruments and means used in the commission of a crime. Instruments and tools used in the commission of a crime are confiscated if they are not instruments or tools that should be returned to their legal owner. Therefore, if the equipment or methods used to commit the crime have a legal owner, as required by law, they shouldn't be taken away. If the tools or means used in the commission of a crime are items that are prohibited for civil circulation, those items must be confiscated in all cases, and in the case of restricted items for civil circulation, they must be confiscated in cases where those items are used without special permission. In cases where items belonging to other legal entities or natural persons are used as instruments or means of crime based on a special permit, those items cannot be confiscated because they must be returned to their legal owner [1, p. 312-313].

Due to its legal nature, property confiscation is typically established in the law as a kind of criminal punishment. The only exception to this rule in the history of Russian law was the definition of property confiscation as a result of a criminal penalty in the Criminal Code of 1845 [4].

As we previously discussed, special confiscation differs from property confiscation in that it lacks a punitive component. This is the major characteristic that sets it apart from punishment due to its legal status. Punishment cannot in any case represent the essence of another criminal-legal measure. Special confiscation does not mean compensation for the crime committed. The literature shows the following signs in favor of this position:

1) The property obtained through crime has never legally belonged to the person who committed the crime;

2) If the property obtained by crime has been converted or re-created, it cannot be considered as the proceeds of the property obtained by crime, as property legally in the possession of the offender.

3) Of course, there will be certain restrictions on the offender's property rights during the confiscation of the criminal tools used in the crime, and there may be discussions about the seizure of the offender's property for legal reasons. However, unlike the punishment, the current limits in this situation do not deprive the offender of any rights [5].

One of the difficult points in this issue is that the legislation does not define the definition and signs of other criminal-legal measures, as well as the different aspects of special confiscation from other criminal-legal measures, including punishment. The absence of a legal definition of "other criminal-legal measures" and the lack of agreement on what they entail has given rise to a variety of interpretations of the term. Taking into account the opinions expressed in the literature on this issue, it can be said that currently there are two approaches to their understanding: broad and narrow approach. When used broadly, the term "approach" refers to all or the majority of the necessary measures outlined in the

Criminal Code, whereas when used narrowly, it solely refers to the various ways that criminal responsibility is put into practice. However, there is no consensus among proponents of both broad and narrow approaches as to what should be considered other criminal-legal measures.

Another factor that makes the situation more complicated is that, unlike punishment, which includes necessary medical procedures and is included among other criminal-legal measures, the goal of exceptional confiscation is not explicitly stated in the law. Thus, according to Article 41.2 of the Criminal Code, the punishment is applied with the aim of restoring social justice, reforming the convict and preventing the commission of new crimes by both convicts and other persons. By returning confiscation to the Criminal Code in a new form, the legislation made a serious step forward in preventing unjustified confiscation of property, on the one hand, and on the other hand, created enough opportunities for discussions about the criminal-legal nature of private confiscation. The fact that additional criminal-legal measures in legal theory are not perfectly understood is one of the issues that serves as a starting point for discussion.

Literature:

1. Commentary on the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan / edited by professor F.Y.Samandarov. Baku, 2018, 704 p. (in Azerbaijani language).
2. Best practice in confiscation and recovery of criminal property / <http://www.fiu.az/uploads/content/docs/methodology/musadire.pdf> (in Azerbaijani language).
3. Martynenko E.V. Confiscation of property in the current Russian criminal law: monograph. M.: Yurlitinform, 2011, 152 p. (in Russian language).
4. Propostin A.A. Confiscation of property: past, present, future: monograph. Moscow, M.: Yurlitinform, 2011, 264 p. (in Russian language).

5. Criminal law of Russia. General part: textbook / ed. F.R.Sundurov, I.A.Tarkhanov. M.: Statut, 2009, 751 p. (in Russian language).

СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

*Андрій Ковальчук,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри правосуддя
Державного університету інфраструктури
та технологій*

ЗАСТОСУВАННЯ КРИПТОАКТИВІВ ТА БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ

На початку лютого цього року Виконавча рада Міжнародного валютного фонду (МВФ) обговорила елементи ефективної політики щодо криптоактивів і опублікувала відповідні рекомендації та настанови для країн-членів МВФ.

У документі розглядаються переваги і ризики використання криптоактивів, а також наслідки впровадження для монетарної та фіскальної політики. Зокрема побоювання МВФ полягають в тому, що широке впровадження криптоактивів може підрвати ефективність монетарної політики, дозволить обходити заходи з управління потоками капіталів та посилить фіскальні ризики.

Ще у 2019 році Міжнародний валютний фонд та Світовий банк запустили квазікриптовалюту (засновану та технології блокчейн) Learning Coin. Основною метою створення такого продукту є вивчення можливостей блокчейну та цифрових активів, а сам Coin доступний лише співробітникам МВФ та Світового банку.

Важливо, щоб правова мотивація вітчизняного підприємництва щодо крипто валют та криптоактивів усе більшою мірою базувалася на технології «блокчейн» та перспективах

застосування криптовалют.⁷ Блокчейн - це сформований за визначеними правилами й принципами безперервний та послідовний ланцюжок блоків, які містять принципово важливу інформацію (зокрема, про угоди та їх характеристики у сфері підприємництва).

Тому, вже давно виникла потреба у визначенні правової природи віртуальних валют та блокчейн-технологій.

Держави, націлені на всебічну підтримку підприємництва, переходять від експериментів до легалізації та практичного впровадження блокчейн-технологій у найбільш важливих сферах господарської та економічної діяльності.⁸ Наприклад, в Японії технологія криптовалютного блокчейну є невід'ємною складовою державної стратегії розвитку цифрових фінансів. У квітні 2017 р. японське законодавство визнало криптовалюту одним із ключових інструментів фінансових розрахунків. На сьогодні Агентство фінансових послуг Японії (FSA) активізує правову мотивацію криптоіндустрії на засадах блокчейн-технологій.

Також інші цивілізовані країни націлені не перешкоджати розвитку криптоіндустрії на засадах блокчейн-технологій. Зокрема, Великобританія забезпечує синергію блокчейн-технології зі штучним інтелектом (AI) та «Інтернетом речей» (IoT). Водночас окремі прояви обмежувального підходу спостерігаються у США, де криптовалютні операції не заборонені, але скрупульозно регулюються. Водночас попри наявність трьох регуляторів та складні умови ведення криптовалютного бізнесу, США на сьогодні є лідером за кількістю наявних блокчейн-компаній.

Також зазначимо, що Китайська мережа блокчейн-платоформ

---

⁷ Детальніше див: А.Т.Ковальчук, С.Г.Стеценко. Фінансово-правові засади регулювання крипто валютного ринку // Публічне право.- 2018.-№ 1.- С. 85-92.

⁸ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/legal-and-regulatory-framework-blockchain>

(BSN) займається розробкою та створенням інфраструктури децентралізованих токенів та планує у другій половині 2021 р. запустити бета-версію цифрової валюти. Китайська мережа блокчейн-платформ (BSN) займається розробкою та створенням інфраструктури децентралізованих додатків і токенів та планує уже в другій половині 2021 р. випустити бета-версію цифрової валюти центрального банку (CBDC) Китаю.

Водночас великі китайські гравці цього ринку стали переносити в Іран свої ферми, оскільки там електроенергія вчетверо дешевша. На даний момент, імовірно, в Ірані знаходиться 14 величезних майнінгових ферм, які споживають сумарно близько 300 МВт енергії, що можна порівняти з містом населенням 100 000 чоловік. З огляду на ситуацію на ринку криптовалюти, проблема в найближчому майбутньому може посилитися.

Ще у 2018 році 10 найбільших світових банків об'єдналися з метою розробки власної криптовалюти задля її використання з 2018 року у спільних фінансових операціях. Держави, що займають провідні позиції в міжнародних рейтингах (США, Великобританія, Катар), затвердили на нормативному рівні цифрові стратегії (у тому числі блокчейн), у положеннях яких визначено заходи щодо забезпечення прискорення темпів цифрового економічного розвитку та прогресу.

На наше переконання, Україна має законодавчо забезпечити сприятливий для підприємництва діловий клімат, справедливі правила економічної конкуренції, і головне – адекватно реагувати на цивілізаційні виклики нової технологічної епохи. Світовий досвід успішних й економічно розвинутих держав показав, що регуляторна система в країні має бути сконструйована таким чином, щоб капітал великих компаній активно підхоплював й інвестував технологічні інновації, а середній і малий бізнес домінував в реалізації підприємницьких нововведень.

СЕКЦІЯ 6. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ

*Вознюк Юрій Степанович,
історик, відповідальний секретар журналу
«Воєнна історія»
ВГО «Український інститут воєнної історії»
м. Київ, Україна*

*Синицький Петро Едвартович,
кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
психології та соціально-гуманітарних дисциплін
Київського інституту водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

ФІЛОСОФСЬКО - ЮРИДИЧНА ДОКТРИНА ПРИРОДНОГО ПРАВА ГУГО ГРОЦІЯ ТА ЙОГО ТРАЕТАТ «ПРО ПРАВО ВІЙНИ ТА МИРУ»

Драматичні події сучасної Четвертої світової війни, в реаліях якої нам, як сучасникам, на превеликий жаль сьогодні доводиться існувати, спонукають до осмислення сутності новітнього мілітарного, суспільно-політичного та соціокультурного феномену четвертої за ліком світової («гібридної») війни доби Постмодерну [1, с 117].

У визначенні сутності та екзистенційної природи сучасного соціо-мілітарного феномена нам може допомогти екскурс в історію світової філософсько-правової думки XVII століття до творчості визначного голландського вченого, теоретика доктрини природного права та корифея теорії міжнародного права Гуго Гроція, який був одним із перших мислителів, що дослідив природу війни та миру і заклав теоретичні підвалини наукового розуміння виникнення феномену війни.

Метою даної доповіді є спроба історичної розвідки та ретроспективного аналізу наукової діяльності Гуго Гроція як теоретика філософсько-юридичної доктрини «природного права» та засновника вчення про міжнародне право стосовно правил ведення війни, а також про правові засади війни та миру.

Доба європейського Відродження та Ранньомодерний час у Старому світі ознаменували собою якісно новий етап у розвитку нових філософських поглядів (підходів) у соціомілітарній думці Нового часу. Зрештою цей науковий пошук породив новий філософський дискурс, який призвів до появи нової парадигми філософського мислення, що закономірно знайшло своє відображення в новому осмисленні природи та екзистенційних характеристик феномену війни.

Основний крок у цьому новому розумінні феномену війни, його сутності, зробив тавидатний нідерландський філософ, історик, юрист, поет, політичний діяч та теоретик «природного права» Гуго де Гроот, або Гуго Гроцій (1683-1645). Він став засновником і фундатором нової науки про міжнародне право, праці якого не втратили своєї актуальності і донині. Його знаковий трактат «Про право війни та миру» було видруковано у 1625 році під час загальноєвропейської Тридцятилітньої війни 1618-1648 років, який став Євангелієм з нової галузі юриспруденції – теорії міжнародного права [2, с.57].

Ще змалечку Гуго Гроцій був вундеркіндом та дивував своїх дорослих сучасників неабиякими інтелектуальними здібностями (зокрема короля Франції Генріха IV). У 15 років Гроцій здобув ступінь доктора права Орлеанського університету. В 1605 році він написав трактат «Про право здобичі», що був надрукований у 1609 році під назвою «Вільне море». Цей ранній трактат є предтечею його більш пізнього трактату «Про право війни і миру» до якого увійшли окремі базові положення з трактату про «Вільне море».

Свою класичну працю «Три книги про право війни та миру» Гуго Гроцій написав у 1623 році на еміграції у Франції за часів правління Людовіка XIII.

У присвяті на початку трактату, автор вказує, що цей твір написаний «зادля захисту Справедливості». Виявити засадничі принципи справедливості у міждержавних, міжнародних відносинах – ось головна мета, яку переслідував Гуго Гроцій у написанні цього твору. Безглузда жорстокість та віроломство, які супроводжували війни між тогочасними державами, зокрема й Тридцятилітню війну, зустріли засудження у мислителя. Автор зауважує, що «серця людей втомлені війною» та лише прагнуть встановлення суцільного миру.

Якщо в принципі війн між державами запобігти неможливо, то війна, за глибоким переконанням Гуго Гроція, повинна вестися за певними правилами, які спираються на засади гуманності і права. Мислитель вступав у полеміку зі своїми сучасниками, які стверджували, що нібито у міжнародних відносинах все вирішує сила і що під час війни закони припиняють свою дію. Він намагається принципово по-іншому підійти до питання співвідношення війни та миру. Вирішення цієї проблеми спиралося на розуміння самої екзистенційної природи права.

Гуго Гроцій висловлює припущення про існування двох видів права, а саме норм, які виникли «шляхом встановлення» та норм які випливають «із самої природи». Щодо другого виду, то філософ мав на увазі ідею про існування так званого «природного права». «Матір'ю природного права є сама природа людини ...» - стверджує Гуго Гроцій [3].

Це право залежить не тільки від волі людей, а і от волі Бога. Саме Бог вимагає дотримання та виконання норм «природного права». Принципи природного права відповідають базовим

потребам співжиття людської спільноти. Це право витікає із здорового глузду, котрим та чи інша дія людини, визнається або морально ганебною або морально необхідною. Гуго Гроцій проголошує Бога творцем Законів Божих, які викладені у Святому Письмі. Закон Божий був тричі даний людям: перший раз одразу після створення людини, потім для спасіння людини після Потопу і востаннє - через Ісуса Христа, заради остаточного очищення людського роду.

Гуго Гроцій дає ґрунтовну відповідь на питання походження держави. Він пояснює це природньою схильністю людей до спілкування. Люди об'єднались у державу через неспроможність окремих родин протистояти зовнішньому насильству. Причому зробили це не за велінням Бога, а добровільно. Він дотримувався «договірної» теорії походження держави, яка стала типовою для європейської природно-правової наукової традиції у поясненні походження феномену держави. Мислитель дає таке визначення цьому феномену: «Держава... є досконалий союз вільних людей, укладений задля дотримання права і загальної користі» [3].

За Гуго Гроцієм, важливий елемент людського права – це право, обов'язкову силу якому надає воля усіх народів, або багатьох із них. Це право нідерландський філософ називає «правом народів». Згідно з його розумінням, «право народів» конвертується на практиці у площині міжнародних відносин у міждержавні взаємини, які створюються за взаємною згодою держав з міркувань спільної вигоди. І хоча «право народів» набуває сили з міждержавних угод, Гуго Гроцій вбачає джерелом «права народів» саму природу, Закон Божий та людську мораль. Гуго Гроцій вважає, що дотримання «права народів» є не менш важливим ніж дотримання внутрішнього національного права. Не можливо погодитися з тими, хто вважає, що під час війни припиняється дія будь-якого права [3].

Гуго Гроцій, маючи широку наукову ерудицію, виходить

далеко за межі суто військово-правових та міжнародно-правових проблем. Він розмірковує над проблемою створення універсальної системи права миру та права пійни, яка у своїх принципах і методах одержання засадничих положень не визивала принципових суперечок у представників різних релігійних конфесій. «Ні авторитет церкви, ні авторитет Святого Письма, фактично жодна форма релігійного одкровення не могла створити підвалини права, у рівній мірі обов'язкового і для протестантів і для католиків, яке б визначало відносини між християнськими та нехристиянськими правителями» [2, с.57].

Вивчаючи феномен війни Гуго Гроцій визначає війну, як «стан боротьби силою». Він стверджує, що під таке визначення війни підпадають і «приватні», і «публічні» війни. Приватні війни – це такі війни, що ведуться приватними персонами, які не наділені публічною владою. Публічні війни – це такі війни, які ведуться інститутами публічної (державної) влади. В трактаті «Про право війни і миру» йдеться насамперед про публічні війни. Гуго Гроцій не висловлює думку про заперечення усякої війни. Тобто він не є пацифістом у сучасному розумінні. Навіть навпаки, бо на його переконання цей феномен, цей процес має природний характер.

На думку Гуго Гроція, виправданням війни може бути або крайня необхідність, або істинна любов до людей. Він переконує в тому, що війну хибно вважати мистецтвом через її жахливість. Філософ з'ясовує, які причини можуть спричинити війни і що є кінцевою метою війни: «Всі взаємні суперечки осіб, що не пов'язані в єдине загальним внутрішньодержавним правом, стосується стану війни та миру; такими є суперечки тих, що не об'єднані в народ, чи тих, що належать до різних народів, як приватних осіб так і самих правителів, а також осіб, які мають такі ж права як і правителі ... Сама ж війна приводить до миру як до кінцевої мети» [4]. За Гуго Гроцієм, війну може спричинити необхідність самозахисту,

повернення того що належить, або повинно належати нам, чи ж заради покарання правопорушника.

Гуго Гроцій для оцінки дій воюючих сторін використовує критерій «справедливість», спираючись на який вчений обґрунтовує необхідність обмеження жакіть війни. Зокрема, він радить мінімізувати кількість вбивств під час війни, якщо для цього є хоч найменша можливість, бо вони несумісні з Божественною заповіддю любові до ближнього [4, с. 99]. Гуго Гроцій визнає війни невідємним атрибутом та характерною рисою, умовою існування людства, проте вважає, що вони приносять безліч нещасть. Він дає раду, що якщо не має впевненості у справедливості війни, що може розпочатися, то краще її не починати і надати перевагу миру.

Гуго Гроцій поділяє війни на справедливі та несправедливі. Справедливою є війна, що є відповіддю на правопорушення. Справедливими є війни, вчинені народом для самооборони та захисту свого надбання. Такі війни, на переконання мислителя, не суперечать природному праву, адже передбачливість і піклування про самих себе не суперечить природі людської спільноти. До несправедливих війн нідерландський мислитель відносить агресивні, загарбницькі війни. Гуго Гроцій вважає неприпустимими та неправомірними напади, що здійснюються однією державою проти іншої заради корисних, егоїстичних намірів, через оволодіння чужими родючими землями та іншими багатствами з метою підкорення та поневолення, перетворення на рабів іншоплеменних народів всупереч їхньої волі. Не можна вважати правомірними також і військові дії в тих випадках, коли до них звертається якась держава через «непевне побоювання» зростаючої могутності сусідів, котрі не дають жодних підстав для цього та нічим невиказують своїх агресивних намірів. Якщо причини розв'язання війни не є поважними, навіть якщо війна була розв'язана в «урочистому порядку», усі пов'язані з нею дії «несправедливі за

внутрішнім сенсом». Ініціатори несправедливої війни несуть відповідальність за її наслідки[3].

Гуго Гроцій пропонує пом'якшити жорстокість війн. Великий мислитель вимагає бути милосердним до тих, хто виступає на боці противника з примусу, або випадково. Під час бойових дій треба жаліти дітей, жінок та старих людей, а також священників, науковців, землеробів, торговців та інших мирних громадян. Він вимагає гуманного ставлення до полонених, вбивство яких під час військових дій є ганебною справою. Автор трактату висловлюється і за встановлення низки обмежень щодо знищення та загарбання під час війни майна ворожої сторони (мародерства) та одержання влади над переможеними. Вчений приділяє значну увагу питанням про договори, що укладаються між державами і про взаємні обіцянки, які даються обома суб'єктами угоди.

Гуго Гроцій підкреслює «святість» цих договорів, обов'язкове дотримання взятих на себе забор'язань сторонами цих домовленостей та опору на сумління у взаєминах ворожих сторін. Значний інтерес становлять зауваження, стосовно позиції нейтральних держав по відношенню до воюючих сторін. Нейтральні країни забор'язані не підтримувати тих, хто веде несправедливу війну. В суперечливих, сумнівних ситуаціях нейтральним державам рекомендується надавати рівні послуги сторонам конфлікту, окрім воєнної допомоги [3].

Гуго Гроцій вважає, що існує три способи запобігання війни. Суперечність, що існує між державами та готова перетворитися у війну, може бути вирішена, по-перше, шляхом переговорів. По-друге, сторони конфлікту можуть обрати третейського суддю. По-третє, суперечку можна вирішити шляхом жеребу. (Доволі «оригінальний» спосіб запобігання військового конфлікту). Навіть «справедливі» війни, констатує вчений, треба починати дуже обачно. Існують політичні ситуації, що краще взагалі відмовитись

від цих війн. Коли війна вже стала неминучою, то вона ведеться «заради укладання миру». Про мир видатний мислитель постійно веде мову на сторінкаї свого трактату, закликаючи до запобігання війни «по мірі можливості». «Закликами про дотримання сумлінності та миру» Гуго Гроцій завершує свій славетний трактат [3].

Таким чином можна зауважити, що гуманістична позиція Гуго Гроція захоплює нас різким засудженням несправедливих війн, вимогою дотримання гуманних правил ворогуючими сторонами. Голландський мислитель указав на три способи запобігання воєн: через переговори; використовуючи «третейського суддю»; рішення суперечності методом жеребкування. Зауважимо, що а останньому випадку Гуго Гроцій не зовсім оригінальний, бо зі стародавніх часів вирішення конфліктів покладалось на жереб, через нього «говорить воля Богів». [5, с.80].

Підсумовуючи потрібно констатувати, що видатний голландський мислитель XVII століття Гуго Гроцій вніс величезний вклад у світову соціо-мілітарну та правову думку стосовно екзистенційної природи війни і миру, спираючись на філософську доктрину природного права та ставши засновником теорії міжнародного права про правові засади ведення війни, які не втратили актуальності і донині , а його філософсько=правові сентенції звучать сучасно і актуально та є дороговказом для запобігання або врегулювання новітніх воєнних конфліктів.

Література:

1. Вознюк Ю.С. Онтологія новітнього мілітарного феномена світової гібридної війни доби Постмодерну // Матеріали наукпвп-практичного семінару 21 травня 2020 року / Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах ХХ – початку ХХІ ст.; тенденції та закономірності / Збірник наукових

праць / Код. авторів за ред. І.І. Фурмана – Київ: ЦП «Компринт», 2020. Вип. 9. – 223.

2. Філософія і методологічні проблеми воєнної теорії і практики: підручник / В.Ф. Баранівський, Л.М. Будатьянц, В.С. Чоргий та інші, - К.:НУОУ, 2012. – 524 с.
3. Гуго Гроцій. «О праве войны и мира». Пер. с латыни. М.: Ладомир, 1994.- 868 с.
4. Шевців М.Б. Історико-філософська рефлексія війни / Науковий вісник 2' 2016, Львівський державний університет внутрішніх справ; Серія юридична. С. 96-104.
5. Цюрупа М.В., Ясинська В.С. Основи загальної та воєнної політології: підручник / Цюрупа М.В., Ясинська В.С. під заг. редакцією Телелима В.М. – К.: Кондор-Видавництво, 2013. – 512

***Бурдоносова Марина Анатоліївна,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та адміністративного
права
Державного університету інфраструктури та технологій*

МЕТОДОЛОГІЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЄС ТА СКЛАДАННЯ ТАБЛИЦЬ ВІДПОВІДНОСТІ

До лютого 2022 року основним координуючим документом щодо адаптації українського законодавства була Угода про асоціацію між Україною та ЄС, Євратомом і державами-членами, що вимагала від українських державних органів наблизити національне законодавство до сотень законодавчих актів ЄС. Вона також вимагала від України не лише адаптувати, а й виконувати

наближене законодавство. Однак, з 28 лютого 2022 року після подання Україною заявки на членство в ЄС цей процес суттєво прискорився. Європейська комісія аналізувала заявку України на основі її спроможності відповідати критеріям, встановленим Копенгагенською Європейською Радою 1993 року, які вимагають:

- щоб країна-кандидат досягла стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини, повагу та захист меншин;

- існування функціонуючої ринкової економіки, а також спроможності впоратися з конкурентним тиском і ринковими механізмами всередині Союзу;

- здатність брати на себе зобов'язання членства, включаючи дотримання мети політичного, економічного і валютного союзів [1].

Крім того, додатково наголошувалось на необхідності вказати поточний прогрес по виконанню зобов'язань, що випливають з Угоди про асоціацію і положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі [2].

З метою надання Комісії необхідної інформації для проведення аналізу Уряду України було надано опитувальник, в якому просили викладати стисло, прозоро та у чіткій формі відповіді, що охоплюють всі істотні аспекти питань. На основі цього документа 17 червня 2022 року Європейська Комісія рекомендувала надати Україні статус кандидата на членство в ЄС, за який було проголосовано 23 червня 2022 року усіма країнами-членами ЄС.

Ці події суттєво посилили темпи узгодження усього масиву національного законодавства і практики із законодавством ЄС. Водночас, Угода про асоціацію та пов'язані з нею документи встановлюють низку різних кінцевих термінів, узгоджених у ході тривалих переговорів між сторонами. Українські державні органи не мають права змінювати ці кінцеві терміни в односторонньому порядку. Вони мають зобов'язальну силу як такі, що узгоджені у процесі переговорів. Домовитись про відстрочку можна напряму з

представниками Європейського Союзу в рамках спільних установ України та ЄС, що діють згідно з Угодою про асоціацію.

Інші двосторонні угоди між Україною та ЄС також можуть вимагати певного ступеня адаптації законодавства. Крім того, Україна може здійснювати так зване добровільне наближення, виходячи за межі своїх зобов'язань за угодами із Європейським Союзом, взявши законодавство ЄС за взірць для розробки власного законодавства у сферах, що не підпадають під Угоду про асоціацію, або не зазначених у ній законодавчих актів. Для цього була розроблена методологія перевірки відповідності законодавству ЄС, яка має на меті допомогти українським державним службовцям розробляти відповідні законодавству ЄС законодавчі акти, складати й використовувати таблиці відповідності і проводити їх перевірку.

Основини методами адаптації законодавства України до ЄС є: метод динамічного наближення та порівняльно-правовий. Угода про асоціацію передбачає саме динамічне наближення, оскільки законодавство ЄС, як і будь-яка інша правова система, досить швидко розвивається, щороку в ЄС ухвалюються сотні нових законодавчих актів. Отже, розробники Угоди про асоціацію домовились, що списки законодавчих актів ЄС, що їх Україна зобов'язана дотримуватись, можна коригувати з огляду на зміни в законодавстві ЄС. Рішення повинні ґрунтуватися на ретельному порівняльному аналізі як чинного вторинного законодавства ЄС, як того вимагає Угода про асоціацію, так і нещодавно ухвалених правових актів ЄС. Таким чином проекти українського законодавства скоріше будуть засновані на найновіших правових актах ЄС, на відміну від вимог Угоди про асоціацію.

Якщо український розробник законодавства, використавши метод динамічного наближення, вирішить адаптувати українське законодавство до новоухваленого законодавства ЄС, встановлені в Угоді про асоціацію терміни наближення до «старого» законодавства ЄС залишаться у силі. Але складні випадки

підлягають обговоренню та врегулюванню у рамках двосторонніх органів України та ЄС.

Порівняльно правовий метод практично застосовується, коли докладну інформацію про відповідність проекту акта відповідним нормам законодавства ЄС та міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції зазначають в одній із двох таблиць відповідності. Вибір таблиці залежить від змісту проекту акта і пріоритетів або строків виконання міжнародно-правових зобов'язань у сфері європейської інтеграції.

Якщо залишилося більше двох років з моменту початку розроблення проекту акта до завершення строку, відведеного Угодою про асоціацію (або будь-якою іншою відповідною міжнародною угодою між Україною та ЄС) для наближення законодавства, то необхідно готувати таблицю № 1. В такому випадку, спочатку зазначають положення акта українського законодавства; потім відповідні положення джерел права Європейського Союзу (аcquis ЄС); далі оцінку відповідності праву Європейського Союзу (відповідає, не суперечить, частково враховує, не відповідає, не врегульовано); відповідні положення джерел міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції; та їх оцінку відповідності.

Якщо залишилось менше двох років з моменту початку розроблення проекту акта до завершення строку наближення, що вимагається згідно з Угодою про асоціацію або будь-яким іншим міжнародним договором у сфері європейської інтеграції, то необхідно готувати таблицю № 2. В ній слід відштовхуватись вже від положень акта ЄС, наводити повністю текст законодавчих актів ЄС постатейно і співвідносити їм у таблиці посилання як на вже чинні положення українського законодавства, так і на нові положення, запропоновані у проекті. Далі, так само як і в першій таблиці зазначається оцінка відповідності законодавства України щодо ЄС (відповідає, не суперечить, частково відповідає, не

відповідає, не врегульовано), наводяться норми законодавства України з посиланням на акти законодавства, що регулюють відповідний предмет і у яких впроваджено відповідні положення); крім того зазначаються необхідні подальші заходи для належного наближення законодавства (необхідні проекти законів, підзаконних актів, методичних настанов) [3].

Література:

1. Questionnaire. Information requested by the European Commission to the Government of Ukraine for the preparation of the Opinion on the application of Ukraine for membership of the European Union. Part I. April 2022. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/ukraine_questionnaire_part_i_1.pdf
2. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelnno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>
3. Методологія перевірки відповідності законодавству ЄС і складання таблиць відповідності. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/imce/metodologiya-perevirki-vidpovidnosti-zakonodavstvu-yes-i-skladannya-tablic-vidpovidnosti-a4u.pdf>

КІБЕРНЕТИЧНЕ ПРАВО, ЯК ВІДГУК НА ГЛОБАЛІЗАЦІЮ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

У порядку постановки проблеми в загальному вигляді пропонується звернути увагу на суспільні правовідносини пов'язані з, так званим умовно, кібернетичним простором (кіберпростором). Швидкий розвиток Глобального (світового) кіберпростору зумовив формування чергового етапу того, що умовно набуло раніше назви – Глобальне інформаційне суспільство або Глобальна інформаційна цивілізація.

Під впливом багатьох проблем, зокрема з антисуспільними проявами це зумовило звернення уваги правознавців до питань публічно-правового визначення та регулювання суспільних відносин у Глобальному кіберпросторі. Це зумовило також формування юридичного феномену, що отримав умовну назву – кібернетичне право (або скорочено – кіберправо, чи кібер-право).

Мета цієї публікації – висвітлення окремих результатів дослідження стосовно кібернетичного права під впливом змін глобалізації інформаційного простору в умовах світової інтеграції людства.

Методологічна основа дослідження базується на публікаціях таких науковців як: Д. О. Беззубов, В. М. Бутузов, Д. О. Грицишен, К. Р. Добкіна І. О. Драган, Н. В. Заяць, В. В. Євдокимов, К. В. Катеринчук, Є. М. Ключова, А. Т. Ковальчук, І. М. Леган, А. В. Матвійчук, О. Л. Сіделковський та інші.

Окремі методологічні аспекти правовідносин у Глобальному кіберпросторі знайшли відображення у ряді публікацій [1-10].

Виклад основного матеріалу дослідження пропонується з

наукових розвідок визначення базових предметних категорій для кібернетичного права.

Перш за все пропонується звернути увагу на визначення предмету кіберправа – кібернетичного простору (кіберпростору) з точки зору конструктивно-критичного аналізу в юриспруденції.

Чинний, системоутворюючий публічну складову кіберправа, Закон України про основні засади забезпечення кібербезпеки України (№2163-VIII, 05.10.2017 р., далі – ЗУ №2163-VIII), у ст.1, п.11, подає наступне легальне визначення кіберпростору – це середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних.

У такому формулюванні, з точки зору герменевтики права, не прослідковується юридико-понятійний зв'язок сутності кіберпростору з Конституцією України та іншими законами України. Для прикладу, виникає питання: яким чином категорія «кіберпростір» співвідноситься із таким конституційним поняттям як «зв'язок» та категорією «інформатика» (див: п.12 ст.92 Конституції України). Апріорі визначається, що право забезпечує всі суспільні відносини. З цього випливає встановлення співвідношення сутності кіберпростору з такою категорією як «інформаційна безпека» (див. ст.11 Конституції України) та близьких до неї за сутністю іншими конституційними категоріями, зокрема такими як: безпека людини, державна безпека, національні інтереси, національна безпека.

У п.1 ст. 3 ЗУ №2163-VIII надто декларативно, ентропійно і неоднозначно у юридичному сенсі, визначаються норми про правові основи кібербезпеки України у такому формулюванні: «правову основу забезпечення кібербезпеки України становлять

Конституція України, закони України щодо основ національної безпеки, засад внутрішньої і зовнішньої політики, електронних комунікацій, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, цей та інші закони України, Конвенція про кіберзлочинність, інші міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укази Президента України, акти Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України». У п.2 цієї статті визначається легальна норма обмеження юридичного суверенітету України щодо правовідносин у кіберпросторі на користь норм міжнародного права у формулюванні: «якщо міжнародним договором України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Законом, застосовуються положення міжнародного договору України».

Юридична екстраполяція поняття «зв'язок» у визначенні сутності кіберпростору подається через категорію «електронна комунікація». Так, відповідно до п.28 ст.1 чинного Закону України про електронні комунікації (№1089-IX, 16.12.2020р., далі – ЗУ №1089-IX) під електронною комунікацією (телекомунікація, електрозв'язок) розуміється «передавання та/або приймання інформації незалежно від її типу або виду у вигляді електромагнітних сигналів за допомогою технічних засобів електронних комунікацій».

Таким чином законодавець, з точки зору юридичної техніки, зробив легальне поєднання модерної категорії «електронна комунікація» з конституційним поняттям «зв'язок» (його різновидом - електрозв'язок) та такою, вже традиційною, як синонімічною у міжнародному праві, категорією – «телекомунікація». Подібно можна розуміти і застосування у визначенні категорії «кіберпростір» у ЗУ №2163-VIII такої

легальної категорії із ЗУ №1089-IX як «Інтернет».

Проте у законодавчому формулюванні сутності кіберпростору спостерігається юридична алогічність зазначення поняття «комунікація» поряд із категорією «електронна комунікація». По суті також спостерігається тенденція прояву у законодавчому акті, так званого умовно в юриспруденції – «засмітнення» словами у формулюванні норми. Невдалим вважається і ототожнення у сутності кіберпростору поняття «середовище» з категорією «віртуальний простір» та застосування конструкції «... яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин». За природою комунікація між людьми це і є реалізацією суспільних відносин.

За обмеженнями викладення подальшого прикладного системного аналізу законодавчого формулювання сутності категорії «кіберпростір» пропонується його «очистити» від надмірності слів і викласти таким чином за логікою розробників законопроекту, не міняючи сутність: це середовище, що утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) систем електронної комунікацій з використанням Інтернет та/або інших глобальних техніко-технологічних мереж передачі даних для здійснення суспільних відносин,

Далі пропонується звернути увагу на такий юридично-когнітивний недолік законодавчого визначення кіберпростіру, як його відмінність від поняття «інформаційний простір суспільства», зокрема сегменту останнього, що умовно визначається в науці та практиці у категорії «електронно-інформаційний простір», або більш модерний, запозичений з іноземної мови – «віртуальний простір». Простіше говорячи якщо у формулюванні замість категорії «кіберпростір» зазначити категорію «електронно-інформаційний простір» то важко аргументувати щось проти без розуміння сутності постулатів сучасного розуміння кібернетики, як науки про природні (фізичні) закони одержання, зберігання, передавання й

перетворення інформації у складних системах управління. Тобто управлінська ознака є основоположною предмета кібернетики, а інформація – забезпечувальна. А для інформатики – основоположною (предметною) ознакою є інформація, а управлінська, хоч і присутня, але все ж таки похідна (вторинна).

Отже, висловлюючись мовою математики та формальної логіки, від зміни терміну сутність змісту формулювання не змінилася. Про що йде мова? А мова йде про те, що сутності таких соціально-технологічних та соціально-технічних явищ як «кіберпростір» та «електронно-інформаційний простір» хоча і дуже подібні, але мають різне функціонально змістовне призначення. Таким чином вони мають різний зміст, хоча і взаємопов'язаний між ними.

З точки зору інформаціології (у розумінні її як науки про функції інформації) управлінська (соціально-кібернетична) її складова хоч і функціонально важлива, але все ж таки є похідною від інформаційної. Остання має також й синергетичний аспект. Тобто, стосовно суспільних відносин технологічно різноманітні інформаційні системи не завжди є функціонально управлінськими, за цільовим спрямованими на керування людьми, їх спільнотами, суспільством, державою. У цьому сенсі пропонується звернути увагу на положення інформатики (не лише у розумінні її як напрямку науки, але і як конституційно-правової категорії) щодо соціальної кібернетики. Сутність останньої предметно «закодована» легально у терміні «кібер», як складової ряду юридичних формулювань. Зокрема, саме управлінська ознака мала б бути юридично акцентована у ЗУ №2163-VIII, в таких категоріях як: кібербезпека, кібератака, кіберзагроза, кіберзлочин та ряд інших.

Враховуючи зазначене та ряд інших результатів наукових досліджень пропонується наступне формулювання категорії «кіберпростір».

Кіберпростір – це сегмент глобального, соціально-

технологічного, інформаційного середовища стосовно суспільних відносин пов'язаних із застосуванням здобутків інформатики, електронно-обчислювальних систем (електронно-цифрових, комп'ютеризованих) у телекомунікації людей, їх організацій для вирішення цілей, завдань забезпечення управління (керування) соціальними системами.

Виходячи із запропонованого формулювання кіберпростору, у ході досліджень сформувався доктринальне положення щодо визначення сутності та змісту кібернетичного права. За сутністю воно має три взаємопов'язані складові: сфера суспільних відносин, у тому числі тих, що знаходять вираз у публічному праві; напрям наукових досліджень у правознавстві; навчальна дисципліна.

За змістом визначення кібернетичного права у правознавстві існує розвій наукових точок зору, концептів, серед них не завжди акцентується на управлінську ознаку, що розвиває його у змісті інформаційного права.

Аналіз окремих теоретично-прикладних публікацій свідчить, що у визначенні змісту кібернетичного права має домінувати наукова позиція про віднесення цього юридичного феномену до підгалузі у складі спеціальної частини інформаційного права. Останнє є комплексною галуззю права, звідси положення кібернетичного права, мають опору на засади загальної та особливої частин інформаційного права. як й інших його підгалузі. При цьому не виключається екстраполяція юридичних норм кібернетичного права у формі міжгалузевих комплексних інститутів у складі провідних галузей права (конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного), окремих комплексних галузей права (наприклад: транспортного, господарського) та спеціальних галузей права (наприклад: телекомунікаційного, повітряного, космічного, підприємницького тощо).

У порядку окремих узагальнень пропонуються наступні висновки.

Кібернетика, зокрема її складова – соціальна кібернетика, поряд з інформатикою та статистикою, набула ознак не лише науки та навчальної дисципліни, а й сфери правовідносин, що знайшло легальний вираз у Законі України № 2163-VIII 5.10.2017 року.

Кібернетичне право, як складна системи права структуруються за юридично-технологічними та технічно-юридичними нормами на інститути загальних положень та інститути спеціальних положень, пов'язаних із специфікою публічно-правового визначення та регулювання суспільних відносин із забезпеченням функціонування управлінських систем, для цілей керування соціальними системами, із застосуванням здобутків інформатики, електронно-обчислювальних (електронно-цифрових, комп'ютеризованих) засобів інформації.

Кібернетичне право є досить новим проявом модернізації правової системи в умовах світової інтеграції інформаційного середовища, як на міжнародному рівні так і у складі національних правових систем.

Формування кібернетичного права у історичній перспективі, як й інших юридичних феноменів у міжнародному праві та у національному праві окремих держав, тісно пов'язане із контекстом безпеки людини, громадянина, окремих соціальних спільнот, суспільства, держави, міжнародного співтовариства. Безпекознавчий аспект кібернетичного права зумовлений об'єктивною необхідністю підтримання, охорони, оборони, захисту належного функціонування кібернетичного простору на Глобальному рівні, в цілому, та у складі національних складових держав, від окремих проявів загроз, інцидентів, атак у змісті правопорушень, у тому числі злочинів тощо.

У порядку подальших теоретично-прикладних досліджень зацікавленій науковій громадськості пропонується звернути увагу на формування інституційної структури кібернетичного права, взаємозв'язку його з відповідними юридичними інститутами

провідних, комплексних та спеціальних галузей права, міжгалузевих комплексних інститутів права, а також нормативного визначення спеціального понятійного апарату на рівні галузевого законодавства та підзаконних нормативно-правових актів.

Важливим аспектом подальшого розвитку кібернетичного права є визначення та умовне відмежування його інститутів за управлінською ознакою від ряду нових інститутів провідних, комплексних та спеціальних галузей права, а також таких окремих модерних юридичних феноменів у системи права, що формуються під впливом масового розвитку і застосування здобутків кібернетики, інформатики, електроніки, зокрема, для прикладу таких, як ІТ-право, інформатизацій право, Інтернет-право, правова інформатика та ряд інших.

Література:

1. Цимбалюк В. С. Кіберпростір як компонент національної безпеки: політико-правовий аспект. THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014–2022): HISTORICAL, POLITICAL, CULTURAL-EDUCATIONAL, RELIGIOUS, ECONOMIC, AND LEGAL ASPECTS. Scientific monograph. Riga. Baltija Publishing. 2022. С.1298–1305. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-163> URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/237>
2. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства. Монографія. К. Освіта України. 2011. 426 с.
3. Цимбалюк В. С. Проблеми латентності комп'ютерної злочинності. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. Київ. НТУУ “КПІ”. 2000. С. 57–61.
4. Цимбалюк В. С. Організація та координація боротьби з організованою транскордонною кіберзлочинністю. Право України. 2003. № 2. С. 26–30.

5. Цимбалюк В. С. Сутність інформаційної безпеки в умовах входження України до глобальної кіберцивілізації. Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. 2004. № 4 (26). С. 135–141.
6. Цимбалюк В. Правові аспекти охорони та захисту комп'ютерних інформаційних ресурсів. Правова інформатика. 2007. №1(13). С. 42–53.
7. Цимбалюк В. С. Методологічні положення щодо формування організаційно-правових основ інформатики та безпеки інформаційних систем у авіації. Правова інформатика. 2008. № 4 (20). С. 50–54.
8. Цимбалюк В. С. Застосування загальних положень деліктології у конструюванні юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері суспільства. Теорія і практика юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері. Матеріали наук.-практ. конф. 08.06.2016 р. К. НДПП НАПрН України. Апарат РНБО України. КНДІСЕ Мінюсту України. НТУУ «КПІ». 2016. С.71–76.
9. Цимбалюк В. С. Вплив кібер-права на перспективи удосконалення законодавства України про інформацію. Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри. Збірник тез II міжн. наук.-практ. Конф. 7–8.04.2017р. Кропивницький. КОД. 2017. С.79–82.
10. Цимбалюк В. С. Кібер-право як чинник прояву інтеграції України в політико-правовий простір ЄС. Збірник наукових праць. Міжн. конгрес європейського права 21-22 квітня 2017р. Одеса. Фенікс. 2017. С. 150–154.

ПРО ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ АРХІТЕКТОНІКИ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ (ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Будемо виходити, з думки, висловленої в ЗМІ, про те, що «нині світ відкритий на українські ідеї та культуру [1]». Ми маємо цим максимально скористатися, надати найбільш життєво важливі проекти, зокрема, проект нового світового порядку (світопорядку), про який зараз багато розмов. Однак складається враження, що практично ніхто не знає «ЯК» його побудувати. Багато хто каже, що треба розпустити ООН (як колись розпустили Лігу Націй), ОБСЄ. А далі? Без відповіді, яким саме буде цей новий світопорядок, без відповідного проекту (моделі) і запровадження його у міжнародну практику - ламати існуючу організацію світової безпеки не можна. Інакше наступить абсолютний безлад.

Перш ніж перейти до ідей побудови нового світопорядку, коротко про те, що таке світопорядок, його архітекtonіка. Під світовим, міжнародним порядком будемо розуміти сукупність відносин, що складаються між державами світу. Будемо розрізняти бажаний і фактичний світовий порядок. Бажаний порядок (правопорядок) пропонуємо визначати як сукупність існуючих міжнародно-правових актів, а фактичний – реальними відносинами, які складаються між державами. Бажаний правопорядок забезпечується за допомогою відповідних економічних і безпекових систем, сукупність яких і зв'язків між ними визначає архітекtonіку світопорядку. Визначальне значення мають питання щодо достатності спроможностей і ресурсів для того, щоб визначати та підтримувати новий світовий порядок. Спроможність залежить

також і від потужності ідей по забезпеченню правопорядку.

Різниця між бажаним і фактичним в термінах СА позначається як проблема. Сьогоднішньою проблемою, яка не тільки обумовила відхилення фактичного стану від бажаного, але й зруйнувала існуючий світопорядок: зараз, замість міжнародного правопорядку, міжнародного права, вочевидь, діє право сили.

Підтвердженням цьому є дії московії на колишньому радянському просторі і в інших куточках світу. Саме московія стала тією проблемою, яка Ця країна, демонструючи свою імперську агресивність і терористичну сутність, веде загарбницьку повномасштабну війну з Україною, постійно шпигує, краде, провокує, здійснює терористичні акти міжнародного масштабу, готує і запалює міжнаціональні конфлікти, вбиває, отрує як своїх, так і громадян інших країн. І все це з єдиною метою – посилення своєї тоталітарної влади, політичного, воєнного впливу на інші суверенні країни, захоплення чужих територій. Визначення сутності держави-терориста надано в українському законодавстві в травні 2022 року. У законі вказано, що йдеться про державу, "яка відкрито, з використанням власних збройних сил, інших збройних формувань, або приховано, з використанням збройних формувань, що діють від імені та (або) в інтересах такої держави, вчиняє терористичні акти, акти міжнародного тероризму".

Одним з результатів цих дій є розпалювання внутрішньодержавних конфліктів, окупація територій колишніх республік СРСР. Справді, з 1992 року, реалізуючи підготовлений кремлем сценарій, придністровські сепаратисти билися проти Республіки Молдова. Відтак, там під контролем москви постала і досі існує самопроголошена «Придністровська молдавська республіка». Потім Чечня, захоплення і окупація росією (московією, як запропоновано у нас в Україні називати росію) частини Грузії, інтервенція в Сирії. Готуючись до війни з Україною

і усім світом, московія не тільки нарощувала свою військову міць, але й нищила воєнний потенціал своїх можливих супротивників: підривала воєнні склади з боєприпасами в Україні, Чехії, Болгарії та інших країнах, насаджувала повсюдно, по всьому світові своїх провокаторів, шпигунів та вбивць. Ще з часів утворення СРСР і, особливо, у сучасній московії, з моменту приходу до влади КДБіста путіна (його досить часто у друкованих виданнях називають «путлер»), Кремль намагається будь-якими засобами (в т.ч. і самими мерзенними) досягти політичного і військового впливу за кордоном. На ці цілі працює, зокрема, перш за все, Служба зовнішньої розвідки рф. Присутність її працівників в штаті дипломатичних місій, всіх російських посольств в світі є обов'язковим [3]. Це також ФСБ (її працівники отруїли у Британії О. Литвиненка, Скрипалів тощо) та інші численні розвідувально-диверсійні підрозділи, що займаються виконанням спецоперацій за кордоном.

Крім штатних шпигунів, в московії працює управління президента з міжрегіональних та культурних зв'язків із зарубіжними країнами, яке очолював генерал служби зовнішньої розвідки. Саме підлеглі цього генерала, повідомляє Центр «Досьє», займалися опозицією в Грузії, проводили негласну роботу з агентами впливу у Вірменії та Азербайджані та брали участь у передвиборчій кампанії президента Молдови І. Додона. Після поразки Додона на президентських виборах вищезгаданого генерала відправили у відставку, а деякі куратори країн СНД отримали суворі догани[2].

У повідомленні Центру «Досьє» йдеться і про Росспівробітництво при МЗС РФ. Росспівробітництво є головним мотором з просування «м'якої сили» Кремля, його представництва розташовані у 134 країнах світу, а під «дахом» РС працюють кадрові співробітники ФСБ та СЗР.

З метою досягнення політичного і військового впливу

використовуються найрізноманітніші шляхи, починаючи від шаленої інформаційної пропаганди, що здійснюється кремлем у промислових, всесвітніх масштабах, задіюються засоби дипломатії, економіки (надання кредитів, які закабальють країну-кредитора, залучення своїх працівників, що беруть участь у будівництві енергетичних, атомних станцій і інших об'єктів - до різного роду провокацій, актів насильства, заворушень, які починають виникати в країні з приходом держави терориста; кібернетики (кібернетичні війни), культури, спорту, науки, освіти (у свій час Лі Гарві Освальд, що вбив президента США - навчався у москві) тощо. Навіть через гуртки рукопашного бою, які держава-терорист, посилаючи своїх «інструкторів», влаштовує чи не у всіх країнах, йде цілеспрямований вплив на молодь, поширюючи проросійський світогляд, пов'язаний з політикою. Це також масові підкупи політичних партій і урядовців за кордоном, міжнародних структур, підкуп національних ЗМІ, провокування мільйонних міграцій по всьому світу. Широко використовується організація масових безпорядків в інших країнах і багато що інше.

Руйнувати, сіяти розбрат між політиками, владою і населенням, усередині держав, міжнародних структур, між націями і народами, підступно спричиняти якомога більше зла – ось в чому сутність зовнішньоекономічної діяльності колишнього СРСР і нинішнього режиму рф.

І все це з метою примушення керівництва країн, до дій, вигідних московії, до політичних поступок, встановлення політичної і військової залежності. Саме завдяки державі терористу світ почав втрачати стабільність і безпеку, а з моменту широкомасштабного вторгнення московії в Україну поринув в обстановку невизначеності та страху. І вся ця деструктивна діяльність держави агресора реалізується нею задля годування своєї імперської, терористичної сутності.

Нейтралізація терористичних погроз з боку московії – надзвичайно актуальна задача. Не випадково у відповідь на її агресію НАТО, ще у 2014 році, вирішила взятися за амбіційне завдання: розробити набір інструментів стримування і оборони від супротивників, які розв’язують гібридну війну [3]. Зауважимо, що, на жаль, і до сьогодні про виконання цього завдання світ досі нічого не почув, а війни розпалюються. Держава терорист на світовій арені – це давня проблема світу, з якою він почав стикатися ще при створенні СРСР, першого Комінтерну. З появою путіна на посаді президента актуальною задачею стає введення в міжнародний обіг поняття «державо-бандит» або «мафіозна держава». Бо саме такою є держава, яка насильно (як правило, таємно, як справжній злодій) захоплює чужих громадян, чужі території, чужі атомні електростанції, зерно, майно і багато що інше. Що бачить. А потім держава бандит вимагає за припинення пограбування - визнання свого права на захоплене нею. Таке уявлення має путлерська і про мир з Україною. Дійсно путлер – бандит з пітерської підворотні, кремлівський мафіозі, що захопив владу і грабує країну. Щодо авторського підходу до реального вирішення проблем тероризму і бандитизму (мафії) на міжнародній арені. Безумовно, вся ця зовнішньо-терористична діяльність (пропонуємо новий термін) є проблемою, на вирішення якої має бути спрямований новий світовий порядок. Його ми інтерпретуємо як рішення.

Представлення відповідних категорій у термінах системного аналізу (СА) дозволяє застосувати його апарат до аналізу проблеми і підготовки рішень, які апіорі будуть ефективнішими за ті, що приймаються традиційним способом (звично, методом спроб і помилок). Одним з інструментів СА є визначення системи: система є те, що вирішує проблему. Визначити систему – означає виділення (з максимальною повнотою) її елементів і зв’язків між ними [4]. Саме це ми спробували зробити, перераховуючи методи та форми здійснення московією зовнішньо-терористичної діяльності.

Перелік міжнародних гібридно-терористичних діянь має бути криміналізований. Пропонуємо розробку відповідного кодексу - кодексу покарань за міжнародні гібридно-терористичні (терористичні) діяння). Нами розроблено концепцію (структуру і часткове наповнення) такого кодексу. Він є необхідною складовою нового світопорядку і має використовуватися для подальшого розслідування відповідних злочинів з наступним покаранням винних. При цьому особливу увагу ми пропонуємо приділити кримінальній відповідальності за застосування кібернетичної зброї.

До неї ми прирівнюємо також і злами урядових сайтів інших країн, і втручання в управління тими чи іншими об'єктами, у вибори у владу (що робить московія чи не у всіх державах світу) тощо. Ця зброя знаходиться поза радарями, що дає змогу державі терористу вести війну таємно, відкидаючи всі звинувачення в тому, що відбувається. А це і є якраз тим, що іманентно властиве московії: постійна і суцільна брехня, яка стала сутністю державної політики, засобом комунікації правлячої мафії як у внутрішньодержавному спілкуванні, так і у зовнішньому вимірі.

Наголошуємо, що криміналізація гібридно-терористичної діяльності має бути зроблена не за довгі роки, як це звично відбувається у занадто вже неквапливому споглядально-мрійливому ритмі міжнародного життя, особливо міжнародно-правової науки, а на протязі декількох місяців (краще – тижнів). Такі ж терміни ми пропонуємо і для проведення розслідування міжнародних гібридно-терористичних злочинів. Вони могли б розслідуватися відповідними органами країн-жертв терору.

Матеріали кримінальних справ щодо осіб, винних у терактах, могли б направлятися до міжнародного суду.

У разі крім відповідальності осіб за терористичні діяння, має бути покарана держава терорист. Ці покарання, в рамках нового

світового порядку, могли б здійснювати засновники відповідних міжнародних альянсів нової архітектури економічних і безпекових союзів. Які конкретно заходи щодо покарання держави терориста пропонуються – скажемо нижче.

Перейдемо до засобів нового світового порядку, які мають бути спроектовані, запроваджені і застосовані до винних осіб (як правило, військовослужбовців) за скоєння воєнних злочинів, актів насильства проти мирного населення, геноциду, злочинів проти людяності і т.д. а також і до держави агресора у разі розв'язання і ведення нею загарбницької війни. Коли йдеться про відповідальність держави агресора, то мається на увазі, як зазначалося вище, за притягнення до суду, окрім воєнного керівництва, керівництва політичного, відомих пропагандистів (вони співучасники воєнних злочинів) тощо.

Зараз засуджуються лише злочини військових стосовно громадянського населення. Щодо злочинів, які спричиняються проти військових держави-жертви агресії, то такі, як це може впливати з положень окремих міжнародних конвенцій, звичаєвих норм - не засуджуються. Отже, воєнних «можна» вбивати, можна знищувати воєнні об'єкти, воєнну техніку держави-жертви агресії.

Але де ж логіка? Агресор вдерся в чужу країну, тисячі мирних громадян, які до вторгнення не були професійними воєнними, вчорашні вчителі, лікарі, інженери) у зв'язку з тим, що на країну напав лютий ворог, взяли в руки зброю і пішли захищати країну.

Вони стають військовослужбовцями і, тим самим, чи не «законною» ціллю ворога. Чому? Тому що перевдягнулися у воєнну форму? А якщо б вони захищали свій дім не у військовій формі? Адже право на необхідну оборону, яке звільнює від відповідальності за самозахист – ніхто не відміняв.

Чи може агресор безкарно знищувати воєнну техніку держави-жертви агресії на її території – літаки, танки, воєнні склади?

Безумовно, ні. Ця техніка не власність агресора (як і мільйони тон зерна, вкрадених окупантами на території України). Вона (техніка) не стріляла б по окупантах, якщо б ворог не вдерся на нашу територію. Але ж виходить, що з вторгненням агресора і збройні сили, і громадяни, що пішли до лав збройних сил, і і техніка, яка використовується ними – стають «винними» в тому, що захищаються. Це нонсенс. Законна ціль у війні – це тільки жива сила і зброя ворога як на території країни, на яку напали, так і на і інших територіях, де зброя агресора знаходиться. Звісно, якщо можна (і слід) припускати, що ці сили і зброя можуть бути у подальшому задіяні агресором. При цьому право знищувати війська і воєнну техніку держави агресора, які знаходяться на території держави-жертви повинно бути надане (і стати обов'язком) усім воєнним блокам, усім країнам доброї волі, що відчують свою відповідальність за мир і безпеку у світі, незалежно від їх належності до цих блоків. Тобто, стаття 5 статуту НАТО – непотрібна! Ця стаття – звичайний бюрократизм, формалізм. Встиг стати членом НАТО чи ні – не хватило, дня, місяця, року. Не встиг і що? Чи це означає, як граються діти, що ворог «в домике», недоторканий? Не можна карати? Зараз, коли на кону життя або смерть - такі бюрократичні «ігри» - не просто недоречні, вони вкрай небезпечні. Загарбник, що вдерся на чужу територію, руйнує, захоплює, вбиває, гвалтує, краде – завжди винний і підлягає знищенню, кримінальній відповідальності.

В сукупності міжнародних злочинів доцільно акцентувати на покарання за злочини проти людяності. Це геноцид українського народу, погрози ядерною зброєю, створення глобальної продовольчої кризи, захоплення українських атомних станцій, дестабілізація енергетичних ринків та підрив міжнародного миру і

безпеки, провокація міграційних потоків та ін.

Зупинимось на обґрунтуванні висновку про те, що загарбницькі війни, особливо якщо їх веде ядерна держава, як і її погрози застосувати ядерну зброю, є смертельно небезпечними для усього світу. По перше, такі війни (загарбницькі) давно вже стали аномальними. За даними дослідників *Correlates of War*, від кінця 1970-х до анексії Криму у 2014-му не було жодного великого завоювання.

З 2014 року московія захопила і окупує значну частину України. Не одержавши належної світової реакції, у лютому 2022 року орки приступили до повного захоплення нашої країни. Таким чином, агресор остаточно зірвав з себе маску нормальної держави, оголив свою імперську, загарбницьку сутність і зі звірячою, наростаючою люттю накинувся на Україну, настирно її гризе, погрожуючи водночас усьому цивілізованому світові. Отже, міжнародний правопорядок знищено чоботами московітських орків, які вбивають українців, руйнують міста і села, замінують всі території України, до яких вони можуть дістати, знищують фауну і флору, гвалтують, катують, крадуть, мародерять, приносячи нестерпну біль і страждання мільйонам людей. Здійснюючи геноцид українців, злочини проти людяності, орки викрадають і незаконно вивозять в московію дітей з України. За що їх фюрер вже удостоєний орденом на арешт від міжнародного суду.

В рамках наступної складової організації нового світопорядку потрібно жорстко криміналізувати перераховані загрози і дії, як найстрашніші міжнародні злочини, а також чітко закріпити відповідні реакції цивілізованого світу. Мають бути закріплені: 1) порядок визнання війни загарбницькою війною та 2) ефективні заходи як з негайного припинення такої війни (шляхом декласування (падіння, зубожіння) агресора, так і щодо покарання винних, притягнення їх до кримінальної і майнової

відповідальності. Ці заходи повинні забезпечувати відшкодування збитків, спричинених насильницькими діями, терактами і іншими воєнними злочинами. Йдеться про притягнення до кримінальної відповідальності та відшкодування збитків (сплату репарацій).

Зараз за кордоном заморожені рахунки, накладено арешт на майно російських олігархів. Світ у пошуках законних підстав для конфіскації цих активів і передачі їх Україні. Надаємо пропозиції стосовно визначення таких підстав. Такими підставами могли би бути вироки міжнародного суду про притягнення винних у розв'язанні (підтриманні) загарбницької війни. Крім воєнного і політичного керівництва, це також усі олігархи (беруть участь в управлінні підприємствами, пов'язаними з війною, сплачують податки тощо), відомі пропагандисти та ін. Всі вони співучасники воєнних злочинів і повинні відповідати як у кримінальному порядку, так і своїм майном, рахунками за кордоном.

Потрібен механізм, який би вирішував вищезгадані проблеми, зокрема, не тільки визнавав би терор, війну злочинними, а й містив би дієві засоби, які б забезпечували негайне припинення зазначених злочинів, припинення війни і виведення військ з території країни-жертви агресора. Такий механізм мав би включати: а) міжнародний суд, який би міг визначати сам ФАКТ міжнародного злочину (розв'язання і ведення загарбницької війни), винних у його скоєнні і їх покарання; і б) засоби забезпечення припинення загарбницької війни («ЩО» потрібно застосувати проти агресора і «ХТО» мав би це зробити).

Стосовно «ЩО» застосувати. Замість висловлення «стурбованості», «глибокої стурбованості» і навіть, економічних санкцій, які вже 40 років демонструють свою неефективність на прикладі Ірану (і з 2014 року на прикладі московії) – пропонуються НОВІ – організаційні санкції і так звані «ультимативні вимоги». Перелік і характеристика організаційних санкцій, які, на відміну від

економічних санкцій, мають стати достатніми для припинення злочинів, наведені у Відкритому листі Секретареві Ради національної безпеки і оборони України. [5].

Щодо того «ХТО», який орган має застосувати організаційні санкції і виставити ультимативні вимоги. В якості такого органу міг би виступити новий орган – орган колективної світової безпеки (ОКСБ). Його можна було б створити на основі, наприклад, коаліції країн у форматі «Рамштайн». Об'єктом охорони такого органу мають бути не окремі країни, а світова безпека у Європі (або у світі в цілому). Зараз за забезпечення такої безпеки ніхто не відповідає. Саме цим ми пояснюємо велику кількість війн (правда, загарбницька війна, яку веде московія проти України – перша з моменту закінчення II світової), воєнних конфліктів у світі.

ОКСБ – виконавчий орган коаліції країн - слід наділити повноваженнями по виконанню рішень засновників цієї коаліції щодо запровадження організаційних санкцій і виставлення агресору ультимативних вимог. При ОКСБ функціонує міжнародний кримінальний суд, який розглядатиме справи тероризму, геноциду стосовно виконавців, а також визначає винність суб'єктів цих злочинів - політичної верхівки держави агресора та її поплічників.

До останніх віднесемо керівництво держав, які підтримують країну агресора. Для забезпечення роботи суду потрібна певна формалізація. У кодексах, про які ми вже казали, слід ввести деякі спеціальні терміни (назви складів злочинів) з визначенням їх семантичного значення: «агресор», «рашизм», «дефашизація (дєрашизація)», «гібридна війна», «міжнародна корупція» тощо.

Щодо механізму припинення війн. Після винесення рішення міжнародного суду щодо визнання війни загарбницькою, ОКСБ має зажадати від агресора припинення воєнних дій і виведення військ.

Термін виконання – один місяць. Якщо війська не виведені, то ОКСБ приймає рішення про застосування вищезгаданих організаційних санкцій. Покладаючи на агресора ті чи інші санкції, ОКСБ має встановлювати терміни виводу військ. Якщо на протязі шести місяців з дня встановлення факту агресії війська агресора не будуть виведені, на територію країни жертви мають увійти війська ОКСБ для повного знищення живої сили і військової техніки агресора. Стосовно деяких загроз і гарантій. Якщо є загроза застосування агресором ядерної зброї, то ОКСБ має негайно максимально широко розгорнути ядерні установки країн-засновників і націлити ці установки на державу агресора. Потрібно також «закрити небо» над країною – жертвою нападу і країнами, що допомагають зупинити агресію. У оперативне підпорядкування ОКСБ мають перейти усі армії країн – його членів. Прийняття рішень ОКСБ (скажімо, його Генеральним штабом) здійснюють керівники найбільш соціально відповідальних держав. Як правило, це могли би бути держави західної демократії. Але не обов'язково.

У склад Генерального штабу могли входити і керівники деяких авторитарних держав. Наприклад, Туреччини. Слід розробити проект уставу ОКСБ, що передбачатиме порядок прийняття і погодження рішень, протилежний тому, який зараз існує в НАТО. Оскільки останній (порядок в НАТО) не сприяє охороні світової безпеки, а навпаки, провокує агресора на її порушення. Бюрократичні порядки щодо прийняття рішень (схвалення його усіма членами, існування права вето у кожного члена НАТО тощо). Щодо проблеми гарантій безпеки України. після закінчення війни московії з Україною. Мусується (в ЗМІ, у владних структурах, в т.ч. і за кордоном) питання: хто має підписати ці гарантії? США, Туреччина, Великобританія, Китай, Індія? Однак для маніяка путлера немає ніяких авторитетів. Ніколи московія не буде додержуватися того, що на папері. 100% гарантією (окрім нового світопорядку) може бути лише наступне: 1) максимально

можлива мілітаризація України. За допомогою Заходу і власних потенцій. До речі, дуже високих. У свій час найкращі у світі зразки зброї були створені саме в українських конструкторських бюро, на підприємствах Харкова, Дніпропетровська, Києва. Створені українськими мізками; 2) повне викорінення корупції у виконавчій гілці влади (повна прозорість, повний контроль за фінансовими ресурсами з боку суспільства і т.п.); 3) створення в Україні ситуації як в Ізраїлі (ядерної зброї немає, однак, якщо треба, то буде застосована).

На закінчення зазначимо, якщо б новий світовий порядок, на кшталт того, що пропонується, був би розроблений раніше, скажімо, після Мюнхенської промови путлера (у 2007 р.), то не було б окупації Грузії (у 2008 р.), Криму у 2014 і, звичайно ж, війни у лютому 2022 року. Але добре бути розумним у умовному способі, з приставкою «якщо б». Тому скажемо інакше. Але знову з приставкою «якщо б», однак вже більш у реальному сенсі. Якщо хоча б після анексії Криму (формально у 2014 році, фактично, набагато раніше - завдяки гібридній війні у Криму, розпочатій московією з приходом путлера до влади) колективний Захід сформував би новий світовий порядок – московія протверезіла б.

Уявіть собі, Байден приїжджає у Женеву на зустріч з путлером у червні 2021 не з намірами налякати московію, у разі нападу на Україну, «платити високу ціну» - а з кодексами боротьби з гібридними війнами і веденням загарбницьких війн. Це свого роду «прейскурант» - зробиш те то, одержиш то то. Війни не було б.

Можна навіть і не приїжджати на зустріч в Женеву. Просто оприлюднити цей прейскурант (безумовно, з залізобетонними доказами його реальності). І взагалі, сучасна традиційна міжнародна політика підлягає корінній перебудові. Замість мистецтва «розшаркування» ножкою, як колись робили дипломати минулого, або плазування московитського васала на пузі з дарами

до золотоординського хана (зараз з нафтопродуктами до китайського імператора з цілуванням руки) – потрібна дипломатія нової якості, побудована на науковій основі - основі системного аналізу. Але це, як і низка інших порушених у цій доповіді питань – потребують самостійного викладення.

Література:

1. Нині світ відкритий на українські ідеї та культуру. Ми маємо цим максимально скористатися — Швед. // <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100914>
2. Что такое и зачем нужно Россотрудничество // <https://dossier.center/rossotr/>
3. Пінджак Петер. Стимування гібридної війни: шанс для НАТО і ЄС працювати разом? // <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2014/11/18/>
4. Стэнфорд Оптнер: Системный анализ для решения деловых и промышленных проблем // <https://gtmarket.ru/library/basis/5775/5777>.
5. Відкритий лист Секретареві Ради національної безпеки і оборони України // Європейські перспективи. 2022, № 3. С. 154

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ І ПРЕЦЕДЕНТНЕ ПРАВО

Центральною ідеєю статті 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини є здійснення принципу як для цивільного (господарського), так і в кримінального процесу: “розгляд... незалежним і безстороннім судом, встановленим законом”. З цієї ж статті впливає також принцип доступності правосуддя, право доступу до суду. Це право включає три елементи. В першу чергу – це наявність “суду”, створеного на підставі закону, причому такого, що відповідає критеріям незалежності і безсторонності. Зауважимо, що природа суду у Конвенції не регламентується. Це може бути як державний, так недержавний суд, якщо його створення відбулося на підставі закону. По-друге, суд повинен мати достатньо широкі повноваження для того, щоб приймати рішення по всіх аспектах спору чи звинувачення. Крім того (по- третє), особа повинна мати право звернення до суду.

Щодо наявності суду, який має відповідати критеріям незалежності і безсторонності. На цьому наголошувалось, зокрема, у рішенні Європейського суду з прав людини, що розглядав питання про право на незалежний суд, у справі Беліуса (А 132 параграф 64). Було зазначено, що “...суд (...) повинен відповідати ряду (...) вимог – незалежності, особливо від виконавчої влади, безсторонності...”.

Стосовно незалежності суду. Поняття його незалежності пов’язується з незалежністю від виконавчої влади, а безсторонності – з незалежністю від сторін спору. Рекомендації Європейського Суду стосуються як забезпечення першої, так і другої вимоги: “... при визначенні того, чи може орган вважатись незалежним, суд повинен розглянути спосіб призначення членів суду, тривалість їх

перебування на посаді, існування гарантій проти тиску на них ззовні, і питання про те, чи орган являє собою вияв незалежності” (справа Фіндлей,- Findlay v. United Kingdom, рішення від 25 лютого 1997 року, п. 73, Reports of Judgments and Decisions 1997-I...).

Щодо незалежності суду стосовно сторін (його безсторонності), то тут, на нашу думку, мається на увазі некорупційність суддів. У рішенні Європейського суду по одній із справ зазначається, що суд повинен бути суб’єктивно вільний від упередження чи зацікавленості в результаті справи, по-друге, він також має бути безсторонній з об’єктивної точки зору, тобто має запропонувати достатньо гарантій для виключення будь-якого обґрунтованого сумніву стосовно його безсторонності (справа Фіндлей, *op. cit.*). Щоб задовольнити ці вимоги, суд повинен відповідати суб’єктивному і об’єктивному тесту: “Існування безсторонності для цілей статті 6 параграф 1 повинно визначатись згідно суб’єктивного тесту, тобто на підставі особистого переконання окремого судді в даній справі, і також згідно об’єктивного тесту, тобто встановлення, чи суддя має гарантії, достатні для виключення будь-якого законного сумніву стосовно безсторонності” (справа П’єрсак, А 53 параграф 30).

Для забезпечення гарантій для виключення будь-якого обґрунтованого сумніву стосовно безсторонності суду потрібно, на нашу думку, переходити до уніфікації судової практики, вводити (поступово) прецедентне право.

Під судовим прецедентом розуміються рішення певного вищого судового органу по конкретній справі, яке при цьому, обов’язково приймається за зразок в наступних подібних випадках. Судова практика, як правило, передує судовому прецеденту. Вона є результатом однакового застосування закону і служить головним аргументом в системі доведення, вирішення спору, а отже, може стати для суду достатньою гарантією для виключення будь-якого обґрунтованого сумніву у його безсторонності.

В Україні ще й досі ведуться спори з приводу доцільності введення в юридичну практику судового прецедентного права, хоча практично, воно введено в дію Законом України № 3477-IV від 23.02.2006 р “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”. У ст. 17 названого Закону прямо вказано на те, що: ”... Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію (995_004) та практику Суду як джерело права...”.

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 “Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи” зазначено, що, враховуючи положення ст. 9 Конституції та беручи до уваги ратифікацію Конвенції та прийняття Закону № 3477-IV, суди повинні застосовувати Конвенцію і рішення Європейського суду як джерело права.

Можна привести багато прикладів із справ, розглянутих Європейським судом з прав людини, коли Суд звертається саме до судових прецедентів, ставить задачу дослідження практики застосування норм. Так, у п. 41 Рішення Європейського Суду з прав людини (Справа “Мушта проти України” (Заява N 8863/06) Страсбург, 18 листопада 2010 року) зазначається: Суд вважає, що “необхідно дослідити”, чи може застосування норм національного процесуального законодавства у цій справі вважатись “передбачуваним з точки зору заявниці”. А передбачуваним є застосування може за наявності рішень з аналогічних ситуацій, які мають обов’язково застосовуватися до подібних казусів. У випадку, коли по аналогічних справах винесено дихотомні рішення – сторони спору повинні мати право оскарження лише вже при наявності таких рішень. Якщо з предмету спору, що розглядається, є рішення, тоді, як свідчить практика, рішення суду стають достатньо прогнозованими, що дозволяє уникнути безперспективних справ, оскаржень винесених рішень. Це по-перше. По-друге, нівелюється поле для корупційних діянь, оскільки рішення суду стає передбачуваним.

*Іванов В'ячеслав Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного
та адміністративного права*

Державного університету інфраструктури та технологій

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Європейський вибір України, в основі якого рух до цивілізованого ринку, демократії та верховенства права, супроводжується значним розширенням “поля правового розвитку”. Спільні й суперечливі інтереси приватних, державних, національних та транснаціональних структур призводять до зіткнень і конфліктів саме у цьому полі. Такі конфлікти спричиняються юридичними ситуаціями, пов’язані з виникненням, зміною або припиненням правовідносин між фізичними чи юридичними особами і вирішуються правовими засобами. Нові виклики перед юридичною наукою і освітою ставить потреба у запровадженні в правову сферу України європейського досвіду конфліктологічного менеджменту. Проте такі знання та вміння неможливо цілковито запозичити у зарубіжних вчених і практиків, тому що вітчизняна правова, як і конфліктологічна, дійсність є надто специфічною. В цих умовах практикуючі юристи намагаються набувати знань та вмінь конфліктологічного менеджменту, спираючись на власний досвід і здоровий глузд, у звичайний спосіб «проб і помилок»[2, 37].

Вітчизняна система юридичної освіти, орієнтуючи студентів, передусім, на знання норм матеріального й процесуального права та вміння їх застосовувати, поки що недооцінює конфліктологічну складову в професійній підготовці правників. Запровадження останніми роками викладання на правничих факультетах курсу загальної конфліктології дещо покращило ситуацію, але цей курс за

своїм змістом не враховує конфліктологічних особливостей юридичної діяльності. Протягом останніх років відбулися перші спроби викладання юридичної конфліктології, у тому числі й у магістратурі ДУІТ, які потребують науково-педагогічного узагальнення з метою визначення оптимального дидактичного змісту конфліктологічної складової вищої юридичної освіти. У вирішенні даного наукового і освітянського завдання слід враховувати, що юридична конфліктологія, як наука і навчальна дисципліна, представлена двома рівнями знань: теоретичним і практично-прикладним.

Теоретичний рівень конфліктологічної складової вищої юридичної освіти передбачає ознайомлення майбутніх правників з соціологічними та психологічними теоріями конфлікту, що становлять методологічну основу юридичної конфліктології. Сучасна соціологія виходить із принципів визнання конфлікту як природної складової соціальних відносин, розуміння можливості перебігу конфліктів у різноманітних, у тому числі й конструктивних формах, ствердження принципової можливості управління ними. На відміну від соціологічних теорій психологічна традиція вивчення конфлікту пояснює його природу психологічними факторами, покладаючи в основу конфліктної поведінки інтрапсихічні (внутрішні), ситуаційні (зовнішні), когнітивістські (пізнавальні) та інші фактори. В умовах посилення психологічної практики в юридичній конфліктології дедалі більше утверджується підхід, що передбачає врахування суб'єктивного ставлення людини до конфліктної ситуації. На нашу думку, доцільним є ознайомлення майбутніх правників із різними конфліктологічними концепціями, бо існують різні явища конфлікту, які можна вивчити лише через звернення до різних концептуальних засад їх дослідження.

Практично-прикладний рівень конфліктологічної складової вищої юридичної освіти становить проблематика конфліктологічного менеджменту, застосування квазіюридичних

процедур неконфронтаційного і ненасильницького вирішення конфліктів. Європейські стандарти правової регуляції та справедливого судочинства не тільки передбачають альтернативні способи позасудового врегулювання юридичних спорів, передусім медіації, а й установлюють певні зобов'язання для держав-членів щодо їхнього запровадження у своїх правових системах[2, 40]. Медіація (mediation) в її сучасному розумінні знайшла відображення у директиві Європейського парламенту та Ради ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах» (2008 р.), Європейському Кодексі поведінки медіаторів (European Code of Conduct for Mediators), Законі України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. Практично-прикладний характер змісту конфліктологічної складової вищої юридичної освіти зумовлює й та обставина, що практична діяльність юристів за своїм психологічним змістом є конфліктогенною. Суддя, правоохоронець, захисник, обвинувач, представник позивача, представник відповідача – кожен з них виконує функціонально чітко визначені ролі в тому чи іншому юридичному конфлікті. Крім того юридична діяльність генерує широке коло інших конфліктів: внутрішньоособистісних, особистісно-групових, міжгрупових тощо. Тому не меншої уваги потребують проблеми психологічної підготовки майбутнього юриста до діяльності у конфліктогенному середовищі, оволодіння ним механізмами психологічного захисту, моделями та стилями раціональної поведінки, спілкування, управління власними психічними станами в ситуаціях юридичного конфлікту [3, 66].

Отже посилення уваги до конфліктологічної проблематики в сучасній юридичній науці та освіті є цілком закономірним. Євроінтеграційний вибір України, який супроводжується значним розширенням “поля правового розвитку”, потребує напрацювання оптимального дидактичного змісту конфліктологічної складової вищої юридичної освіти. На вирішення даного освітянського завдання спрямована юридична конфліктологія, яка являє собою

синтез конфліктологічних знань з положеннями юриспруденції. Як наука і навчальна дисципліна, вона представлена двома рівнями знань: теоретичним і практично-прикладним.

Література:

1. Іванов В.М. Конфліктологічний вимір права. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності. Київ, 2012. С.107-123.
2. Іванов В.М. Конфліктологічна підготовка майбутніх правників. DICTUM FACTUM. Державний університет інфраструктури та технологій. Київ, № 2 (7) 2020. С. 36-42.
3. Ivanov V., Ivanova E. Contents of conflict preparation of law students. Scientific letters of academic society of Michal Baludansky. 2014. №3. P. 64-66.

*Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного і адміністративного права,
юридичного факультету Інституту управління, технологій та
права
Державного університету інфраструктури та технологій, м.
Київ, Україна*

ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Демократичний вимір сучасного суспільства найяскравіше проявляється через призму наявності в державі ефективних механізмів забезпечення реалізації людиною своїх прав і свобод. Конституція України (ст. 21, 24) та акти міжнародного права гарантують рівність всіх людей у їх правах і можливостях. «Гендерна рівність сприяє безпеці життя і добробуту людей, незалежно від їх статі, етнічного і соціального походження, релігійних та інших переконань та інших ознак», - зазначено у

розроблених Урядом України Методичних рекомендаціях з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України [1].

Останніми роками гостро постало питання гендерної рівності в Збройних силах України, а саме рівного доступу жінки до служби в ЗСУ, отримання військових професій, військових звань. Тим більше дана проблематика актуалізувалась з початком збройного конфлікту, розв'язаного російською федерацією на сході України та Криму в 2014 році та з повномасштабною війною з 24 лютого 2022 року. Звісно, наявні у державі інституційні та правові заходи, спрямовані на утвердження цінності гендерної рівності як у суспільстві загалом, так і різних його інституціях зокрема, підвищуються рівень правосвідомого сприйняття суспільством гідності людини як найвищої цінності.

Після внесення змін до Конституції України (Законом України № 2680-VIII від 07.02.2019) щодо незворотності європейського та євроатлантичного курсу України був більшою мірою активізований процес імплементації стандартів ЄС і НАТО щодо гендерної рівності в секторі безпеки і оборони. Але його початком було ухвалення парламентом України Закону України від 06.09.2018 № 2523-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях», згідно з яким ч.12 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» доповнили абзацом наступного змісту: «Жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками ... що включає прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку».

У Директиві стратегічних командувань НАТО визначено, що

«гендер – це поняття, що означає соціальні характеристики, пов’язані з приналежністю до чоловічої або жіночої статі і засвоєні в процесі соціалізації, і яке визначає становище і цінність особистості в конкретному контексті... Ці характеристики, можливості та взаємини створюються суспільством і засвоюються в процесі соціалізації». [2, с. 265]. Таким чином, стандарти НАТО відносять категорію гендеру та пов’язаних із цим питань рівних прав і можливостей не тільки до жінок, а й до чоловіків. Необхідно зазначити, що така схожа позиція міститься у нормах Закону України від 08.09.2005 № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», де визначено, що гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства (ст. 1).

Щодо розвитку інституційних гарантій дотримання принципу гендерної рівності, позитивну роль відіграла Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 930 «Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», якою було затверджене Типове положення про відповідальний підрозділ з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Відповідні підрозділи були утворені у системі ЗСУ, у кожній структурній одиниці призначені радник/радниця з гендерних питань.

Останніми роками спостерігається стрімке збільшення кількості жінок у ЗСУ, загалом у 2, 5 рази, за словами спеціалістки відділу з гендерних питань та зав’язків з релігійними організаціями Департаменту гуманітарного забезпечення МОУ Любові Гуменюк. Так, у 2014 році загальна чисельність жінок у ЗСУ становила 49 926, із них жінок-військовослужбовців – 16 557, офіцерів – 1633. А станом на 1 березня 2023 року – 60 538 жінок у ЗСУ, із них військовослужбовців – 42 898 осіб. Кількість жінок офіцерів зросла до 7416 осіб, що майже всемоє більше, ніж у 2014-му [3].

Сприяє такому зростанню кількості жінок в українській армії зовсім не примус, а свідомий вибір та створені умови щодо гендерної рівності. Не дивлячись на умови воєнного стану та оголошену мобілізацію, усі жінки не підлягають обов'язковому військовому обліку та мобілізації. Підлягають взяттю на військовий облік військовозобов'язаних виключно «жінки, які придатні до проходження військової служби за станом здоров'я та віком і закінчили заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти та здобули медичну або фармацевтичну спеціальність» (ч. 11 ст. 1 Закону України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ «Про військовий обов'язок і військову службу»). Така норма закону з'явилась у наслідок внесених у нього змін Законом України від 07.10.2022 № 2664-ІХ «Про внесення зміни до статті 1 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" щодо взяття жінок на військовий облік військовозобов'язаних».

Фактично військовому обліку підлягають жінки згідно Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних, затвердженого Наказом Міністерства оборони України від 11 жовтня 2021 року № 313. Тут перелічені 14 спеціальностей і 7 споріднених з ними професій. Пізніше міністром був підписаний Наказ № 259 від 06.09.2022 р. про відтермінування до 1 жовтня 2023 року, взяття жінок на військовий облік. Крім того Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1487, у п. 51 визначено, що жінки, які здобули освіту за медичною або фармацевтичною спеціальністю та не перебували на військовому обліку у відповідних районних (міських) територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки (не отримували військово-обліковий документ) до затвердження цього Порядку, можуть працевлаштовуватися як

невійськовозобов'язані до кінця 2026 року.

Таким чином, законодавство України передбачає гендерно виважений підхід до формування Збройних сил України. Позитивні зміни законодавства дали змогу жінці змогу реалізувати своє право обирати професію та рід діяльності відкривши доступ до військової служби та отримання військових звань. Засади добровільності військової служби для жінок, у тому числі облікових професій, наразі є збереженими.

Література:

1. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України. Кабінет Міністрів України. 2021. URL: https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/2_viddiluvvr/01_metodichni_rekomendaciyi_z_integraciyi_gendernih_pidhodiv_v_sistemu_pidgotovki_fahivciv_dlya_sektoru_bezpeki_i_oboroni_ukrayini.pdf
2. Грицай І.О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. К.: «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.
3. Кількість жінок-військових у ЗСУ з 2014 року зросла у 2,5 рази. Укрінформ. 15.03.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3682549-kilkist-zinokvijskovih-u-zsu-z-2014-roku-zroslo-u-25-raza.html>

ІСТОРИКО-ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДЕРЖАВНИМ БЮДЖЕТОМ

Однією з основних і фундаментальних ознак незалежної держави є наявність власних фінансових ресурсів і можливість їх самостійного використання. У кожній державі існує потреба в коштах для реалізації різних функцій (політичних, економічних, соціально-культурних тощо). Зокрема це стосується фінансового забезпечення діяльності органів державної влади та управління, інших державних установ, підтримання обороноздатності в державі та забезпечення правопорядку та правосуддя; фінансового забезпечення державних економічних програм, діяльності державних підприємств; фінансового забезпечення державних соціальних та культурних програм, сплати пенсій та інших державних соціальних виплат тощо. Тому в законодавстві України приділяється підвищена увага питанням порядку прийняття Державного бюджету, формування його доходів та порядку їх використання. Про це свідчать і положення Конституції України, присвячені бюджетним правовідносинам (п. 4 ст. 85, ст. 98), і прийняття Бюджетного кодексу України, інших нормативно-правових актів.

В ідеалі коштів Державного бюджету повинно вистачати для реалізації всіх основних функцій держави. При цьому потрібно враховувати, що порядок формування доходів Державного бюджету не повинен стримувати розвитку економіки країни (це забезпечується, передусім, економічно обґрунтованою податковою політикою). З іншого боку, Державний бюджет не повинен

обтяжуватися необґрунтованими та недоцільними видатками.

Сказане має бути враховано як під час складання Державного бюджету, так і під час його виконання. Для належного правового забезпечення зазначених питань здійснюється контроль за Державним бюджетом України. Загальновизнане доктринальне розуміння під бюджетним контролем розуміє вид фінансового контролю, який здійснюється у процесі укладання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів. Для з'ясування порядку функціонування механізму парламентського контролю зосередимося на державному фінансовому контролі, який здійснюється у процесі укладання, розгляду, затвердження та виконання Державного бюджету України як провідної ланки бюджетної системи, від злагодженої реалізації якого залежить бюджетний процес на місцевому рівні. Для розробки моделі парламентського бюджетного контролю і належної реалізації його механізму, насамперед, потрібно розглянути наступні питання:

- 1) про історію розвитку державного (у тому числі й парламентського) контролю за бюджетом в Україні та світі;
- 2) про існуючий досвід розвинутих країн з організації парламентського контролю в бюджетній сфері.

Тільки після проведення історико-порівняльного дослідження розвитку інституту парламентського бюджетного контролю доцільно дослідити питання про поняття парламентського бюджетного контролю, з'ясувати його ознаки, розкрити питання про методологічні засади парламентського бюджетного контролю, про його функції, принципи, види та методи.

У зв'язку з тим, що Верховна Рада України як інститут представницької демократії є також і державним органом, та з урахуванням того, що представницькі органи почали формуватися не так давно порівняно з іншими державними органами, історичний огляд можна провести в контексті історико-правового аналізу

державного контролю за бюджетом.

Огляд історії державного контролю в бюджетній сфері свідчить про те, що перші згадки про відповідні державні органи пов'язуються з Давнім Китаєм і відносяться до I тис. до н. е. Такі органи мали назву рахункових відомств.

У найбільш розвинених країнах Європи органи контролю за бюджетом вперше виникли ще протягом XII–XIV ст. Так, у Великобританії у 1120 р. було створено Національне управління аудиту, у Франції в 1318 році було створено Палату рахунків Франції, у Бельгії було створено Регулярну аудиторську організацію в 1386 р.. Інші європейські країни набувають досвіду формування відповідних державних органів значно пізніше (переважно протягом XVIII–XIX ст.). Наприклад, у Чехії у 1761 р. було створено Імперську облікову палату Австро-Угорщини, у Пруссії у 1714 р. було створено Генеральну палату рахунків, у Польщі в складі Російської імперії у 1808 р. було створено Головну рахункову палату Варшавського князівства, в Австро-Угорщині у 1768 році було створено Імперсько-королівський Верховний суд аудиту.

Із вказаного випливає, що державний контроль за бюджетом історично перш за все розвивається не як парламентський контроль, а як контроль спеціалізованих державних фінансових установ. Це, на наш погляд, можна пов'язувати з тим, що, по-перше, вищі представницькі органи (парламенти) виконували, перш за все, законодавчі функції; по-друге, склад таких органів на той час був таким, що не дозволяв парламентарям діяти достатньо професійно. Тому спочатку й виникала необхідність залучати фахівців у сфері державних фінансів та економіки для роботи саме у спеціалізованому державному органі.

*Андрій Вігірінський,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка,
Аспірант Кафедри теорії права та держави НН Інституту права
Науковий керівник: к.ю.н. доц. Геннадій Дубов*

ВИПРОБУВАННЯ СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ СТРИМУВАНЬ ТА ПРОТИВАГ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Законодавче визначення воєнного стану, передбачає, що це особливий правовий режим, причинами введення якого є збройна агресія чи загроза нападу, небезпека державній незалежності України, її територіальній цілісності. Тобто, обставини запровадження виникають поза межами бажання, є вимушеними, для суб'єктів владних повноважень, такими, що ставлять під загрозу існування держави та відносяться переважно до зовнішніх факторів.

Кінцевою ж метою запровадження відповідного правового режиму, є відвернення загрози, відсіч агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Фактично, мова йде про досягнення status quo ante, тобто повернення до існуючого, до виникнення обставин, режиму правового регулювання.

Особливі умови регулювання правовідносин в період воєнного стану пов'язані з конституційними обмеженнями прав та свобод фізичних та юридичних осіб, пов'язані з особливим порядком взаємовідносин між суб'єктами владних повноважень, однак цей правовий режим, в силу гарантій та прямих норм Конституції, не призупиняє дію норм, які забезпечують інституційного балансу між гілками влади [1, с. 71].

Сучасна юридична наука розглядає систему стримувань і противаг як одне із втілених на практиці, а не лише теоретичних,

цивілізаційних надбань вчень про право та державу.

Саме цим обумовлено, що особливі повноваження та обмеження щодо учасників правовідносин в умовах правового режиму воєнного стану, — не є безмежними. Будь-який адміністративно-правовий режим, і воєнний стан не виключення, містить певну систему юридичних гарантій, які мусять забезпечуватись та дотримуватись [2, с. 55]. У Законі України «Про правовий режим воєнного стану», до них варто віднести, ті, що визначені статтею 22, відповідно до положень якої, будь-які спроби використати введення воєнного стану для захоплення влади тягнуть за собою відповідальність, статтею 12, яку відносять до гарантій забезпечення діяльності інституцій демократії, відповідно до якої Верховна Рада України в разі введення воєнного стану працює в сесійному режимі. Гарантії законності, визначені статтею 19 про заборону змінювати Конституцію, проводити вибори, референдуми, страйки масові зібрання та акції. Однією з ключових варто вважати гарантію доступу до правосуддя, зокрема стаття 26 визначає, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, створеними відповідно до Конституції України, стаття 12-2 Закону, яка введена в дію з 01.01.22, тобто за декілька місяців до військової агресії, відповідно до її положень суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України, а їх повноваження не можуть бути обмежені.

Попри природу загрози для існування самої держави, її суверенітету та територіальній цілісності, надзвичайний правовий режим, яким є воєнний стан, рамки його законодавчого упорядкування, забороняють змінювати Основний Закон, а також передбачають дотримання нормальної діяльності органів судової влади та парламенту.

Нормативне обґрунтування такої необхідності закріплене на рівні Конституції, зокрема, у статтях 5 та 6, які визначають, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Ніхто не може узурпувати державну владу, яка здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Фактично, мова йде про ту модель державного управління, яка забезпечує дотримання інтересу народу України, при реалізації державної політики. Саме ця система складних взаємовіносин між гілками єдиної і неподільної влади є цінністю сама собою, оскільки унеможливорює узурпацію, при якій єдине джерело та носій влади, може набути ролі пасіонарного спостерігача, а не учасника, коли рішення, які приймаються суб'єктами уповноваженими на реалізацію державної влади, будуть не у інтересах носія влади, а в їх індивідуальних. Використовуючи аксіологічний підхід, можна припустити, що усвідомлене розуміння фундаментальної значимості принципу поділу влади, системи стримувань та противаг потягує якіснішого розуміння членів українського суспільства, оскільки, попри, припускаю, розуміння концептуальне, він не розглядається як та цінність, яка формує можливості реалізації прав та не розглядається як запобіжник узурпації.

Варто вказати, що до запровадження правового режиму воєнного стану в Україні, у цілком легітимний спосіб було сформовано монобільшість, тобто відбулась концентрація законодавчої влади на тому рівні, який дозволяє самостійно ухвалювати закони, без необхідності віднаходити порозуміння з іншими суб'єктами, що є цілком прийнятним та допустимим у суспільствах, де реалізовано принцип безпосередньої демократії.

Схожу концентрацію переживає не лише Україна, але й наші сусіди на західних кордонах — Польща, Угорщина. [3, с. 205]. У кожній з них, на рівні наднаціонального контролю за

дотриманням демократичних принципів державного укладу, зі сторони органів ЄС, ініціювалось питання оцінки на предмет відповідність вимогам демократичним принципам.

Водночас в Україні, в умовах нормальності (тобто без факторів загроз, які є причинами запровадження воєнного стану) існували та переважно були ефективними засоби не лише правового характеру, при яких система стримувань та противаг мала можливість функціонувати, упереджуючи можливість прийняття та імплементації рішень на користь правлячих суб'єктів, без з урахуванням балансу інтересів та зі зважування наслідків. До них можна віднести, щонайменше, на рівні інституційному — існування та діяльність парламентської опозиції, конкурентне інформаційне середовище, наявність можливості проведення акцій, протестів, інших форм мирних зборів, тощо.

Однак, середовище загрози, хоч формально і не скасовує всі ці засоби (крім прав на мирні зібрання), але вносить корективи їх функціонування, а як наслідок і ефективність. За таких умов, пряма заборона на зміну Конституції (стаття 157), в період воєнного стану, діяльність у відповідності до її положень, не означає, що на практиці можна досягти того рівня свідомості при якому окремі положення Основного Закону не ігноруються.

Поділ влади, як і система стримувань і противаг між їх її гілками, яка формалізується як через розподіл повноважень, так і через формальні процедури, змушує до вироблення збалансованих рішень, їх реалізації та досягнення результату, у спосіб, який є найбільш ефективним, прийнятним та найменш шкідливим у довгостроковій перспективі, незалежно від персонального складу учасників, оскільки системи взаємодії інституцій існують значно більший часовий проміжок, ніж персони, а наслідки вироблених рішення можуть поширюватись на наступні покоління. З огляду на набуття Україною статусу кандидата на вступ до Європейського

Союзу, принципи законності, верховенства права, поділу влад в частині їх дотримання в період проведення переговорів щодо вступу, ставлять у пряму залежність від їх дотримання питання не лише інтеграції України до конфедеративного об'єднання, але й практичні заходи пов'язані із безпосереднім відновленням приватними капіталом зруйнованого економічного потенціалу країни.

Література:

1. Радченко О. В. Система стримувань та противаг гілок влади як ціннісний імператив українського політикуму / О. В. Радченко // Актуальні проблеми державного управління. - 2008. - № 2. - С. 69-78
2. Славко А.С. Типологія адміністративного-правових режимів. Дисертація кандидата юридичних наук. 12.00.07 Харків, 2019, С. 43 – 601.
3. Яценко І. С. Ідейно-теоретичні засади реалізації принципу поділу влади на прикладі Республіки Польща: історико-правовий аналіз. – Дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.01 Київ, 2018, 243 с
4. Процюк І. В. Поділ влади в різних формах правління. дис. ... доктора юридичних наук: 12.00.01. Харків, 2013. 462 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСНИЙ ЗМІСТ ІДЕЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини є надзвичайно складною, але, водночас, важливою правовою категорією. Складність категорії прав людини обумовлено, по-перше, стрімким змінним характером та сутнісним змістом категорії прав людини, що обумовлюється зовнішнім впливом суспільних відносин, людських пріоритетів та цінностей відповідно до часу і викликів. По-друге, культурне та світоглядне розшарування суспільства створює колізії щодо розуміння загальної системи прав людини, їх цінності та сприйняття. Складно говорити про утопічне забезпечення прав людини до єдиновизначених стандартів прав людини, коли існують розбіжності у ціннісних пріоритетах, моральних поглядах та культурно-історичної спадщини. Проте, важливим залишається прагнення людства до визнання та прийняття єдиної концепції прав людини з метою об'єктивного забезпечення даної ціннісної категорії права.

Ідеєю, яка об'єднувала людей із поколінь в покоління була ідея невід'ємності прав людини, яка була втілена у численних філософських працях та збірниках законів та була не штучним напрямом, а реакцією на потреби людини і встановленні справедливості у суспільстві.

Проте, якщо досліджувати становлення ідеї прав людини, то можна зробити висновки, що сутнісний зміст прав людини змінювався відповідно до тих чи інших історичних подій та ступеню розвитку суспільства і його вимогам.

Першим відомим письмовим зводом законів був Кодекс Хаммурапі (приблизно 2000 років до н.е.), який врегулював найважливіші сфери суспільного життя: суд та судочинство, питання власності, сфера шлюбних відносин, сім'ї та спадкування, злочини, питання трудових відносин. Проте, варто пам'ятати, що мова йде про врегулювання суспільних відносин у рабовласницькій державі, тому права, які захищалися державою і царем, могли належати лише вільним громадянам. Раби та підневільні не мали таких прав, а тому і забезпечення їх не було визначене законом. Схожі норми містилися і в інших історичних правових джерелах рабовласницьких держав. Тому, можна сказати, що зміст прав людини вбачався у такому захисті прав (можливостей), який би забезпечував в першу чергу суспільний порядок, а не індивідуальні потреби людини.

Поступово, коли суспільні відносини були врегульовані у відповідності до бачення про суспільний порядок, за яким суспільство і держава мали б існувати та розвиватися, тобто в інтересах панівної верхівки, увага була повернута до питання про гідність і повагу у такому суспільстві. Велика хартія вольностей (1215), у відносному вигляді, постала першим документом, який був спрямований на обмеження прав монарха, та захисті прав привілейованих осіб. Цінність зазначеного документу полягає саме у тому, що це був перший документ, закріплений на рівні нормативних документів, який обмежував королівську владу і дав початок подальшому розвитку ідеї прав людини, які походили від її власної природи, а не закону (Дж. Локк, Т. Гоббс, Г. Гроцій, Ш. Монтеск'є).

Подальший розвиток ідеї прав людини, який обумовлювався історичними викликами та особливостями розвитку тогочасного суспільства, знайшов своє відображення у відомій теорії чотирьох поколінь прав людини [1, 3]. Але, варто відмітити, що головною цінністю, яка вкладалася у сутнісне визначення прав людини була свобода (політична свобода, громадянська свобода, свобода (можливість) соціальної захищеності, економічна свобода, фізична

свобода тощо). Тобто така свобода, яка необхідна людині відповідно до законів розвитку суспільства, яка реалізується на основі і відповідно до них, але, при цьому, не порушуючи свободи інших суб'єктів суспільного життя [2, с.9].

Війна країни агресора на території нашої держави постала новим викликом для системи захисту прав людини. Все, що було напрацьовано століттями і покладено у сучасну систему розуміння прав людини, війна частково стерла, частково зруйнувала. Який сутнісний зміст сьогодні ми вбачаємо у розумінні прав людини? Життя? Свобода? Безпека? Можливості? Наскільки в повній мірі людина може реалізовувати ці права під час війни? Але чи можливо надати сутнісний зміст прав людини сьогодні, якщо, першочергово, визначення сутності прав людини покликано для створення механізмів їх забезпечення? Сьогодні науковці і практики розуміють, що права людини і, відповідно право, знаходяться у вимушеному трансформаційному процесі. Можливо, ті суспільні явища, які відбуваються зараз в нашій країні дадуть основу для формування нового покоління прав людини. Наразі, складно сказати. Але факт порушення країною агресії загальновизнаних міжнародних стандартів прав людини є і світова спільнота має на це відреагувати. Ймовірно, що сутнісний зміст прав людини був недостатньо вагомий для ворожої країни, щоб не розпочинати війну та жорстокість проти людей або ціннісні орієнтири невідповідні до їх менталітету. Тому, враховуючи такий негативний досвід, варто визнати потребу у переоцінці сутнісного змісту прав людини для подальшого виключення ймовірних їх порушень. Не лише в контексті створення нових і посилення існуючих механізмів захисту прав. Можливо, варто створити таке суспільство за зразком приказки «Чисто там, де не сміять», так і відносно прав людини «Не потребують гарантії захисту ті права, які не порушують».

Література:

1. Барабаш, О. О. "Четверте покоління прав людини:

загальнотеоретична характеристика." Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки 837 (2016): 213-217.

2. Мороз С.П. Свобода як виток ідеї прав людини в політико-правовій думці України (XI – XII ст.). Держава і регіони: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 44. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2009. – 522 с. – С. 41 – 47.

3. Радзієвська В. Права людини нового покоління та їх міжнародно-правове регулювання. URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/

Медвідь Федір Михайлович,
*доктор наук в галузі політології, канд.філос.наук, проф. МКА,
професор кафедри теорії держави і права та конституційного
права,
академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності*

Чорна Марія Федорівна,
доктор філософії в галузі права, докторант

Світановська Тамара Олегівна,
студентка Міжрегіональної академії управління персоналом

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ ЯК ІДЕОЛОГ І ТЕОРЕТИК УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (до 150-річчя від дня народження)

Микола Міхновський (1873 – 1924) – визначний український громадсько-політичний діяч, теоретик українського націоналізму, активний прихильник державної незалежності України. Як адвокат брав участь у резонансних політичних судових процесах, основоположник і перший ідеолог українського націоналізму, один

із активних речників самостійницької течії українського національного руху кінця XIX – першої чверті XX ст. Народився у селі Турівці (тепер Яготинського району Київської обл.). Під час навчання на юридичному факультеті Київського університету став співорганізатором таємного «Братства тарасівців» (1891). Написав програмний документ першого періоду діяльності Революційної української партії (РУП) – «Самостійна Україна» (1900), автор проекту конституції України, був одним із засновників і лідерів створеної в 1901 – 1902 рр. самостійницької Української народницької партії (УНП), для якої написав «Десять заповідей» та «Програму», що обстоювала ідею самостійної української держави. Один з організаторів і голова товариства «Український військовий клуб ім. гетьмана Полуботка», від якого на українському національному конгресі обраний до Центральної Ради. Після Лютневої революції 1917 р. – ініціатор створення українського національного війська. Під час Гетьманщини зблизився з Українською демократично-хліборобською партією, але після проголошення гетьманом П. Скоропадським федерації з Росією взяв активну участь у поваленні його режиму. Після встановлення більшовицької влади зазнав жорстоких переслідувань, а в квітні 1924 р. був знайдений повішеним у власному саду[13, с.192].

Микола Міхновський як співорганізатор «Братства тарасівців», яке не тільки проголошувало примат нації на протигагу інтересам індивідуальним чи груповим, але й визначало як першочергове завдання українця боротися за політичне визволення своєї нації. «Наше покоління мусить створити свою українську національну ідеологію для боротьби за визволення нації і створення своєї держави... Будемо жити своїм розумом, хоч би він був і неотесаний, мужичий, бо інакше ми своєї нації ніколи не визволимо. В протилежність московському революційному інтернаціоналізму і соціалізму, наш шлях іде по лінії індивідуалізму і революційного націоналізму»[16, с.274]. Ідейно-світоглядні і політичні принципи

національної ідеології, на думку М. Міхновського, можна звести до того, що національна ідеологія: виходить із засади виняткового примату нації та національного інтересу, ставлячи націю і національний інтерес на перше місце в загальній системі соціополітичних цінностей, вважаючи, що національний інтерес може бути повністю забезпечений тільки у власній, ні від кого незалежній державі; розглядає національний принцип як єдиний принцип дійсно справедливого укладу міжнародних відносин і тому заперечує право будь-якої нації поневолювати іншу, визнаючи право кожної нації у світі на політичну незалежність; є самостійницька та соборницька, коли йдеться про відновлення незалежної і суверенної держави української нації; спирається на власні сили в боротьбі за політико-соціальне визволення української нації; визнає засаду народоправства (демократичного ладу) на шляху політично-державної організації нації, оскільки ця форма може сприяти щонайкращому задоволенню інтересів широких народних мас; приймає соціалістичні засади в питанні соціально-економічної організації нації[18, с.126].

Микола Міхновський був не тільки першим, хто виступив з національними ідеями та гаслами самостійності України «від Сяну по Кавказ», а й першим, хто зробив спробу надати українському націоналізму зорганізовані форми. Такою спробою було створення Української Народної Партії, довкола якої почали гуртуватися українські національні елементи. Але вона не знайшла належної підтримки серед тодішнього українського суспільства. Намагаючись поширити національні ідеї в Україні, М. Міхновський у 1904 р. писав, що «головна причина нещастя нашої нації – брак націоналізму серед широкого загалу її... Націоналізм – це велетенська і непоборна сила, яка яскраво почала проявлятися в ХІХ віці. Під її могутнім натиском ламаються непереможні, здається, кайдани, розпадаються великі імперії і з'являються до історичного життя нові народи, , що до того часу покійно несли свої рабські

обв'язки супроти чужинців-переможців, Націоналізм єднає, координує сили, жене до боротьби, запалює фанатизмом поневолені нації в їх боротьбі за свободу. Українська нація мусить йти тим самим шляхом, як і поневолені народи Заходу (і вона) перейде його і повалить все, що стоятиме перепорою на цій дорозі»[10, с.45].

Микола Міхновський мав таке розуміння національного ідеалу, що він визнавав примат нації та національний принцип як фундаментальні в організації політичного життя цілого світу. Засадничим є те, що він розумів ідею нації та її неминучу перемогу в світі. У «Самостійній Україні» він дав таке бачення, «що всесвітнє національне питання вже зовсім достигло, хоч і далеко стоїть від необхідного, дійсного та справедливого розв'язання... Отже, коли справедливо, - продовжує М. Міхновський, - кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче виявитись у формі незалежної, самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного державного змісту може дати своїм членам нічим необмежену змогу всестороннього духовного розвитку й осягнення найліпшого матеріального гаразду; коли справедливо, що пишній розцвіт індивідуальності можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальності є метою, - тоді стане зовсім зрозумілим, що державна самостійність є головною передумовою існування нації, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин» [9, с.147]. Отже, маємо всі підстави вважати Миколу Міхновського засновником модерного українського національного руху, першим, хто накреслив засади українського націоналізму як ідеології, і першим, хто зробив спробу започаткувати українську національну організацію, яка ставила за мету боротьбу за українську самостійну соборну демократичну державу.

Категорія «доктрина» (лат. *doctrina* – вчення, наука) – вчення, наукова або філософська теорія, система теоретично обґрунтованих поглядів на суттєво важливі соціально-політичні, правові, моральні,

релігійні, воєнні та ін. питання. Доктрина виступає найбільш концептуалізованою формою існування ідеології, яка безпосередньо орієнтована на практичну дію, втілення в життя, дотримання в політиці і повсякденній поведінці[11, с.219-229]. На відміну від ідеології, доктрина часто може існувати у вигляді конкретного документа. Здебільшого категорію «доктрина» вживають для позначення концептуальних засад політичної філософії і практичної політики (зовнішньополітична доктрина, військова доктрина, доктрина інформаційної безпеки України, стратегія національної безпеки України, концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів та ін.). Доктриною також можна вважати певні сутнісні положення ідеологічної системи, за умов збереження яких вона зберігає свою самобутність і визначеність[14, с.774-809].

Політична доктрина, як базова, на наш погляд, виступає основоположним принципом діяльності суб'єктів політичного процесу, заснованого на певній політичній ідеології. Вона відбиває бачення політичної системи, шляхів її розвитку функціонального призначення, засобів і методів розв'язання політичних проблем, вибору політичних пріоритетів. З її допомогою визначаються конкретні напрями здійснення політичної влади, змінюється характер політичних інститутів, ціннісні орієнтири і зміст політичних принципів, норм, фіксується зв'язок певних політичних ідей і політичних інтересів[5, с.170-177; 6, с.399-402; 7, с. 67-83].

До характерних рис правової доктрини дослідники відносять: правова доктрина – це система уявлень (ідей) про право; мета правової доктрини – забезпечення порядку у суспільних відносинах, вирішення юридичних казусів; суб'єктами, які створюють правову доктрину, виступають, як правило, вчені-юристи. У той же час доктрини, на відміну від наукових праць, можуть бути і не персоніфіковані. Звідси правова доктрина може бути визначена як

система уявлень (ідей) про право, що сформульована вченими-юристами з метою забезпечення порядку в суспільних відносинах і вирішення юридичних казусів, яка має письмове вираження і санкціонована державою[14, с.774-887].

На авторитетну думку дослідників призначення правової доктрини вартує розглядати через її ознаки: 1) тісний зв'язок з юридичною наукою; 2) необхідність отримання загального визнання юридичної спільноти для набуття науковими положеннями ознак доктринальності; 3) здатність виступати вагомим чинником в процесі формування права, основою для розробки правових приписів; 4) поєднання відображення правової дійсності з активним впливом на всі ключові елементи правової системи (правотворчість, правозастосування); 5) зорієнтованість на майбутню реалізацію відповідних наукових висновків у державно-правовій практиці; 6) виявлення місця правової доктрини у правовій системі в контексті досліджень джерел права; 7) значний вплив доктрини на юридичну практику через науково-практичні коментарі до законодавчих актів, як результату доктринального тлумачення[17, с. 22-72; 19]. Отже, доктрина сприяє усуненню прогалин у праві, ліквідує суперечність правових норм; доктрина забезпечує тлумачення права відповідно до його букви і духу; правова доктрина як система уявлень і цінностей впливає на свідомість і волю всіх суб'єктів правової дійсності, починаючи з правотворців та осіб, які застосовують право, і закінчуючи суб'єктами правовідносин; правова доктрина, виступаючи частиною суспільної правосвідомості, відображає своєрідність національної правової культури і самобутність юридичного мислення [4, с.6-9].

Наприкінці XIX – початку XX ст. активізувався національний рух в Україні. Посилилась активність політичних сил, набрала сили тенденція до їхнього згуртування, розгорнувся процес самовизначення утворених політичних осередків.

У 1897 р. на нелегальному з'їзді представників громад у Києві виникла Всеукраїнська загальна організація. Її почесними членами стали діячі «старої громади» В. Антонович, П. Житецький, М. Лисенко, дійсними членами - В. Берештам, М. Кононенко, О. Лотоцький, Є.Чикаленко та ін. До складу цієї організації, що мала на меті організаційного згуртування патріотично настроєних національних сил, увійшло майже 20 українських громад та чимала студентських груп [1, с.289]. Проте її ставка на культурницьку діяльність вже не відповідала ні потребам часу, ні настроям значної частини діячів національного руху, особливо молоді. Тому у 1900 р. група представників студентських українофільських гуртків у Харкові створила першу на східноукраїнських землях українську політичну організацію – Революційну українську партію (РУП), до проводу якої увійшли Д. Антонович, Б. Камінський, Л. Мацієвич, М. Русов. РУП органічно об'єднала «вільні громади», що функціонували у Києві, Харкові, Чернігові, Полтаві, Лубнах, Ніжині та інших містах[2, с.158-159].

Першим програмним документом РУП стала брошура «Самостійна Україна», автором якої був харківський адвокат М. Міхновський. На авторитетну думку відомого правника проф. Гессена В.М.(автора книг «Теорія правової держави», «Відродження природного права», «Про вічний мир» та ін.) – це найбільш радикальне вирішення «українського питання». Влітку 1900 р. на відкритті пам'ятника І.П. Котляревському в Полтаві він виступив з промовою, що лягла в основу його брошури за назвою «Самостійна України».

Проблемі самостійності М. Міхновський прагне дати правове обґрунтування, показати, що нинішній колоніальний статус України – грубе порушення природного історичного права її народу. «...Яким правом російський царський уряд поводить ся з нами на нашій власній території, наче з своїми рабами? – ставляться риторичні запитання в брошурі. - ...На підставі якого права на всіх

урядах нашої країни урядовцями призначено виключно росіян (москалів) або змосеплізованих ренегатів? На ґрунті якого права з наших дітей готують по школах заклятих ворогів і ненависників нашому народові? Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів? Яким правом правительство російське здерті з нас гроші витрачає на користь російської нації, плекаючи і підтримуючи її науку, літературу, промисловість і т.д.? І, нарешті, найголовніше, чи має права царське правительтво взагалі видавати для нас закони, універсали та адміністраційні засади?»[9, с.148].

Відповіді М. Міхновського на ці запитання зводяться до наступних аргументів:

По-перше, Переяславський договір 1654 р. про унію двох держав – Росії й України, самостійних, незалежних щодо свого внутрішнього устрою, це – своєрідна Конституція, « Переяславський контракт» двох сторін. Московські царі їх грубо порушували «і поводяться з нами так, наче б Переяславська конституція ніколи не існувала»[9, с. 151]. Україна має право повернути свою державність навіть силою.

По-друге, наші супротивники, пише М. Міхновський можуть заперечити, що за давниною Переяславського договору Україна вже втратила свої права, Автор «Самостійної України» аргументує: «Перше: не може бути придбане на підставі задавнення те, що захоплене грабінницьким або злочинним шляхом. Друге: розуміння про задавнення не може відноситись до зневолення свободи»[9, с.152]. Саме таким неправовим було ставлення московської монархії до української республіки, внаслідок чого вона втратила волю, але не право на неї.

По-третє, друга половина XIX ст. позначена боротьбою націй за свою волю проти гнобителів, що порушують їх природне невідчужуване і міжнародне право. Якщо справедливо, вважає М. Міхновський, що кожна нація відповідно до міжнародного права прагне до своєї самостійності і незалежності, духовного і

матеріального розвитку, без чого немає і розвитку індивідуальності, стане зрозумілим: державна самостійність є головною умовою існування нації, а державна незалежність – ідеалом міжнародних відносин[8, с. 45-46; 15, с.40-66].

По-четверте, «... виникає питання, чи визволення національне можливе для нас», адже український народ перебуває «у становищі зрабованої нації? Відповідь М. Міхновського: хоча з часу Переяславського договору спостерігається політичний і культурний занепад, «республіканська свобода нівечеться», все-таки надія відроджується, виникає ідея « нової України». Отже, національне звільнення і можливе, і необхідне: «на нас лежить ... обов'язок розбити путі рабства»[12, с.5-155].

Рушійною силою цього процесу, на думку мислителя, повинна стати українська інтелігенція, девізом якої буде: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі»[9, с. 153], тобто включаючи Дон і Кубань, населені вихідцями з України. За М. Міхновським, це буде «державна одноплемінного державного змісту» Таким чином, йдеться про етнічну державність, ідею національного солідаризму.

Зрозуміло, що такий підхід не враховував політичні і соціально-економічні реалії в тодішній Україні, зокрема, несформованість української нації, незавершеність її станової стратифікації, зростання питомої ваги пролетаріату в Росії, панування соціалістичних ідей серед національної інтелігенції, тому він не мав реальних перспектив[3, с. 368]. Заслуга автора «Самостійної України» полягає в тому, що він першим у ХХ ст. сміливо порушив питання про можливість і необхідність відродження української державності.

Отже, осмислюючи політико-правову доктрину Миколи Міхновського з позицій сьогодення, можна побачити, що він першим порушив питання про можливість і необхідність відродження української державності. Сьогодні очевидно, скільки

ще потрібно зробити для реалізації політичної суб'єктності України.

Література:

1. Бойко О. Д. Історія України: Посібник. – К.: «Академвидав», 2003. – 656 с.
2. Грицак Я. Нариси історії України. Формування модерної нації XIX – XX століття. – Київ: Yakaboo Publishing, 2019/ - 656 с/
3. Демиденко Г.Г. Історія вчень про державу і право: Підручник для студ. вищих навчальних закладів. – Харків: Консум, 2007. – 432 с.
4. Кармаліта М. Правова доктрина у романо-германській та англосаксонській правових сім'ях [Текст] /М. Кармаліта // Підприємництво, господарство і право. - 2010. - №2.- С.6-9.
5. Медвідь Ф.М. Політико-правова доктрина Івана Франка // Політичний менеджмент. – 2006. - № 6(21).- С.170 -177.
6. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Адміністративно-правова доктрина про загальні положення національної безпеки України// International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage»:Conference proceedings, January 25-26, 2019, Arad: Izdevnieciba «Baltija Publishing». - С.399 – 402.
7. Медвідь Ф.М. Проблеми децентралізації публічної влади в контексті національної безпеки України // Децентралізація публічної влади в Україні у контексті зарубіжного досвіду та євроінтеграційних процесів: колективна монографія / За наук.ред.проф. О.В. Батанова, доц. Р.Б. Бедрія; передмова академіка НАН України Ю.С. Шемшученка. Львів: СПОЛОМ, 2021. – 388 с.- С. 67-83.
8. Медвідь Ф. Микола Міхновський як речник української національної ідеї // Мандрівець. Видання „Наукових записок Національного університету „Києво-Могилянська Академія”.: Тернопіль: Мандрівець, 2001.: №3 – 4 (32 – 33). - С. 45 – 46.
9. Міхновський М. Самостійна Україна // Націоналізм: Антологія

- /Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. - С.147-160.
- 10.-12.Мірчук П. Микола Міхновський, апостол української держави. – Філадельфія, 1960.
- 11.Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства. Монографія /М.П. Недюха. – К.: «МП Леся», 2012. – 400 с.
- 12.Переяславська рада 1654 року (Історіографія та дослідження) / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. – К.: Смолоскип, 2003. – XX+890 с.
13. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. В.І. Танцюри. – К.: Вид.центр «Академія», 2002. – 488 с.
- 14.Правова доктрина України : у 5 т. - Х. : Право, 2013 - Т.1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. – 976 с.
- 15.Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т.-Х.: Право, 2008. – Т.1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми функціонування і розвитку правової системи України / за заг. ред..М.В. Цвіка, О.В. Петришина. - 728 с.
16. Розвиток філософської думки в Україні: навч.посібник; [за заг.ред. проф. Ю.М. Вільчинського]. – 3-тє вид. , перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2014. – 327 с.
17. Семеніхін І.В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз [Текст]/ І.В. Семініхін; наук.ред. О.В.Петришин. – Х.: Юрайт, 2012.
18. Сосновський М. Микола Міхновський і Дмитро Донцов – речники двох концепцій українського націоналізму // Зустрічі. – 1991. - № 2.
- 19.Юридичний механізм захисту прав людини [Текст]: посіб.для ВНЗ/ [В.О. Заросило та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.О. Заросила та д-ра юрид. наук, проф. А.М. Кислого]; ПрАТ «ВНЗ

Суворова С.О.

студентка Університету HAN (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen)

*ISB (International school of business
Bachelor Communication)*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Приведення українського законодавства у відповідність до законодавства ЄС та удосконалення захисту прав людини під час дії воєнного стану сьогодні є пріоритетом в нашій державі. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» ратифікація міжнародних угод, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, викликає потребу в приведенні національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових норм [1].

Особливої актуальності це питання набуло сьогодні, коли Україна попри повномасштабну війну продовжує імплементацію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та 23 червня 2022 року отримала статус кандидата на членство в ЄС. У щорічному звіті про імплементацію Угоди про асоціацію в Україні, що охоплював період з 1 грудня 2020 року по 24 лютого 2022 року, було відзначено значний прогрес у сфері верховенства права та забезпечення прав людини. Україна схвалила нову Національну стратегію прав людини на 2021-2023 рік [2, р.5-6]. На сучасний період Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству

стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульську конвенцію), доєдналась до «Партнерства Біарріц», яка забезпечує дотримання гендерно збалансованої політики в освітньому процесі та на робочому місці, а також спрямована на боротьбу із гендерно-зумовленим насильством.

Досягнення гендерної рівності є ключовим елементом у реалізації місії Ради Європи, суть якої – захищати права людини, підтримувати демократію та забезпечувати принцип верховенства права. Робота Ради Європи в галузі прав людини та гендерної рівності призвела до появи комплексних правових документів, керівництв щодо політики, спрямованих на досягнення кращого становища та розширення прав і можливостей жінок та ефективної реалізації гендерної рівності в державах-членах і за їх межами. Особи, що найбільше отримують вигоди від нової стратегії є жінки та чоловіки, дівчата та хлопці, які проживають у 47 державах-членах Ради Європи, та суспільство в цілому. Стамбульська конвенція призвела до позитивних змін у законодавстві та в розбудові стратегій із запобігання та боротьби із насильством стосовно жінок і домашнім насильством в багатьох державах-членах. Додаткової актуальності для України це питання набуло внаслідок ухвалення 20 червня 2022 року Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (№2319-IX). Закон став частиною системи законодавчих актів, що регулюють питання протидії домашньому насильству та наближення норм українського законодавства з цього питання до нормативно-правових актів Європейського Союзу, а також безумовно сприяв покращенню політичного іміджу нашої держави на міжнародній арені як країни, що дотримується взятих на себе зобов'язань у сфері захисту прав людини та основоположних свобод. Реалізація ухваленого Закону буде спрямована на виконання міжнародних зобов'язань у сфері прав та

основоположних свобод людини та інтересів осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі та домашнього насильства, а також забезпечуватиме гарантії захисту їхніх прав та надання їм допомоги.

Стамбульська конвенція на сьогодні є найбільш всеохоплюючим міжнародним документом у боротьбі з насильством щодо жінок і домашнім насильством у багатьох його формах, у зв'язку з чим, до діючого законодавства України нею були внесені суттєві зміни до норм про кримінальну відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, злочини проти волі, честі та гідності особи та злочини проти статевої свободи та недоторканності, а також розширені можливості захисту прав постраждалих у міжнародних судах щодо злочинів, які є гендерно зумовленими чи пов'язаними із домашнім насильством [3, с.32].

Значущими в Україні нормативно-правовими актами, що регулюють схожі правовідносини, є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII, постанова Кабінету Міністрів України «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» від 24.02.2021 № 145 та постанова Кабінету Міністрів України «Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 25.10.2017 № 1106.

Недостатньо проголосити про своє приєднання до міжнародних норм у сфері запобігання домашньому насильству, важливо забезпечити дієвий захист прав та інтересів постраждалих осіб. Важливо пам'ятати, що ратифікувавши Стамбульську конвенцію, Україна заявила, що вона не розглядає жодне з положень Конвенції як таке, що зобов'язує її до зміни Конституції України та Сімейного кодексу України, інших законів України

щодо інститутів шлюбу, сім'ї. Стамбульська конвенція встановила стандарти, в яких ми маємо рухатись, наближаючи наші підходи щодо виявлення та реагування на насильство щодо жінок та домашнє насильство до передових європейських стандартів, закріплених в цьому міжнародному документі

Література:

1. Про міжнародні договори України/ Закон України № 1906-IV від 29 червня 2004 р.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

2. Joint Staff Working Document/ Association Implementation Report on Ukraine Brussels/22/02/2022 SWD (2022) 202 / final European Commission High Representative of the union for foreign affairs and security policy

<http://eu/ua.kmu.gov.ua/>

3. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом за 2022 рік// Євроінтеграційний портал

<http://eu/ua.kmu.gov.ua/>

МАТЕРІАЛИ

**ХІІ Міжнародної науково-практичної конференції
«ГЛОБАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК
РЕЗУЛЬТАТ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ
УКРАЇНИ»
19 квітня 2023 р.**

КИЇВ

АДРЕСА:

Україна, 04071, м. Київ, проспект Героїв Сталінграда, 2
тел.: +38(097)299-42-13
www. www.jurist.net.ua; www.duit.org.ua e-mail: duit_pravo@i.ua

Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний 70/м². Друк цифровий.

Умов.-друк. арк. 22,2

Тираж 100 примірників

Товариство з обмеженою відповідальністю «ГАЛЛАПРІНТ», 2018..
Поштова адреса редакції: 02160, м.Київ, пр-т Соборності, 7-А, оф. 727
Тел. +38(044) 229 35